

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94 (321.64:470+571)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-24-3>

Держалюк М.С.

<https://orcid.org/0009-0006-2821-1039>

Держалюк О.М.

<https://orcid.org/0009-0002-9123-8526>

РАШИСТСЬКИЙ РЕЖИМ ПРИРІКАЄ РФ ДО ТЯЖКИХ ПОТЯСІНЬ

У статті проаналізовано розвиток РФ упродовж 33 років після здобуття незалежності. Відзначено, що упродовж перших років вживалися рішучі заходи для демонтажу комуністичного режиму, усіх його ключових інституцій, і запровадження на його місці демократичного і правового устрою, ринкової економіки на багатуокладній основі, модернізації її провідних галузей, розвитку соціально-економічної сфери і забезпечення першочергових потреб громадян, вирішення міжнаціональних проблем в самій країні.

У зовнішній політиці керівництво РФ прагнуло формувати рівноправні, демократичні і взаємовигідні відносини, особливо з такими світовими центрами як ЄС та країни Атлантики. Такі ж принципи започаткувалися і щодо інших світових регіонів та держав, зокрема й щодо пострадянських країн, які продовжували співпрацювати у рамках СНД.

З початку XXI ст. започаткувався відхід РФ від демократичних цінностей, вироблених західною цивілізацією, оскільки ціла низка положень щодо трансформації суспільно-політичного, соціально-економічного та національного розвитку, що рекомендувалися для запозичення, йшли в розріз з інтересами Росії, суперечили загальнонаціональній ідеї. У діяльності нової еліти РФ усе більше посилювалися власні геополітичні та гео економічні інтереси, які спрямовувалися на відродження великодержавницьких позицій у світі, забезпечення безпеки і цілісності багатонаціональної держави.

На завершальній стадії трансформаційних перетворень у РФ відбулося остаточне встановлення тоталітарної моделі державного устрою, головними ознаками якого стали: у внутрішній політиці – надцентралізм, диктатура, мілітаризм, відродження і розвиток ВПК; на міжнародній арені – реваншистська і загарбницька політика; все очевидніше ігнорування принципів мирного співіснування, рівноправного співробітництва, посилення домінування її геополітичних інтересів.

Підкреслюється, що встановлення диктаторської моделі державного устрою у пострадянській Росії відбулося насамперед тому, що царсько-імперські централістські і великодержавницькі традиції найбільше відповідали реалізації її завдань у внутрішній і зовнішній політиці.

Доводиться, що домінування внутрішніх, а не зовнішніх чинників, стало причиною неспроможності РФ сформувати прогресивну політико-правову, демократичну та економічну модель розвитку держави і суспільства, розбудовувати міжнародні відносини, зокрема й із сусідніми державами, на правовій, конкурентній і взаємовигідній основі.

Відзначено, що наростаюча агресивна політика РФ щодо України, інших країн не отримала своєчасної і належної протидії світових держав і міжнародних організацій. Лише героїчний опір загарбникам з боку української нації змусив колективний Захід надавати активну допомогу Україні, запроваджувати дієві санкції проти РФ.

Наголошується, що загарбницька війна РФ проти України, анексія частини її територій, варварське знищення цивільного населення та промислової інфраструктури спрямовані на ліквідацію Української держави і української нації, колонізацію її територій. Ідеологія рашизму має бути на міжнародному рівні засуджена і заборонена, а її носії та причетні до вчинення злочинів – покарані.

Ключові слова. *РФ, формування держави, традиції, модель влади, соціальна сфера, міжнародні відносини, агресивна політика, рашизм, війна проти України, санкції Заходу, ізоляція РФ.*

Після падіння світової комуністичної системи, розпаду СРСР, формування самостійної Російської Федерації, виходу із складу радянської імперії ключових республік, пануюча пострадянська еліта, яка зосередилася у Росії, потрапила вдруге у ХХ ст. у дуже складне становище. Ключовій складовій багатонаціональної як Російської, так і Радянської імперій Росії довелося виживати після її розпаду у 1917 р та у 1991 р., об'єктивно вивчати причини такої катастрофи, робити необхідні висновки і прогнози. В обох випадках у Росії з'являлися політичні сили, які збройно та із залученням широкої палітри ідеологічних і пропагандистських методів, вдавалися до насильницького повернення до свого складу народів, які нещодавно від'єдналися від неї. Історичні умови початку ХХ ст. та кінця ХХ ст. є непорівнянними. У першому випадку лише європейським народам цієї імперії, завдяки сприятливим міжнародним умовам та значному національно-визвольному потенціалу, вдалося добитися самостійності, тоді як народам Кавказу, Середньої Азії та Сибіру для цього ще не склалися сприятливі внутрішні та міжнародні умови. Досвід 20-х рр. ХХ ст. довів, що Росія спромоглася відновити своє панування над народами, що визволилися, і добитися відновлення імперії завдяки запровадженню з 1918 р. першою у світі тоталітарного режиму, а також сприятливим міжнародним умовам саме для неї, а не для підневільних у минулому націй, які вибороли незалежність. Великі колоніальні держави, члени Антанти, до складу якої входила й Росія, інерційно продовжували проявляти між собою солідарність, тому досить нейтрально ставилися до загарбницьких планів Москви щодо територій колишньої монархії – Закавказзя, Середньої Азії, Сибіру і Далекого Сходу. Усе це значною мірою дозволило Російській імперії під личинкою СРСР відновитися за їх рахунок.

Опір і протидія поневолених колоніальних народів та світових держав окупаційній політиці СРСР упродовж ХХ ст. повільно зростали. Розв'язка на користь цих народів відбулася лише після того, коли СРСР, як і вся соцсистема, у кінці ХХ ст. зазнали поразки у конкурентній боротьбі за світове панування. Правляча радянська еліта, ґрунтуючись на більшовицьких успіхах у відновленні багатонаціональної імперії у 1918-1922 рр., догматично вірила в те, що тоталітарний режим і надалі найкраще сприятиме утриманню її від розпаду. Москва не тільки зухвало нав'язувала цю модель іншим народам і країнам всупереч їх волі, але й упродовж 70 років так і не спромоглася її реформувати чи хоча б удосконалити. Історичний розвиток засвідчив, що сталінська модель

суспільного розвитку прирекла Радянський Союз на безнадійне відставання у розвитку. Процеси прискорилися у кінці ХХ ст., коли на тлі беззаперечних успіхів країн Заходу держави комуністичної системи деградували і тому вдалися до ревізії реакційної основи такого режиму. Це дозволило спочатку витіснити блок комуністичних країн на узбіччя світового прогресу, а потім сприяти розпаду СРСР. 15 народів, які мали у цій імперії республіканський статус, здобули незалежності. Тоді як інші понад 110 народів, що населяють РФ, продовжують перебувати у колоніальній залежності. Колективний Захід, сприяючи розпаду СРСР, не прагнув зруйнувати саму РФ, вірячи у її спроможність до модернізації та прискореного розвитку. Передбачалося сформувати успішний геополітичний простір між країнами Атлантики – ЄС та РФ проти економічних тигрів АТР, однак не вийшло. За ці прорахунки західних аналітиків колишнім країнам СРСР, найбільше Україні, доводиться розплачуватися великою ціною і жертвами.

Більшість посткомуністичних і постстрадянських країн під час трансформації обрали правову і демократичну модель свого розвитку, враховуючи історичні та національні особливості. Водночас РФ, набувши статусу суверенної держави, не спромоглася подолати тяжку спадщину і повернулася на рейки дискредитованої попередньої моделі власного розвитку. На внутрішньому рівні режим незалежної РФ еволюціонував від демократичних засад до авторитаризму та диктатури, яка набула назви рашизму.

Нам вдалося виділити найголовніші напрямки діяльності сучасної РФ на міжнародній арені. Серед них – українофобський, антизахідний, проазійський та прокитайський. Ці чинники найбільше відповідають практичній діяльності РФ щодо реалізації стратегічних завдань її національної ідеї. Вторгненням в Україну та погрозами застосувати ядерну зброю РФ прагне відродити діалог з США і виторгувати відновлення біполярного світу за участі США і РФ. В. Путін вірить, що проазійський та прокитайський вектори дозволять швидше зміцнити економічний та технологічний потенціал Росії, що підвищить її шанси і значимість у конкуренції між Заходом та Китаєм. Завдяки цьому він сподівається на реалізацію іншого геополітичного завдання: відновлення домінуючого статусу РФ на постсоціалістичному та пострадянському просторі. Здійснення цих проектів унеможлиблюється, оскільки розколоти єдність провідних держав світу, зокрема країн Атлантики та Західної Європи, нікому не під силу.

Лише завдяки тому, що після падіння світової колоніальної системи, особливо на початку ХХІ ст., у світових процесах почали домінувати держави сталої демократії на чолі з США, спроби Росії відновити своє панування над сусідніми народами, відродити гегемонію на засадах минулих епох не знаходять розуміння і не допускаються. Сучасний рівень розвитку світової цивілізації унеможлиблює відродження колоніалізму та великодержавного

гегемонізму, зокрема відновлення панівного становища Росії на загарбаних у минулі століття територіях. Допоки ці тенденції у світовій політиці домінуватимуть, плани та дії Москви відродити імперію не отримуватимуть підтримки ні на пострадянському, ні на міжнародному рівні. На жаль, політичні діячі незалежної РФ цього ніяк не можуть усвідомити і не можуть з цим змиритися.

Після проголошення незалежності і здійснення докорінних трансформаційних перетворень Росія почала формуватися як правова та демократична федерація, яка на міжнародній арені демонструвала миролюбиву і антиімперіалістичну політику. Основна республіка колишнього СРСР прагнула вивищитися над своїм минулим і набути прийнятної для постколоніальних імперій стадії розвитку. Але через отримане у спадок надмірно мілітаризоване господарство, невдале завершення трансформаційних перетворень РФ опинилася у групі держав із технологічно відсталою і слабкою економікою, з низькою конкурентоспроможністю на міжнародній арені. Вона перетворилася на енергетичний і сировинний придаток у світовій торгівлі, втратила статус супердержави. Різко посилювалося зниження рівня її ефективності у зовнішній політиці, РФ ставала країною регіонального значення. Москва усувалася від вирішення важливих справ глобального, континентального і навіть регіонального значення. Нова правляча еліта РФ, сформована із представників силових структур радянської доби, збагатилася завдяки привласненню і розкраданню соціалістичної власності під ідеями роздержавлення і приватизації, відкинула політико-правові засади та розвиток економіки на ринкових принципах, бо умови «ліберально-демократичної парадигми» державотворення вимагали від «нових русских» діяльності й поведінки на правовій і конкурентній основі. І найголовніше: продовження докорінних реформ поглиблювало все більшу залежність РФ від передового Заходу, вплив останнього ставав все більшим і визначальним її майбутнього. Демократичні принципи нової моделі державного устрою шкодили суворій централізації влади, розширювали повноваження регіонів, формували взаємозалежні відносини Центру з регіонами. А це, на думку великодержавників, сприяло посиленню «нерусских» національних еліт, зміцнювало позиції відцентрових сил і сепаратизм, що у кінцевому підсумку складало реальну загрозу для єдності держави. Зважаючи на таку перспективу, нова еліта згорнула цей вектор розвитку держави на нових засадах і повернула її на тоталітарний шлях розвитку. У політиці незалежної РФ з початку XXI ст. перемогли ідеї відродження імперських традицій як царської Росії, так і СРСР.

Фахівці-професіонали вбачали у розпаді СРСР насамперед об'єктивні внутрішні причини, які й прирекли комуністичний устрій до краху, а саму імперію до зникнення. Радянський Союз розглядався у цьому контексті як втілення зла, а ідеї національного розвитку як безумовне благо. Відзначалося, що СРСР був останньою імперією і розпався внаслідок внутрішньої кризи,

поразки диктатури перед наростаючими національно-визвольними силами союзних республік, що завершилося їх перемогою. Процеси занепаду конкуруючої із Західною цивілізацією комуністичної системи не могли знайти з його боку підтримки. Окрім того, успішний західний світ дуже активно сприяв руйнації цієї системи та розпаду СРСР, але не він відіграв ключову роль у його занепаді. Основними інституційними помилками нової еліти РФ було: 1. Роздержавлення і приватизація усіх матеріальних цінностей здійснювалося на основі ваучерної системи, шляхом акціонування без повного контролю їх проведення з боку державних контролюючих органів. Умови і порядок оплати реальної вартості майна і відповідальність за його функціонування не були зафіксовані юридичними і фінансовими органами. 2. Регіони РФ позбавлялися податкової і фінансової автономії. Принципи федералізму в РФ фактично були ліквідовані, запанував повний політичний, фінансовий і кадровий централізм. Керівні органи, економічна сфера регіонів виявилася у цілковитому підпорядкуванні Кремля, зокрема у В.Путіна та купки його наближених. Понад 60% усіх доходів країни концентрувалися у руках Федерального Центру. 3. Схвалена Конституція РФ у 1993 р. закріпила за Президентом усю повноту влади у цій державі [1].

На Заході згортання політико-правових і демократичних перетворень у Росії, відновлення надцентралізованої системи влади, диктатури, що проростає з її попередніх епох, оцінювалися не тільки як неспроможність Росії модернізуватися і започаткувати політико-правові, демократичні, економічні, майнові, приватизаційні перетворення за загальнодемократичними зразками, набутими у розвинутих державах, а і як закономірна, природна перемога західної моделі суспільного розвитку над тоталітаризмом східного гатунку.

Для РФ у сучасному вигляді втрапилися можливості позиціонувати себе окремим світовим геополітичним центром, складовою біполярного світу, сформованого за наслідками Другої світової війни. У нинішні часи для РФ найоптимальнішим варіантом має стати розбудова власної держави на новій цивілізаційній основі, забезпечувати успішне економічне та соціальне піднесення, формувати взаємовигідні відносини як з країнами розвинутого Заходу, так і з усіма постсоціалістичними державами, а також з 14 пострадянськими країнами. Насамперед необхідно керуватися загальноновизнаними теоріями і практикою щодо закономірності становлення, розквіту та згасання цивілізацій, що мало постійне місце в усі періоди людської історії. Вимагається визнання закономірності розпаду Радянського Союзу і формування на цій основі програми дій у нових реаліях.

Проаналізувавши процес зародження радянського управлінського класу упродовж 20-х рр. ХХ ст., соціальні, національні та професійні принципи його формування у всі наступні роки аж до падіння СРСР, відомі московські фахівці наголошували, що у демократичній державі номенклатура усіх рівнів формується шляхом виборності, а у Росії та в СРСР це відбувалося шляхом

призначення. На основі цього вони зробили висновки, що влада та інститути управління Росії носили азійсько-деспотичний характер [2, с. 26, 30, 31]. Серед основних причин хибності такої кадрової політики автори називають повне знищення приватної власності, політичних партій, цілковита таємничість номенклатурних рішень, вільної преси. До важливих факторів, які спричинили злочинні акції сталінського режиму, автори відносять навмисне недопущення до політичної діяльності селянства. Провідною соціальною верствою в СРСР були представники богообраних представників, які склали 25% керівників країни і домінували у правлячій еліті СРСР міжвоєнного та повоєнного періодів. Лише починаючи з 1966 р., коли доля вихідців із селянства у правлячій верхівці СРСР перевищила 70%, а у 80-і рр. ХХ ст. вона зросла до 80%, відтоді режим в СРСР пом'якшувався і набував певних демократичних ознак, що стало передумовою для перебудови у часи М. Горбачова – Б.Єльцина та мирного розпаду імперії [2, с. 32]. Не менш переконливими у таких оцінках виглядають й українські вчені. На думку М. Гордієнка, у постельцинський період до влади прийшли представники силових структур та ВПК, відбулося утвердження режиму необмеженої монархії, яка була формалізована президентською вертикаллю влади. У внутрішньому житті Росії знову відродився тоталітаризм комуністичного типу, який успадкував основні риси радянського імперіалізму та шовінізму. У міжнародній політиці гору взяли імперські амбіції. Новий російський істеблішмент найвдаліше використав досвід радянського врядування для зміцнення авторитарної форми правління у РФ. Всупереч здоровому глузду й цивілізованому контенту сучасні правителі РФ посилюють значимість комуністичних ідей, кладуть їх в основу для відродження і продовження неоімперської політики. Виправдання комунізму радянського зразка, одіозної форми тоталітаризму, в якому поєднувалося минуле (починаючи з епохи Івана Грозного) та нове, набуте із фальсифікованих ідей Маркса-Енгельса і практики сталінізму та його послідовників. Вожді сучасної Росії добилися відродження після розпаду СРСР тоталітарної системи, в якій влада зосереджена у руках диктатора продукує екстремізм у зовнішній політиці, щоб взяти реванш за поразку. Коріння агресивності, підкорення інших народів та загарбання чужих територій проростають з перших століть історії існування Московії. Сучасний тоталітаризм РФ проростає, входить глибокими коріннями в національну історію, який сформувався упродовж століть, починаючи з ХІІІ ст. Серед його основних факторів: зосередження влади у руках монарха та його пануючих класів – поміщиків, духовенства та військових; цілковите панування ортодоксальної ідеології, централізм державного управління, повне домінування прав та інтересів пануючих класів та безправне становище народних мас (селянства та робітничих верств населення), відсутність політичних умов для формування демократичних традицій та свобод, повне підпорядкування інтелігенції інтересам правлячих класів, постійна асиміляційна та русифікаторська політика, пригнічення усіх

неруских народів, гальмування розвитку їх мови, культури та національних традицій, обезкровлення і викорчовування національно-визвольних течій і рухів. Виключне забезпечення «русському мові» статусу державного на усьому просторі Росії.

Путінський режим уособлює синтез дорадянських (царських), радянських (комуністичних) і пострадянських (псевдоліберальних) компонентів владарювання. *Тоталітарний режим не створює умов для артикуляції нагальних проблем суспільства.* Сучасна політична система Росії може бути стабільною лише на основі кримінально-олігархічної вертикалі влади, а конституційно-правові відносини – це сервільний придаток путінської диктатури (виділено автором) [3, с. 93].

Політична система Росії агрегує імперські амбіції для перманентного розширення життєвого простору. Ключовими ознаками сучасного рашизму РФ є: ігнорування законів і міжнародних договорів, однопартійна система (при декоративній багатопартійності), звуження чи ліквідація ринкових відносин в економіці, монополія на діяльність ЗМІ, безальтернативне домінування волі президента-самодержця, централізація влади і жорстка ієрархія управління, заснована на державному примусі і насиллі, обмеження громадянських свобод, агресивна зовнішня політика, спрямована на повернення статусу Росії як світового гравця. Мета сучасної РФ об'єднати всі антизахідні сили для активного протистояння ліберальному, демократичному та ринковому Заходу. У Москві вважають, що західна модель суспільного і державного устрою однаково ворожа православію, ісламу, буддизму, індуїзму язичництву та іншим традиційним релігіям. М. Гордієнко мав підстави з цього приводу наголосити, що «публічна риторика кремлівської кліки зводиться до того, що розпад СРСР є найбільшою трагедією ХХ ст., Й. Сталін – це найкращий політичний менеджер, а всі землі, де лунає російська мова, це є Росія». Він одним із перших назвав такий новітній тоталітаризм у РФ «путіноїдним рашизмом» [3, с. 89, 90].

Спираючись на підтримку зомбовованого населення РФ, В. Путін цинічно проводить неоімперську політику гібридної війни. «Інстинкти орди виявилися сильнішими за цивілізаційні відносини і тому на сучасному етапі тоталітарний режим путінізму перейшов у фазу експансії проти суверенної держави – України». Окрім того, сучасна Росія продукує тоталітарні марші не тільки на сусідні країни, а й здійснює втручання, зокрема й військове, у внутрішні справи віддалених країн і континентів. Підсумовуючи свої дослідження М. Гордієнко дійшов до закономірних висновків, виділивши їх курсивом, що «*реінкарнація путінського тоталітаризму стає глобальною загрозою для людства*» [3, с. 89]. Відомі політичні та наукові діячі РФ, шукаючи причини краху комуністичного режиму, соцсистеми, розпаду СРСР, називаючи різні обставини, обминали найголовніші – об'єктивні фактори. Здебільшого їхні аргументи не відповідали дійсності, лише окремі з них де в чому були слухними. Значна частина вищого

керівництва СРСР розуміла, що існуючий устрій загальмувався у розвитку і вимагав докорінного реформування, заміни союзу республік оновленою моделлю федерації. Про головну роль внутрішніх факторів, які призвели до падіння СРСР і демонтажу режиму, не говорилося. Ці чинники замовчувалися, адже провина у цьому радянської еліти була прямою, вона не спромоглася спрямувати реформаційні процеси у творче й ефективне русло, в інтересах усіх республік, а не тільки Росії та її правлячої еліти.

Зроблені пострадянською елітою висновки зводилися до того, що СРСР розпався через змову західних країн, в результаті поразки СРСР у холодній війні і перемоги імперіалізму США та НАТО. Окремі з них навіть вважали, що Радянський Союз «був розвалений» в результаті боротьби за владу серед вищого політичного керівництва країни. Особливе значення у цьому сенсі відіграла конфронтація всесоюзної, російської та республіканських еліт, особиста ворожнеча між М. Горбачовим та Б. Єльциним, інтереси яких виявилися для них більш важливими, ніж доля усієї країни. Негативно оцінювалася згода М. Горбачова на об'єднання двох німецьких держав цілковито на західних засадах. У РФ не замовчувалося й те, що Берлінська мур була зруйнований з ініціативи М. Горбачова. Цей акт оцінювався у РФ двояко: чи то як величезне в історії політики самозречення в ім'я того, щоб світ піднявся до нового рівня відносин, чи то як величезний злочин, зрадою інтересів потужного Радянського блоку соціалістичної системи [4, с. 12, 14, 15, 16].

Процеси реформування СРСР пішли не так, як планувалося у Москві. Державницькі і національні інтереси союзних республіках взяли гору над догматичними інтересами Центру. Упродовж 1990-1991 рр. усі республіки проголосили свою незалежність і приєднуватися до нової союзної держави, а відповідно втрачати значну частину суверенітету, не погоджувалися. Вдруге перетворити РФ у союзню державу, як це було у 1919-1922 рр., не вдалося. Для цього не було політичних, економічних та ідеологічних передумов. Створена 8 грудня 1991 р. форма співіснування у вигляді СНД, не переросла у нову централізовану імперію на чолі з Росією. Керівники усіх держав позиціонували себе рівними і протидіяли формуванню нового Центру. Для створення ефективного і успішного Митного чи економічного Союзу, Євразійського Союзу необхідно було започаткувати, провести і завершити успішні докорінні політичні, економічні, соціально-економічні реформи. Для цього не було коштів, дієвої прогресивної ідеології, підтримки з боку країн соціалістичної системи та окремих союзних республік. Національно-визвольні рухи у союзних республіках взяли гору над інтернаціональною ідеологією, що була вкрай дискредитована. Ідея оновлення соціалізму та СРСР не знайшла підтримки у республіках колишнього СРСР, рішуче заперечувалася на просторі країн соцсистеми та особливо з боку розвинутого Заходу.

Вдалося виявити чотири вузлових періоди в історії 33-х річного становлення самостійної РФ. Перший з них хронологічно охоплює 1991-1999 рр. Після проголошення незалежності Росії радикальні реформи, трансформація політико-правової та економічної системи здійснювалися на ліберально-демократичних і консервативних принципах. Започаткувалося поглиблення взаємин у доленосних сферах між усіма важливими світовими чинниками – розвинутим Заходом, постсоціалістичними та пострадянськими державами. Це мало для РФ стратегічне значення.

Більшість науковців у 1990-і рр. доводили, що РФ активно прагнула формувати рівноправні відносини як з країнами Заходу, так і з новими незалежними державами, у першу чергу в економічній сфері. Обидві країни – Україна і Росія – у перші роки після здобуття незалежності спробували поступово інтегруватися до ЄС, відстоюючи при цьому свої національні інтереси і особливості. Беззаперечним аргументом було краще рухатися на Захід разом, ніж окремо, уникаючи до того ж посилення конкуренції між собою за максимізацію підтримки кожної з них з боку Заходу. Аналіз подій 1990-х рр. засвідчив, що Захід не прагнув до швидкого зближення з пострадянськими державами, зокрема й з РФ та Україною. У ЄС переважали вичікувальні підходи щодо нових незалежних держав, серед яких вагоме місце посідали плани перетворення їх у політичному плані на підрядних суб'єктів, головним чином на джерела постачання енергоносіїв і сировини для Заходу та ринки реалізації їхньої продукції. Великі інвестиції у модернізацію їх економік та індустріальної сфери не передбачалися. Відомі українські вчені доводили, що аналіз подій останнього десятиліття ХХ ст. красномовно свідчив, що Захід готував для Росії і України роль придатків, індустріальних смітників. Українська наукова еліта пропонувала лідерам РФ та України звільнитися від ілюзії і реально оцінити соціально-економічну ситуацію та можливості обох країн. На ринках країн ЄС ні Росію, ні Україну не чекали. Потенціал цих країн після демонтажу попереднього устрою не дозволяв їм самостійно пробитися і успішно конкурувати на ринках Заходу. Це уможливлювалося лише для енергоносіїв, сировини та значних видів агропромислової продукції. У зовнішній торгівлі РФ традиційно найбільшу питому вагу склали енергоносії та сировина, вони були головним джерелом валютних надходжень до ВВП РФ. Значну роль також відігравала продукція ВПК. Це основні статті експортного потенціалу РФ, що посідають надійні позиції у міжнародній торгівлі. Усі її провідні галузі економіки, особливо у сфері високих технологій, перебувають на низькому рівні оснащення і неспроможні успішно конкурувати на світових ринках.

Але подібні конструктивні застереження української сторони Московією ігнорувалися. Для такої позиції малися значні підстави: безальтернативність енергетичного та сировинного забезпечення країн Європи, значні ринки РФ для їх продукції. Усе це вважалося об'єктивною складовою, гострою необхідністю

країн ЄС до якомога тіснішої співпраці з Росією. У Москві подібні рекомендації Києва сприймалися як інтереси, сформовані для України, які впливали з її реальних умов: ні енергоносіїв, ні сировини, ні ефективної економіки, відсутність замкнутого циклу виробництва у провідних її галузях, цілковита її залежність від РФ. Це нехай квола Україна шукає шляхи для підвищення зацікавленості нею з боку країн ЄС. А для Росії шлях у Європу забезпечено. Досвід підтвердив хибність такої стратегії. Не тільки Україна, але й РФ, хоча і з різних причин, але не спромоглися на рубежі ХХ-ХХІ ст. започаткувати рівноправне і ефективне співробітництво з країнами Заходу.

Через нечувані втрати під час перебудови і демонтажу попереднього устрою, падіння економіки і соціальної сфери у РФ до рівня країн, що розвиваються, повноцінне співробітництво і конкурування з країнами сталої демократії на рівних унеможлиблювалося. Окрім того Росія постійно намагалася добитися для себе від Заходу відновлення привілейованого статусу як одного з незалежних геополітичних центрів світової економіки і цивілізації. З кінця 1990-х рр. шанси для успішного формування рівноправних взаємин РФ з колективним Заходом стрімко втрачалися, досягти належного порозуміння з ЄС, НАТО щодо розподілу сфер впливу у Європі та у світі на користь Москви не вдалося. Посилення демонстрації завищених вимог і конфронтаційна політика з боку РФ не допомогли їй досягти бажаних результатів у відносинах із Заходом. Користуючись слабкістю економічного потенціалу РФ, колективний Захід активізувався у сенсі закріплення за нею ролі надійного постачальника енергоносіїв і сировини та сприятливих ринків для збуту їхньої продукції.

Неспроможність вписатися у світовий правовий та економічний порядок, зокрема започаткувати співробітництво з ЄС на рівноправній основі, стати його активним учасником, позитивною творчою складовою, штовхнула РФ з другої половини 1990-х рр. на інший шлях розвитку. Керівництво РФ на чолі з В. Путіним, енергійно вдалося до формування власного світового центру – окремої цивілізації, що поєднує у собі європейські та азійські цінності. У політиці РФ посилювалися прагнення забезпечити своє домінування на пострадянському просторі та в АТР. Слід зазначити, що співпраця РФ з пострадянськими державами, зокрема й з Україною, мали кращу і сприятливу перспективу. Сформована договірно-правова база відносин РФ з пострадянськими країнами була ґрунтовною і сприяла забезпеченню повноцінного співробітництва усім сторонам. Але з середини 1990-х рр. реалізація вже схвалених взаємовигідних угод і програм усе більше гальмувалася з боку РФ. Москва все менше почала рахуватися з незалежним статусом колишніх республік, ігнорувала нову історичну реальність і продовжувала нарощувати щодо них постколоніальну політику. Взаємовідносини РФ з країнами СНД набували аналогії як Центр – республіка за радянськими стандартами.

Завдяки домінуючому статусу Росії у часи існування царської/радянської імперій вона у порівнянні з елітами інших народів мала кращі стартові можливості для пристосування до нової обстановки і швидше започаткувати тіснішу інтеграцію із Заходом. Жодна пострадянська республіка не могла змагатися з РФ, бо усі вони були уламками загальносоюзного політичного і господарського комплексу, центром якого була на ділі РФ. Тому Росія спромоглася з перших років започаткувати успішніший розвиток у порівнянні з провінціями. Для усіх інших це ставало можливим лише після здійснення глибокої структурної перебудови усієї економіки.

Особливу небезпеку складало те, що економіка кожної пострадянської республіки, особливо України, була прив'язана до економіки Росії, успадкованої з часів єдиного економічного комплексу. У середині 90-х рр. ХХ ст. частка імпорту у виробництві кінцевої продукції РФ оцінювалася у 16% і лише 11% його експортувалося. У разі припинення повного товарообігу з усіма 14-ма колишніми республіками, РФ могла забезпечувати виробництво 65% кінцевого продукту, а при збереженні «дального» імпорту – 86%. За такої же ситуації в Україні вдалося б зберегти лише 15% кінцевого продукту. Про вражаючу асиметрію взаємозалежності економік РФ та України свідчать наступні дані: поставки з РФ брали участь у виробництві 67% кінцевого продукту України, а поставки з України – лише 1% виробництва Росії [5, с. 21].

В умовах надзвичайно високого ступеня інтегрованості промисловості України у загальносоюзний комплекс, коли 85% промислового потенціалу країни належали до ВПК, 80% підприємств України не мали завершеного виробничого циклу, 75% підприємств були зав'язані на Росію і основним споживачем експортної продукції України (близько 80%) була РФ. Все це спричиняло високий ступінь залежності української економіки від зовнішніх поставачань (у першу чергу з Росії та інших країн СНД). Внутрішні ціни формувалися разюче на користь кінцевого товаровиробника, що породжувало високу заборгованість союзних республік перед Центром, тобто Росією. Особливо болюче це відобразилося на економічному і фінансовому становищі України. Її борги перед РФ досягли кількох мільярдів доларів, тому без відповідних угод з новою Росією і надійних механізмів їх реалізації в Україні не залишалось можливостей для виживання [6].

Аналіз товарної структури товарообороту Росії з Україною засвідчив, що вона разюче відрізнялася між собою. Експорт РФ до України на 80-85% складався з товарів енергетичного і сировинного комплексу та товарів із низьким ступенем переробки. Структура українського експорту до РФ була більш досконалою порівняно із структурою російського експорту, тому що складалася з продукції глибокої чи достатньо глибокої переробки. Але штучна різниця у цінах деформувала баланс торгівлі України з РФ протягом усіх років незалежності, який стабільно складався на користь РФ, до того ж негативне сальдо в торгівлі товарами невпинно зростало і у 1998 р. становило 4,2 млрд.

дол. В інші роки воно скорочувалося, але позитивного результату у торгівлі так і не вдавалося досягти. Серед багатьох причин виділяються головні: «системне пов'язування поточних торговельно-економічних питань з питаннями політичного характеру», а також «зміни, в основному, негативні для України в зовнішньоторговельній законодавчій базі Росії» [7, с. 51, 52].

Відомий вчений економіст України О. Савченко переконливо доводив, що Україна у складі Радянського Союзу була найбіднішою республікою, рівень життя українців був нижчим, ніж в середньому в СРСР, і значно нижчим, ніж в Росії. Населення України було дискриміноване у часи СРСР в усіх напрямках соціального життя. Він розвінчав міфи стосовно найкращих стартових умов для побудови ринкової економіки в Україні. Тяжка спадщина України інерційно зберігається й у нинішні часи [8, с. 69,75].

На думку інших відомих вчених, якщо б Україна гіпотетично повністю припинила товарний обмін з Росією та іншими країнами СНД, то в неї залишалася б можливість забезпечити виробництво тільки 15% свого кінцевого продукту, що адекватно соціально-економічному колапсу. У цьому відношенні Росія була не така вразлива: у подібній ситуації їй вдалося б зберегти 65% кінцевого продукту.

Практика 1990-х рр. переконувала у доцільності формування взаємовигідних раціональних, виробничих, коопераційних і технологічних зв'язків України насамперед з РФ, створення сприятливого режиму доступу до енергосировинних ресурсів та ринків збуту готової продукції обох країн, завдяки яким економіка як Росії, так і України мали найбільш сприятливі умови для ефективного функціонування і розвитку. Основними споживачами експортної продукції України радянського періоду (80% металургійної, машинобудівної, нафтохімічної і хімічної промисловості) була Росія. Товарообіг між РФ та Україною до 1996 р. зростав. А після введення з середини 1996 р. дискримінаційних обмежень для доступу українських товарів на ринки Росії обсяги торгівлі між обома країнами почали обвально падати. Зовнішньоторговельний обіг упродовж 1996-1999 рр. скоротився з 18 млрд. дол. до 10,4 млрд. дол. Питома вага РФ у загальному обсязі українського товарообміну знизилася з 45% до 34,5%. Скорочення товарообігу знижувало залежність конкретної країни від монопольного партнера, підвищувало її безпеку, дозволяло уникати жорстокого диктату монополіста при укладанні двосторонніх угод, але за умови, що це зменшення відбуватиметься за рахунок випереджаючого зростання експорту в інші країни, а не за рахунок втрати ринків монополіста, тобто РФ. Слід враховувати й те, що зменшення товарообміну РФ з конкретною пострадянською країною вело спочатку до подальшого скорочення виробництва у такій країні, а потім дуже швидко до його падіння й у самій РФ [7, с. 7, 33, 39, 41].

У Москві не хотіли, а у республіках не спромоглися переконати її у необхідності формування і розвитку двосторонніх і багатосторонніх відносин,

які б відповідали новим реаліям, що повернення назад не буває, що слід рухатися тільки вперед. Розходження у підходах обох сторін наростали. Оптимальної моделі взаємодії між вже незалежними суб'єктами так і не було вироблено. Такими волюнтаристськими заходами з боку РФ спочатку було завдано великої шкоди національним економікам країн СНД, а після цього це вдарило бумерангом і по інтересах самої Росії.

Форма правління у РФ з кінця 1990-х рр. почала набувати ознак авторитарної, централізованої імперії на чолі з диктатором. Нова правляча еліта незалежної РФ під час докорінної трансформації суспільного життя у РФ відійшла від правдивих висновків про те, чому перебудова завершилася катастрофічними наслідками і Радянський Союз розпався. В її оцінках все більше ігнорувалися класичні закони, теорія і практика розбудови й розвитку держави і права та набутий міжнародний досвід. Демократичні і правові цінності суспільного розвитку, не набувши ще широкого застосування у перші роки становлення РФ, стали неприйнятними для її нової еліти. Спроби запровадити демократичну і правову модель державного устрою усе більше демонстрували свою небезпеку і стали не прийнятними для еліти «русской» нації, оскільки вони шкодили державному облаштуванню, метою якого завжди було і залишається забезпечення тотального панування принципів унітарної і надцентралістської форми правління, що відповідало геополітичним інтересам РФ. Реформування політичної системи, роздержавлення і приватизація усіх галузей економіки були здійснені швидко і безконтрольно, без належного правового забезпечення і супроводу з боку демократичної частини держави та суспільства, в основному протиправним шляхом, методами розкрадання та пограбування кланами попередніх панівних верств населення. Більшість з них виявилася державниками і носіями «панрусской» національної ідеології. Це мало вирішальний вплив на те, чому трансформаційні процеси у цій країні розвивалися саме таким шляхом і завершилися відповідними реакційними наслідками.

Обвальне скорочення у кінці 1990-х рр. взаємопоставок мало місце у всіх без винятку промислових товарних групах. Українські поставки продукції металургії в Росію скоротились майже у 20 разів, мінеральних добрив – більше ніж у 15 разів. Взаємопоставки машинобудівної продукції, що раніше складали 40% товарообігу між обома країнами у 1999 р. не перевищували 13%. Внаслідок розриву коопераційних зв'язків різко знизилась можливість виробництва багатьох видів продукції. У промисловості Росії і України простоювало близько 60% виробничих потужностей, на яких чисельність зайнятих скоротилася на 9,8 млн. чол. (РФ) та 2,4 млн. чол. (Україна). З 2000 р. розпочався невпинний процес деіндустріалізації обох країн, зростання безробіття. Проблема економічного виживання і збереження статусу держав технічної цивілізації стала домінантною і для України, і для РФ. ВВП РФ знизився у 1998 р. у порівнянні з 1989р. до 56%, а України до 45%. Економічна

практика не має адекватних сучасних прикладів такої деградації господарських комплексів, яка відбувалася в Україні та Росії. Відбулася масова деіндустріалізація виробничих комплексів як України, так і Росії і перетворення їх із індустріальних держав у сировинні придатки розвинених держав. Загальний обсяг боргів РФ за підсумками 1997 р. перевищив 50% ВВП. Міжнародною практикою критична межа державних запозичень визначена на рівні 55-60%. Внаслідок фінансової кризи загальний борг РФ наприкінці 1998 р. перевищив критичну межу більше, ніж у 2 рази (135% ВВП), що безумовно загострило соціально-економічну ситуацію у країні. Це результати не стільки негативних наслідків докорінної реформації, проведеної у цих країнах, скільки наслідки гегемоністської і дискримінаційної економічної, торговельної, фінансової політики у взаєминах з країнами ближнього і дальнього зарубіжжя та нестабільної соціальної ситуації, а також незадовільних умов для інвестиційного клімату започаткували процес величезних втрат, призвело до надзвичайно низьких обсягів іноземного інвестування в економіку РФ, які у 1998 р. становили 2,6% ВВП [7, с. 10, 12, 13, 17, 18, 19, 23].

На тлі такої реальної політики Кремля, українські науковці усе наполегливіше, але дуже обережно відзначали можливість проявів розбіжностей інтересів РФ та інших пострадянських країн, зокрема й з Україною. Спроби їх врегулювати на засіданнях змішаних міжурядових комісій в інтересах обох сторін були безнадійними. Як вважала українська сторона, через нерівність потенціалів та неоднаковість прагнень щодо забезпечення власних інтересів в усіх важливих сферах двостороннього співробітництва платформою українсько-російських відносин могла бути лише економіка і ні в якому разі не політика. Для практичного досягнення цього з боку України у 1996 р. була підготовлена довгострокова науково обґрунтована Концепція українсько-російських економічних відносин. Але уже на стадії її обговорення керівництво РФ зосередилося на досягненні безумовного пріоритету своїх економічних інтересів у взаєминах з Україною та іншими державами СНД.

Скорочення товарообігу між РФ та країнами СНД, зокрема й з Україною, яке започаткувалося з 1996 р., було безпосереднім підтвердженням незадовільного стану відносин між країнами співдружності взагалі, що завдавало великої шкоди національним інтересам кожної з них. Але, виходячи із стратегічних завдань України, вважалося, що керівництво країни повинно було, зберігаючи незалежність і суверенітет, максимально об'єднати зусилля з Росією для вирішення національної проблеми № 1 – її економічного виживання.

Російський економіст О. Уваров, проаналізувавши формування відносин РФ та України упродовж 32 років, дійшов до значно оптимістичніших висновків про те, що можливості для ефективного співробітництва були. Так, упродовж 1991-2014 рр. між РФ та Україною була сформована нормативно-правова база (підписано не менше 400 двосторонніх угод) для повноцінного співробітництва у різних сферах, від оборонної до туристичної. Це принесло значну користь для

обох країн. Навіть Помаранчева революція у 2004 р. не стала на заваді співпраці РФ з Україною. Він підкріплює це вагомими даними. У часи президентства В. Ющенка (2005-2010 рр.) товарообіг між обома країнами зріс більш як у 2 рази, з 20,2 млрд. дол. у 2005 р. до 41,5 млрд. дол. у 2010 р. Незважаючи на існуючі політичні розбіжності між обома країнами, стверджував він, обопільна зацікавленість у продовженні співробітництва домінувала. Після перемоги на початку 2014 р. Революції гідності в Україні Москва допустила помилку, вдавшись до загарбання Криму, а потім й інших територій України, щоб таким чином не допустити виходу України із сфери впливу РФ і особливо вступу її до НАТО і ЄС. З того моменту добросусідські відносини між обома державами були зруйновані. З наростанням агресивних дій РФ проти України двосторонні угоди денонсовувалися. А після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 р., на його думку, чекати взагалі на відновлення співпраці з Україною на рівні до 2014 р. буде проблематично [9].

Більшістю державних і громадських діячів України, як і інших країн СНД, визнавалося ускладнення відносин між РФ та Україною у майбутньому, але усіма ними прогнозувалося, що їх врегулювання буде здійснюватися у мирний спосіб і на прийнятній для обох сторін основі. Наслідків і загрози російського гегемонізму, що посилювався, у країнах СНД не прогнозувалося. Єдине, у чому більшість з них була твердо переконана, «що попри всі складності відносин, до збройного конфлікту справа не дійде. У взаєминах між Україною і Росією немає проблем, які не піддавалися б розв'язанню політичними засобами». Висловлювалося переконання, що розвиток подій «за югославським сценарієм», чи конфлікт у будь-якому іншому вигляді не допускався. Не справдилися прогнози Д. Видріна і Ф. Рудича й про те, що відносини України та РФ мають набути геополітичного значення у Європі, оскільки на їх прикладі буде вироблятися модель взаємовідносин регіональних супердержав [6, с. 75, 93]. У взаєминах Росії з Україною, як засвідчив подальший розвиток подій, саме прагнення до домінування, що межувало з експансією у різних формах, почало все більшою мірою проявлятися з кінця 90-х рр. ХХ ст. Україна готова була до активного рівноправного співробітництва з РФ, іншими країнами СНД, але Росія прагнула відновити свою гегемонію на колишньому пострадянському просторі, особливо в Україні та Білорусі, і формувала відповідну основу для її реалізації.

Лише окремі вчені України, такі як І.Белебева, вже у перших кроках президентства В. Путіна розгледів те, чого іншим не вдавалося. Він оцінював Росію з кінця 10-х рр. ХХІ ст. як «деспотичну імперію, що живе тільки злочинними методами. У неї одна мета – за будь-яку ціну домогтися світового панування і, в першу чергу, повернути Україну у свої володіння. Ціною мільйонів і мільйонів убитих людей, ціною океану крові йде Росія по шию і в цій кривавій багнюці, йде чорною дорогою війни. У неї така держава, у неї така релігія, у неї така ідеологія, у неї така інтелігенція, у неї такий, так званий

«великорусский» народ. «Великороси» утворили власне уявлення про свою імперську велич: Росія не може існувати (тобто бути імперією) без України. Вони не переймаються тим, чи хоче для себе такої долі сама Україна. «Великороси» повсюдно демонструють свою ненависть до України, але вважають, що українці зобов'язані любити Росію. Ось така потворна позиція» [3, с. 94].

Відомі державні і громадські діячі України В. Горбулін, С. Пирожков, В. Кремень, П. Мироненко, М. Михальченко, Ю. Щербак та інші прогнозували загострення відносин між РФ та Україною після небажання Москви формувати правовий і демократичний устрій, ринкову економіку, поглиблювати співробітництво з Європою та повернення її до традиційної войовничості, зазіхань на відновлення власних геополітичних позицій у світі. У політиці РФ почали наростати тенденції до реставрації радянської імперії у кордонах станом на 1991 рік, але у Києві не вживалися відповідні заходи для посилення засад національної безпеки.

На переконання В. Горбуліна, С. Пирожкова, Ю. Щербака у відносинах з РФ не можна було покладатися тільки на укладені базові взаємовигідні двосторонні угоди. Вони вимагали від української влади формувати як належну правову базу взаємовигідних відносин з Росією, так і терміново, без зайвих зволікань, створювати в Україні сильну систему національної безпеки, і перш за все збройні сили, параметри і боєздатність яких повинні бути адекватними її геополітичній ролі. Шлях України в Європу ставав домінуючим, тому протистояння імперських амбіцій з боку Росії цьому її курсу стрімко зростав. Великий Договір між РФ та Україною був дуже потрібний і важливий, але він, на жаль, не гарантував безпеки для незалежності України. Вибудовуючи міждержавні відносини з РФ, не можна було «ігнорувати створенням державної системи і структур, які здатні надійно гарантувати безпеку та існування Української держави». Вищою державною ціллю України визнавалася необхідність створення стратегічної системи переваг, захисних механізмів, спроможних адекватно протидіяти явному чи прихованому, свідомій чи несвідомій агресивній поведінці проімперських політичних сил РФ у різних сферах зовнішньополітичного, воєнно-політичного, економічного і культурного життя [10, с. 29, 31].

Воєнні стратеги України В.Ю. Богданович, О.Я. Маначинський, С.Г. Бутенко не бачили жодної загрози для України з боку РФ. А запропоновані Москвою проекти федералізації Грузії, Молдови, України, на їхню думку, були слухними і мали реалізовуватися. На їхню думку, оскільки такі ініціативи Москви влада цих країн відхилила і обрала курс на європейську інтеграцію, схвалила унітарну форму правління з автономним статусом національних спільнот, то це викликало невдоволення та відповідну протидію з боку РФ. Говорячи про Крим, автори вважали, що головну небезпеку для України складала не Росія, а Туреччина. Ці автори прогнозували, що Анкара вдасться до

реалізації низки заходів, щоб півострів перестав входити до складу України чи Росії, а відійшов до Туреччини. І для порятунку ситуації і захисту «русскоязычных» з'являться російські «миротворчі контингенти», що, природно, стане прологом для інкорпорації Криму до складу РФ [11, с. 97, 101, 102, 103, 113, 114, 115, 118, 119, 121].

Нездатність цих аналітиків об'єктивно аналізувати і прогнозувати перспективи відносин з РФ, розвиток важливих світових процесів не сприяли прийняттю відповідних рішень і заходів керівництвом України, спрямованих на запобігання загрозам національній безпеці суверенної держави.

Перший період розвитку незалежної Росії довів, що вона не спромоглася з кінця ХХ ст. вписатися у світовий правопорядок, як його рівноправний член, стати його активним учасником, позитивною творною складовою. РФ не вдалося сформувати правовий і демократичний устрій, започаткувати виключно виважену і рівноправну міжнародну політику та поглиблювати двосторонні політичні, економічні, соціальні та культурні відносини з усіма пострадянськими країнами. Влада РФ виявилася неспроможною стати впливовим і рівноцінним учасником не тільки світового, а й регіонального правопорядку, тому вона з кінця 1990-х рр. все більш вороже сприймала радикальні зміни, що відбувалися на пострадянському просторі. Для неї принципи рівності у відносинах з пострадянськими країнами знову стали неприйнятними.

Другий період трансформаційних перетворень, що започаткувався з ХХІ ст. і тривав до 2014 р., засвідчив, що у політиці РФ стався перелом, її стратегічний вектор розвитку остаточно повернувся до практики і моделі радянської доби: зміцнення авторитаризму, незгоди на умови співробітництва на таких цінностях, які пропонувалися колективним Заходом. Керівництво РФ не спромоглося використати перші два десятиліття незалежності для модернізації базових галузей економіки, а з цим і досягти рівноправних і рівнозалежних взаємин з передовими центрами світової економіки. Подальші інтеграційні процеси з країнами ЄС та США, їхніми надійними союзницями обумовлювали формування і зміцнення правових і демократичних засад держави та громадянського суспільства РФ, поглиблення демократизації усіх сторін внутрішнього життя, вільних взаємин між громадянами, вільного переміщення товарів та капіталів, розширення відкритості ринків. До повноцінної відкритості у всіх сферах, що має місце у цивілізованих і розвинутих державах, Росія виявилася неготовою. Це складало небезпеку для самого її існування, виводило соціум з-під тотального контролю влади, посилювало національно-визвольні процеси серед усіх народів федерації, загрожувало збереженню її унітарного і закритого від західних цінностей розвитку держави та суспільства.

З'ясовується, що РФ побоялася запроваджувати правові і демократичні форми правління на основі досвіду держав сталої демократії, ефективну модель модернізації провідних галузей економіки. Ціла низка принципів щодо

реформації політичних, правових, економічних, майнових відносин, форм власності, які вважалися на Заході прогресивними, російську еліту також не влаштували. Ті з них, які рекомендувалися запроваджувати у першу чергу, не знайшли повного схвалення у Москві. Зокрема, пропозиції щодо необхідності пріоритетності модернізації цивільних галузей економіки, облаштування повсякденного життя громадян, розвитку соціально-економічної сфери, забезпечення благополуччя і першочергових потреб усіх регіонів, як і вирішення міжнаціональних проблем на користь усіх народів федерації, відхилялися і не набули першочергової уваги. Прагнення окремих політичних сил укорінити у житті РФ передові міжнародні ідеї державотворення зазнали невдачі. РФ за своєю суттю все більше перетворювалася на носія антизахідної цивілізації, корені якої проростали з не подоланого азійського минулого, настирливого продовження успадкованої великодержавницької практики і релігійних традицій минулих століть. У підсумку реформація у РФ зазнала краху, вона завершилася анулюванням основних здобутків започаткованої демократії, а модель її державної влади стрімко еволюціонувала через авторитаризм до тоталітаризму, що набув напівмонархічних ознак і отримав назву рашизм (русский фашизм). Після відправлення В. Путіним 24 лютого 2004 р., за два тижні до виборів Президента РФ, уряду М. Касьянова у відставку (самого успішного керівника уряду РФ), останній відразу ж перейшов у відкриту політичну опозицію до пропутінської кліки. Політична діяльність команди М. Касьянова–Б. Немцова, що спрямовувалася на продовження попереднього курсу, ґрунтувалася на загальнолюдських, правових і демократичних цінностях, брутално дискредитовувалася і блокувалася силовими структурами на чолі з В. Путіним. Касьянову відмовлялося у реєстрації кандидатом на виборах Президента РФ 2008 р., у реєстрації Партії народної свободи (Парнас), яку він очолював упродовж 5 липня 2015 р – 25 травня 2023 р., напередодні виборів до Держдуми у червні 2011 р. Очільники Кремля, реваншистські та націоналістичні угруповання, коли агресивна політика Москви щодо України після захоплення Криму отримала не тільки засудження, а й зростаючу протидію країн Заходу і в самій Росії, почали оцінювали М. Касьянова ворогом № 1 для чинної влади у РФ.

Запроваджені В. Путіним з 2004 р. адміністративно-монархічні принципи владарювання у РФ, посилення централізму явно перешкоджали подоланню негативних тенденцій, що продовжували домінувати у суспільно-політичних відносинах, провідних галузях економіки та соціально-економічній сфері. Постійне перенесення вирішення найгостріших соціально-економічних проблем відбувалося через брак коштів в умовах стагнації і падіння розвитку основних галузей економіки, зменшення надходжень коштів до бюджету від зовнішньоторговельної діяльності, негативного впливу міжнародних санкцій. Водночас у влади вистачало зухвалості при таких тяжких внутрішніх проблемах продовжувати гонку озброєнь, агресивну зовнішню політику.

У перші роки ХХІ ст. у РФ завершився процес централізації влади і власності, згортання ролі демократичних інститутів у житті суспільства. Успіхи країни були забезпечені не завдяки наслідкам реформації, а через зростання цін на нафту, що створило ефект швидкого збільшення бюджетних доходів і дозволило владі відмовитися від політики прискореного технологічного оновлення виробництва. Модернізації економіки так і не було започатковано. У 2008 р. бюджет РФ складався на 65-70% з доходів від експорту вуглеводнів. У формуванні ВВП РФ вуглеводи складали до 20%, тоді як торгівля – до 30%, а внутрішній ринок енергії та інфраструктури – 15%. Це стимулювало формування нераціональної соціальної політики. Зростання доходів населення випереджало показники збільшення ВВП. Надбавками у доходах за рахунок бюджету були охоплені майже 38% осіб працездатного віку. Золотовалютні запаси країни збільшилися у 3 рази, підприємства створили великі валютні резерви, населення нагромадило понад 250 млрд. дол. в банках, не меншою була сума, що зберігалася у домашніх умовах. Значна частина населення створила запаси товарів тривалого користування. Середня площа житла на 1 особу збільшилася більш як у 2 рази.

Такі блага країні забезпечували не економічні успіхи, а тимчасові високі ціни на енергоносії, що експортувалися. Бюджет був перевантажений дуже великими витратами на ВПК та державну безпеку, реалізацію неефективних реформ, які більшою мірою використовувалися для здійснення корупційних, а не доленосних інноваційних проєктів. На той момент з Росії було виведено понад 1 трлн. дол., кращі бізнесмени і професіонали емігрували з країни. Зростання зовнішнього боргу РФ, який у 2009 р. перевищив 160 млрд. дол., а внутрішній борг – понад 540 млрд. дол., свідчило про зростання економічних проблем. Але тривожні явища не турбували владу допоки ціни на вуглеводи та сировину були високими на світових ринках. Завдяки нагромадженим величезним валютним резервам після падіння цін на енергоносії та відносну міжнародну ізоляцію країни у наступні кілька років вдавалося уникати впливу економічної кризи.

Найбільшою помилкою керівництва РФ у тих сприятливих фінансових умовах було те, що воно не використало їх для модернізації провідних галузей економіки. Російський аналітик А. Мовчан наголошував ще у середині 20-х рр. ХХІ ст., що досвід 25-ти річного розвитку РФ показав, що вона не тільки втратила можливості для економічного і технологічного прориву, але й «за своїм політичним та економічним устроєм вернулась на сто років назад». У наступні роки усі головні економічні чинники і навіть наявні ресурси управління все більше негативно почали позначатися на економіці, унеможливаючи її зростання. З падінням цін на нафту у середині 20-х рр. РФ знову відкотилася до рівня небагатих, але стабільних 2004-2005 рр.

Подушевий ВВП РФ у 2016 р. складав 7,5 тис. дол., що відповідав рівню Туркменістану та КНР у кінці 7-го десятиліття країн світу. А за ВВП за шкалою

ППС РФ мала 13-14 тис. дол. і перебувала серед країн 9-го десятку, поряд з Алжиром, Домініканською Республікою, Таїландом, Колумбією, Сербією, ПАР [12].

Через неспроможність еліти Росії ефективно і на користь усього соціуму завершити реформи у 10-і рр. ХХІ ст., в державі почали різко загострюватися політичні, економічні, майнові протиріччя, знищуватися паростки демократичних засад, їх місце заповнювали авторитарні методи управління, що швидко еволюціонували до тоталітарного режиму і одноосібної диктатури. Реваншистська політика з метою відновлення гегемонії РФ у світі і особливо на просторі пострадянських країн ставала домінуючою, що знижувало і до того низький авторитет РФ на міжнародній арені. Однак, в умовах тяжкої і затяжної політичної, економічної, соціальної кризи РФ, ігнорування об'єктивними чинниками, низького рівня економічного потенціалу країни, Москві не вдалося зламати існуючий світовий порядок і запровадити оновлений старий, в якому мали успішно діяти кілька самостійних центрів, один з яких на чолі з Росією та її сателітами і союзниками. Надії на поступове залучення Росії до загальносвітових демократичних процесів провалилися.

Найголовнішими завданнями РФ стали заходи з збирання земель колишньої Імперії. Ідеолог і соратник В. Путіна О. Дугін, професори В. Воложанін та В. Петров, релігійний діяч і філософ А. Малер доводили, що це є головною умовою існування та успішного розвитку російської держави. Останній з них наголошував: «Повернути Україну – це наше перше геополітичне завдання, це наш Грааль, який у нас був і якого нас позбавили». Філософ С. Кара-Мурза 19 квітня 1995 р. прямо висловлював невдоволення, що стався «відкол від Росії 130 мільйонів братнього населення», що відбулася втрата «необхідних для її економіки ресурсів, виробничого потенціалу, простору та ринків» [13, с. 14, 28, 29].

Заходи керівництва Росії щодо реалізації планів з збирання земель зростали. Серед таких варто назвати зібрання у Северодонецьку 28 листопада 2004 р. 3575 депутатів усіх рівнів, переважно східних і південних областей України та Києва, Всесвітній конгрес співвітчизників у жовтні 2006 р., конференція прихильників відродження єдиної держави у Москві 2009 р. Ідеолог цієї концепції К. Затулін виклав програму щодо реалізації планів повернення України до складу нової євразійської імперії на чолі з Росією. Він відверто наголосив: «не бачу причин, через які у Росії насправді не візьме гору точка зору, що чим гірше для такої України, тим краще для Росії» [13, с. 11].

Радник В. Путіна, депутат Держдуми Є. Фьодоров у березневному 2010 р. зверненні до депутатів ВР України агітував за відновлення об'єднання «російсько-українсько-білоруського народу» задля створення упродовж 2010-2020 рр. «Єдиного государства». По-перше, «російського народу» не існує, у складі колишнього СРСР було 128 націй, народів, етносів та три окремі слов'янські нації – «русская», українська та білоруська. «Русская нация»

мешкає на просторі РФ разом з іншими народами, яких узагальнено називають росіянами. У разі приєднання українців та білорусів до пропонованої єдиної держави, Російська імперія відновиться, а державність України та Білорусі ліквідується, «русские» стануть державотворною нацією, а статус українців та білорусів понизиться до рівня бурятів чи калмиків. Створення єдиного політичного, економічного та духовного простору означатиме, що 95% економічного потенціалу та 100% духовного належатиме не Україні, а Московському центру, як це було у часи СРСР.

В. Путін вважає, що крах Радянського Союзу став найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст. Керівник Росії настільки обмежений і не компетентний в об'єктивних закономірностях і причинах розпаду усіх світових колоніальних імперій, що започаткувався у 1918 р. і завершився в основному у кінці ХХ ст. Внаслідок цього на уламках колоніальних імперій виникли понад 100 суверенних держав. Це справді видатна подія у світовій цивілізації. Жодна з колишніх метрополій не прагне до відновлення свого панівного статусу, а формує з колишніми колоніями цивілізовані максимально виважені відносини. І навіть у такий спосіб їм здебільшого ще довго не вдаватиметься згладити минулі колоніальні злочини. В. Путін же, замість того, щоб вибачитися і формувати на якісно вищому рівні відносини з колишніми поневоленими народами, на весь світ погрожує насильницькі відродити колоніалізм у Європі та Азії. Окупацією частин території України та інших країн, розпочатою у 2014 р. війною проти України та повномасштабним вторгненням у лютому 2022 р. рашисти прагнуть відродити попередню імперію і відновити у ній колишнє панування Росії.

Реалізація планів про формування спільної держави навіть при перебуванні Януковича та його спілників при владі в Україні унеможлиблювалося. Всупереч цьому, В. Путін 3 жовтня 2011 р. заявив, що РФ вступила у завершальний етап відтворення єдиної держави у вигляді так званого Євразійського Союзу (ЄАС) на основі попередніх утворень Митного союзу та Єдиного економічного простору. До нього уже зараховувалися усі країни СНД. Росії вдалося лише частково посилити свій вплив на просторі колишнього СРСР. Було створено Євразійський економічний союз (ЄАЕС), спільну державу РФ та Білорусі. Нав'язати ці плани іншим пострадянським державам не вдалося. Відносини між РФ та Молдовою, Грузією, Україною, Вірменією, Азербайджаном, п'ятьма країнами Центральної Азії загострювалися, їх так і не вдалося залучити до ЄАЕС.

У перспективі ЄАС мав стати зв'язуючою ланкою між ЄС та АТР, центральну роль у такому інтеграційному проєкті мала відігравати Росія. Але плани об'єднання від Лісабона до Владивостока були з самого початку не здійсненними, не стільки через те, що рівень розвитку базових галузей економіки, логістики РФ не відповідав вимагав ЄС та КНР, Японії, Південної Кореї, оскільки ЄС та КНР однозначно віддавали перевагу США як гаранту безпеки світового правопорядку.

Потенціал РФ ніяк не сприяв реалізації подібних планів. Серед майже 100 міжнародних індексів щодо рівня розвитку країн світу Росія лише за показниками милітаризації економіки, воєнних витрат, військової потужності, обсягів експорту озброєнь і енергоносіїв та запасами природних ресурсів посідає високі місця і входить до першої 10 країн. РФ займає у торгівлі зброєю 2 місце після США, військових витратах – 7 місце, експорті енергоносіїв – 3 місце. Модернізація збройних сил РФ була і залишається непохитним пріоритетом діяльності правлячої еліти. Доцент НДІ ВШЕ (Санкт-Петербург) А.В. Стародубцев зазначав, що РФ витрачала на оборону і безпеку понад 5 трлн. руб (6% ВВП). В історії Росії не було випадку, щоб країна з таким високим рівнем військових витрат розвивалася і багатіла. Століттями російський народ проливав дуже багато крові в інтересах влади і багатства своїх правителів. «Ми більше не можемо бути витратним матеріалом, ми більше не можемо жертвувати своїм благополуччям заради вигаданої величі небагатьох. Ми зобов'язані пам'ятати: після Другої світової війни експансія за допомогою сили перестала бути джерелом розвитку». Війни у нинішні часи обертаються лише втратами і руйнуваннями. Справжня велич досягається мирною і ефективною працею та інтелектом. Розвиток милітаризму веде до поглиблення бідності в РФ, відсталістю для нас, наших дітей і онуків. Для країн Заходу продовження милітаризації Росії є вигідним, бо вони витісняють Росію з головних ринків своїми цивільними високими технологіями. Російська корумпована політична еліта хоче нав'язати світу свої правила, це – зрада інтересів власного народу. Це все – на руку олігархів РФ та їх дітей, які вже давно живуть у Європі та США. Якщо ми хочемо забезпечити собі гідне і багате майбутнє, то нам потрібно зменшувати обсяги військових витрат.

За усіма іншими показниками РФ перебуває у нижній частині міжнародних рейтингів. А через низькі показники наукових та технологічних досягнень РФ взагалі не входить до міжнародних індексів. За ефективністю інноваційної діяльності РФ у 2018 р. посіла 77 місце серед 189 країн світу. Міжнародні експерти вважають, що у найближчій перспективі РФ за цими показниками не наблизиться не тільки до групи 30-ти, а й до 40-ка країн [14, с. 433, 457, 464, 501, 523, 534, 541]

Третій період становлення державності РФ тривав упродовж 2014 р. – до початку 2022 р. Його наслідками стало остаточне встановлення у РФ тоталітарного режиму, одноосібної диктатури В. Путіна за участю силових структур колишнього СРСР. Умови для успішного завершення започаткованих докорінних перетворень, правових і демократичних реформ, модернізації провідних галузей економіки, забезпечення незворотності домінування демократичних і цивілізованих відносин на міжнародній арені, уникнення гегемонізму у зовнішній політиці, зокрема конфронтації і агресивного ставлення до більшості держав Європи, припинення прагнень відновити колоніальне панування над пострадянськими державами, зокрема й в Україні,

були розтоптані і знищені. Відбулося цілковите анулювання демократичних і правових засад розвитку держави і суспільства, започаткувалася напівмонархічна форма правління. Опозиційні політичні сили та окремі діячі ізолювалися від суспільного життя, позбавлялися права на легальну діяльність, а за продовження її піддавалися репресіям, ув'язненням та знищенню. Головні елементи державницької ідеї РФ були створені не на основі трансформаційних успіхів та результатів запровадження нового устрою і передових моделей економічного та суспільного розвитку. Замість них впроваджувалися ті, які гарантували внутрішню безпеку, слугували збереженню цілісності держави і зміцнювали її вплив на міжнародній арені. Тому в основі цієї ідеї лежали агресивні і варварські положення як досягти повернення РФ статусу окремого світового геополітичного центру, загарбання втрачених колоній, недопущення сепаратизму і розпаду Росії, підвищення національної безпеки, зміцнення і збереження цілковитого панування «панрусської» ідеології в усіх сферах життя багатонаціональної країни. Пріоритетним напрямком такої діяльності стало відновлення галузей економіки і промислового потенціалу, які безпосередньо сприяли прискореному розвитку ВПК, охоплення ідеологічним і патріотичним вихованням усіх народів федерації, посилення замаскованої насильницької їх русифікації. Увага до розвитку інших галузей економіки, які не належать до стратегічних завдань великодержавників РФ, фінансувалася за залишковим принципом. Далеко на другорядних позиціях перебуває матеріальне становище громадян РФ, як і уся соціально-економічна сфера. До того ж дані питання у центральних регіонах ще знаходили належну увагу влади, а усі інші обходилися і без цього. Окрім того, чим віддаленішими і менш перспективними виглядають федеральні округи, тим нижчим рівнем опіки вони користуються з боку Центру.

Ігнорування усталеними міжнародними нормами правопорядку з боку Москви наростало, що загострювало її конфронтацію з країнами НАТО, ЄС та країнами колишнього СРСР – Молдовою, Грузією, Україною задля недопущення зближення цих трьох держав з євроатлантичним світом та прилучення їх до євразійського союзу. Їхній вибір був зрозумілим. Авторитетні аналітичні центри за наслідками перехідного періоду серед 29 країн колишнього комуністичного блоку свідчили, що за індексом демократії у 2019 р. РФ і Казахстан поділяли 24 і 25 місця. Ця оцінка підтвердила те, що в РФ «має місце консолідований авторитарний режим». Починаючи з 2010 р. Росія оцінювалася не вільною державою, за репутацією їй постійно відводилося місце серед відсталих країн, за рейтингом якості життя відносилася до 15 країн з найгіршими показниками; за національного благополуччя посідала 59 місце серед 152 країн, відносилася до третьої категорії країн. Основна причина: «Росії так і не вдається скоротити відставання від найбільш розвинутих західноєвропейських країн. Натомість, її азійські сусіди розвиваються набагато більш динамічно». За рейтингом рівня громадянських свобод Росія посіла серед

206 країн світу і окремих регіонів 177 місце поряд з КНР. «Москва і Пекін однак стають у тому, що вони вважають демократію загрозою своїм репресивним режимам і невпинно, з наростаючою витонченістю, працюють над тим, щоб підірвати свої інститути й завдати шкоди своїм основним прихильникам» [14, с. 44, 45, 51, 158, 159, 165, 172].

Але й після цього колективний Захід, впливові міжнародні організації – ООН, ЄС, НАТО і авторитарний Китай – не вживали своєчасних кроків, необхідних для недопущення порушення існуючого світового правопорядку. Навіть перемога проукраїнських прогресивних сил в Україні у 2004 та 2014 рр., яка отримала підтримку на Заході, ще не стала гарантією майбутнього успіху України. Як зазначав український економіст О. Савченко, «Росія як цитадель «Російського світу» чи московсько-православної цивілізації завжди підтримує реакційні сили і контрреволюцію в Україні. Якщо цього замало, вона розпочинає війну». Оскільки, на думку цього діяча, «саме в Україні Росія і Путін бачать загрозу московсько-православної цивілізації», тому РФ вдалася у воєнний спосіб не допустити вихід України із сфери її тотального впливу. Прогноз О. Савченка про майбутню агресію Росії проти України справдився 24 лютого 2022 року [8, с. 110, 125].

Встановлена диктатура на чолі В. Путіним набула у 2020-і рр. ознак, типових епосі чингізханів, часів Івана Грозного та Йосипа Сталіна. На цей раз визначальними ідеями її діяльності стали панрусские, реваншистські і шовіністичні скрепи, спрямовані на відродження великої Росії як окремого світового центру на зразок попередньої імперії. Режим Путіна заздалегідь підготувався до того, щоб у момент політичної кризи в Україні, зокрема після втечі В. Януковича, з березня 2014 р. розпочати захоплення українських територій – спочатку Криму, потім частини Донецької та Луганської областей. Міністр закордонних справ України Д. Кулеба наголошував, що упродовж 2014 р. – початку 2022 р. між Києвом та Москвою відбулося 200 раундів переговорів про нормалізацію відносин. Оскільки жоден з них не зупиняв процесу виходу України з під впливу Москви, а зміцнював проєвропейський курс України, Москва вдалася до агресії проти неї. Збройне вторгнення в Україну «лише підтвердило абсурдність ідеї діалогу з агресором».

Відповіддю керівництва України на зростаючу агресивну і загарбницьку політику РФ стала переможна Революція гідності на рубежі 2013-2014 рр., відмова від виконання Мінських домовленостей, укладання угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, започаткування формування незалежної від Москви Православної церкви України, поглиблення співробітництва з США, іншими країнами НАТО і ЄС, зміцнення національної безпеки України і підготовка до збройного протистояння Москві. Поглибилася співпраця України і колективного Заходу проти зростаючої загарбницької політики Росії проти України.

Історія взаємин Росії та України минулих століть і сучасного періоду пронизані абсолютно протилежними векторами їх розвитку. Якщо в українців невмирущим і непереборним було і залишається прагнення мати власну державу, успішно облаштовувати її внутрішнє життя, формувати толерантні відносини з оточуючим світом, то у «русского народа» та його правлячої еліти постійно фанатичним є устремління у будь-який спосіб покорити українську націю, не допустити її самостійного існування та особливо прогресу, асимілювати і винищити її як окремих етнос. Зростаюча агресія РФ і загарбання територій України упродовж 2014-2024 рр. підтвердили цю одвічну мрію і прагнення РФ окупувати і знищити Українську державу та українську націю. Кінцева мета державницької ідеології сучасної РФ цілковито розкрилася.

Усе це сколихнуло весь демократичний Захід, мобілізувало українську націю, політичну і наукову еліту, силові структури, широкі народні маси на боротьбу за виживання. Зроблені з цього належні висновки нарешті започаткували витіснення з політичної, державної і воєнної сфери ворогів, капітулянтів і підлабузників, подолання хаосу і запровадження рішучих оборонних заходів вітчизни. Найбільшу небезпеку було усунуто. Як наголошувала Л. Чекаленко, українські дипломати з Москви «постійно звертали увагу керівництва країни на глибокі негаразди у виконанні російською стороною двосторонніх домовленостей, на російську тему накладалися жорстке табу: Росію не можна було критикувати, аналізувати її дії та піддавати сумніву» [15, 1) с. 70,71,72; 2) 41].

Узагальнені висновки на основі реалістичних прогнозів відомих науковців давали підстави рекомендувати владі негайно почати вирішувати наступні завдання задля успішного державотворення і збереження незалежності України: 1) Першочерговими мали вирішуватися заходи щодо зміцнення Української соборної держави, забезпечення збройного захисту її територіальної цілісності. Така позиція аргументувалася наступним: упродовж століть агресивні і колоніальні акції Росії стосовно України продовжувалися, систематично повторювалися, включно з початком 2014 р. Україна програвала російським імперіалістам через відсутність належних збройних сил та несприятливі міжнародні умови. Після ганебної анексії Росією Криму у 2014 р. розпочалася так звана «Русская весна» й запрацював черговий імперський проект В. Путіна під назвою «Новороссія». Це викликало нечуваний спротив серед патріотичних сил українства. Спаливши живцем путчистів в Одесі у травні 2014 р. тисячі свідомих українських добровольців вирушили на Східний фронт і ціною власного життя зупинили ворога. Новообране керівництво України та активна оборонна війна українського народу проти агресії Росії отримали підтримку світових і впливових держав, насамперед США, Великої Британії, Канади, Польщі; 2) Керівництво України має обиратися із компетентних і патріотичних представників. Законодавством має бути

убезпечено неможливість повторення ситуації, коли президент держави разом із силовиками втікає з країни і настає тимчасовий вакуум влади. Конституція і Закон України про Президента мають гарантувати посаду віце-президента, який автоматично набуває повноважень керівника держави у разі недієздатності президента. До того ж, віце-президента має рекомендувати і призначати на посаду не діючий президент, а парламент країни. Доцільним було б розглянути можливість закріплення цих функцій за Прем'єр-міністром України. Законодавством має передбачатися також порядок відсутності чи виїзду цих двох осіб за межі держави; 3) Має бути розслідуваним питання, куди поділася військова техніка, склади з амуніцією, воєнні містечка з необхідною інфраструктурою для розташування сотень тисяч новобранців, навчальних центрів, військових госпіталів та складів з продуктами харчування. Має бути дана відповідь, куди подівся недоторканий державний резерв. Усі військові об'єкти були розташовані у зручних місцях, захищених від ворожої авіації і нападу знезапечно і були придатними для зосередження багатьох тисяч мобілізованих осіб для підготовки і розгортання повноцінних дивізій та армій України. Воєнно-промисловий комплекс (ВПК) мав бути звужений до потреб України, законсервованим на перспективу. Усе це залишилося Україні у спадок від воєнного потенціалу колишнього СРСР. Оскільки станом на 2014 р. збройні сили України були практично ліквідовані, а ВПК зруйнованим, боєздатними залишилися військові частини чисельністю лише 6-8 тис. осіб, усі бронетанкові, артилерійські та авіаційні частини розформовані, а техніка переважно розпродана, то за такі злочини мають понести відповідальність усі причетні до цього особи, насамперед президенти Л. Кучма, В. Ющенко, В. Янукович. Розпочата реформа збройних сил України завершилася катастрофою. Строковий принцип формування збройних сил був відмінений, а заплановані проекти професійного формування армії були провалені. За ліквідацію військового потенціалу мають понести персональну відповідальність перші особи держави; 4 Десятий рік триває неоголошена російсько-українська війна. Вона носить гібридний/локальний характер. Офіційний Київ мав відразу ж припинити загравати з РФ, відійти від підміни поняття війни антитерористичною операцією (АТО), відмовитися від умов Мінських домовленостей, які не ведуть до миру. Підписані попереднім Президентом П. Порошенком ці домовленості були вимушеними в умовах удару кадрових військ РФ в районі Донбасу. Нове керівництво України мало висувати нові умови, що випливають з Будапештського меморандуму. Усі гарантії започаткували процес роздроблення України, який призвів до безкарного нападу одного з його підписантів – РФ. Усі вони несуть за це відповідальність і мають запропонувати інший формат припинення війни та відновити територіальну цілісність України; 5) Активізація розширення українського етнокультурного простору. Упродовж XVIII-XX ст. Росія активно розширювала свої території, русифікуючи, розбавляючи і витісняючи з них

корінні етноси. Шляхом закріпачення вони швидко ставали безмовними рабами імперії, а усі території перетворювалися на російськомовні регіони. Так сталося з Кубанню, Приазов'ям, Кримом, суміжними територіями на пограниччі України та Росії від Дону до Брянських лісів, коли українські етнічні території смугою від 30 до 60 км на усьому сухопутному кордоні були відібрані Росією у середині 20-х рр. ХХ ст. Наслідки асиміляційної та колоніальної політики Москви проявилися у 2014 році. Загарбники отримали підтримку і змогли втриматися на тих землях Грузії, Молдови, України, де російськомовний люд переважав чи складав значну питому вагу серед корінного населення. А терени, де мешкають корінні етноси, етнічні українці, навіть частково зросійщені й радянзовані, не покорилися москалям, тому вони були надійно окуповані. Українська влада лише у січні 2024 р. почала приділяти належну увагу таким регіонам. На майбутнє їй необхідно діяти адекватно до політики РФ, зберігати і розширювати інтенсивними та екстенсивними методами український етнокультурний простір, щоб більше не програвати у двобої з Москвою за впливи і володіння землями українського корінного етносу. Опір і протидія цьому з боку РФ буде рішучою, рівнозначною для неї з двобоєм за збереження і виживання; 6) Сприяти знищенню РФ як держави імперського типу. Багатовікове сусідство України з Росією дозволяє зробити висновки: допоки РФ існує у форматі імперії, Українська держава завжди перебуватиме під загрозою нападу та проявів інших деструктивних дій з її боку (торгівельних, фінансових, енергетичних, пропагандистських тощо). Для цього мають бути залучені зовнішні фактори та опозиційні імперській політиці сили самій РФ, щоб зруйнувати цю новітньо-стару імперію й остаточно ліквідувати імперську зброю масового знищення, сприяти створенню на її території значної кількості суверенних державних утворень, бажано за європейським зразком (один народ – одна держава).

На жаль, подібні надто важливі рекомендації дуже повільно розглядаються українською владою, вони лише поступово набувають широкого розголосу та обговорення в урядових колах, у ЗМІ та серед громадських організацій.

Четвертий період в історії Росії розпочався з повномасштабної війни РФ проти України 24 лютого 2022 р. і триває до нинішнього часу. У РФ перемогла контрреформація, силові структури цілковито заволоділи владою, відновили і забезпечили тотальне панування воєнної економіки у житті країни. Правляча еліта метрополії підпорядкувала основні галузі економіки, незалежно від форм власності, спрямувала їх на відродження великодержавницьких та гегемоністських інтересів на міжнародній арені, особливо на просторі пострадянських республік. Останні перебували у складі СРСР на правах колоній, в яких місцева правляча верхівка була «русскоязычною» і компрадорською, національні й культурно-освітні цінності, не кажучи вже про державні інтереси корінної нації, якою вона правила, викорінювалися й підмінялися інтернаціоналістською демагогією і політикою русифікації. Зміна

правлячих еліт у пострадянських республіках відбувалася дуже повільно. Попередня правляча верхівка спромоглася лише забезпечити собі панівні позиції в економічному житті, приватизувавши основні суспільні багатства. Якщо диктатура Путіна застала більшу частину олігархів та багатіїв служити великодержавницьким інтересам РФ, то в Україні аморфна нова влада сприяла владним і олігархічним колам усе більше турбуватися про власні, корпоративні, а не про державні інтереси. Національно-визвольні сили новоутворених держав не отримали таких стартових можливостей як це було у Росії, не змогли швидко сформувати правові і демократичні державні інституції, зміцнити економічний та оборонний потенціал, щоб на рівних вести діалог з РФ. Метою нової еліти РФ було збереження як єдиної Росії, так і відновлення домінування її інтересів на пострадянському просторі. На жаль, на тлі посилення тоталітарного режиму у РФ, зростання її агресивних дій проти України, правляча еліта останньої недооцінювала небезпечних тенденцій і можливостей північної сусідки, віроломства режиму Путіна. У підсумку, влада України обеззброїла державу, не сформувала надійних інститутів національної безпеки, окрім того, з середини 2010-х рр. з їхньої вини припинилася діяльність провідних дослідних центрів, які ґрунтовно вивчали процеси у РФ. Загроза з боку Росії, немов цунамі насувалася на Україну, а у вищій владі Києва не переймалися належним чином безпекою держави, продовжували енергійно розпродувати усі види озброєнь, ліквідували матеріально-технічні запаси збройних сил, знекровлювати офіцерських кадровий потенціал, займалися виключно власними інтересами – роздержавленням і збагаченням. Як зазначає П. Мироненко, українська влада на 60% є винною у розпочатій повномасштабній війні РФ 24 лютого 2022 р. з знищення Української держави і поневоленню її народу. Значна провина за агресію РФ проти України лежить і на країнах-підписантах Будапештського меморандуму, які гарантували територіальну цілісність і недоторканість кордонів України, були зобов'язані не допустити втручання РФ у внутрішні справи України, загарбання її територій, покласти край варварському винищенню мирного населення. Українську державу врятували патріотично і націоналістично налаштовані широкі верстви української нації, силові структури і маси добровольців.

Лідери впливових держав переоцінювали готовність РФ на початку 2022 р. і навіть у перші місяці після повномасштабного вторгнення до переговорів з Україною щодо врегулювання відносин, зокрема про виведення російських військ із Криму та Донбасу в обмін на відмову України від вступу до НАТО і проголошення політики нейтралітету. Вони схилили керівництво України до примирення на таких умовах. Українська сторона на таку приманку не погодилася, бо серед умов нормалізації відносин з Україною, окрім проголошення нейтралітету, були й вимоги РФ до України приєднатися до ЄАЕС, запровадити федеративну форму правління, в якій кримська і донбасівська квазіавтономії отримували б право вето на усі рішення

центральної влади України у разі їхньої незгоди з ними. Такі пропозиції Москви настирливо нав'язувалися Республіці Молдова через путінського емісара Д. Козака, яка їх рішуче відкидала і не радила Україні приймати подібні пропозиції. Розходження у відносинах двох сторін загострювалися, війна наближалася, а колективний Захід продовжував дотримуватися стриманої позиції.

Лише після того, як героїчний український народ, його збройні сили, національна гвардія, загони територіальної самооборони відбили агресію, відстояли незалежну Україну і почали завдали відчутних ударів московським загарбникам, колективний Захід втрутився у війну і почав рішуче підтримувати мужню українську націю та її керівництво протестними заходами, наданням фінансової, збройної і гуманітарної допомоги, постачанням військово-технічного обладнання, зростаючими санкціями з руйнації економічного і воєнного потенціалу РФ. Спеціальна воєнна операція (СВО) РФ в Україні зруйнувала усі можливості для нормалізації відносин між обома країнами, їх майбутнє формуватиметься за результатами війни, відповідно до яких колективний Захід стоятиме надійно на стороні України.

Загарбницька війна, анексія територій, варварські злочини окупантів РФ проти мирного населення України унеможливили співробітництво як України, так і західної цивілізації з РФ. Це прискорило формування єдиного фронту проти рашизму. Започаткувалася нечувана за рівнем активна підтримка України з боку країн НАТО та ЄС у війні проти РФ. Провал блискавичного плану Путіна захопити Україну обернувся ізоляцією і блокуванням РФ на міжнародній арені, спробою отримати підтримку з боку ЄАЕС та БРІКС. Повноцінні відносини та торговельно-економічне співробітництво між усіма світовими демократичними центрами та рашистською Росією унеможливилися. На азійському просторі РФ не стала провідною державою, вона все сильніше перетворюється на підрядну складову економіки КНР.

Протести опозиційних сил у РФ на чолі з М. Касьяновим, іншими діячами не змогли примусити владу відмовитися від окупації Криму, варварського захоплення частин Донецької та Луганської областей і навіть зупинити повномасштабне вторгнення в Україну. Цьому перешкоджали брутальні арешти, побиття, залякування активістів громадянських сил і опозиційних політичних партій правоохоронними і силовими структурами диктатора Путіна. М. Касьянов та інші відомі опозиційні діячі, уникаючи арештів та розправи, після 24 лютого 2022 р. залишили РФ.

Головною і одвічною причиною повернення Росії до диктатури – напівмонархічної форми правління – є прагнення запобігти розпаду імперії і зберегти її цілісність. Непохитною позицією Москви вважається те, що саме трансформація суспільних відносин на основі розвинених демократичних цінностей і правових інституцій, зміцнення верховенства права, забезпечення рівноправності усіх націй і народностей у житті пореформеної країни неминуче

призведуть до національного піднесення як «русской нации», так і інших націй і народностей цієї федерації, що неминуче обернеться загостренням міжнаціональних відносин у її регіонах. Зміцнення демократичного і національного факторів у черговий раз складе саму найбільшу загрозу для цілісного існування сучасної федеративної Росії, модель якої вироблялася і удосконалювалася Москвою упродовж століть.

Академік С. Пирожков підкреслював, що «об'єктивно Російська Федерація спроможна об'єднати велику кількість етнічно та релігійно неоднорідних субдержавницьких утворень у єдиній державі, *спираючись лише на інерційність їх спільного існування імперського періоду чи силу*. Для багатьох народів, які населяють Російську Федерацію, ще не настав час не тільки національного визволення, але й навіть національного самоусвідомлення і самоповаги. Сили, які борються за ці ідеали, ще дуже слабкі на фоні сил «демократичної перебудови» Росії. Вони цинічно пригнічувалися в умовах імперії як царської, так і радянської, масово перевербовувалися на прихильників загальноімперського існування. Нині вони перебувають під потужним впливом «демократичного» авангарду Росії.

Справа полягає також у надзвичайній живучості *імперського менталітету росіян*. Якщо навіть не брати до уваги відверті імперські сили (від крайніх лівих, з одного боку, до крайніх правих, з іншого), то доводиться спостерігати його виявлення і серед послідовних демократів. Здається, більше, на що вони виявилися спроможними, це, погодившись з тезою Рональда Рейгана про СРСР як імперії зла, спробувати перетворити її на імперію добра. В результаті – щире прагнення до демократичних перетворень при підсвідомій схильності до імперського по суті (а зовнішньо – федеративного) типу організації спільного існування дуже різнорідних, а тому далеких один від одного народів» [10, с. 27, 28].

Для недопущення розвитку такого небажаного сценарію панівна еліта Росії завжди вдавалася до псевдоцінностних ідей, які формувалися на оманливих привабливих принципах рівності й братерства усіх народів єдиної батьківщини, навколо моделі устрою, що забезпечував рівноправність, духовне й історичне єднання усіх народів у спільній державі-цивілізації, яка налічує тисячу років. Насправді за усім цим ховалися реакційні, колоніальні інтереси панівної «русской» нації та її еліти. Так, найважливішими постулатами державницької ідеї у минулому були самодержавство, православ'я, народність. Московська держава проголошувалася одвічною спадкоємницею Грецько/Візантійської, Римської цивілізацій, Третім Римом, а поява четвертої цивілізації після неї виключалася. А коли ці постулати вичерпали свій потенціал, збанкрутували, московські фарисеї витворили нові актуальні складові державницької ідеї. У ХІХ ст. такими стали панславізм, месіанізм «русского народа», колонізація з винищенням інших народів та загарбання їх територій під виглядом їх окультурення, визволення, прилучення до вищих цивілізаційних і

державотворчих традицій. Коли ж реакційні основи самодержавства, кріпосне право і феодальні відносини прирекли Російську імперію до розпаду, що прискорилося у кінці Першої світової війни, на порядку денному російського життя постали привабливі і дуже впливові для більшості народних мас різних національностей і конфесій теорія марксизму, ідеї комуністичної (соціалістичної) революції, знищення імперіалізму (буржуазних, капіталістичних і феодальних відносин) у революційний спосіб. Вульгаризоване і дискредитоване тоталітарною практикою будівництво соціалізму в СРСР як самого передового устрою трудових класів і народної інтелігенції без буржуазії та експлуататорів завершилися через 70 років крахом. З падінням СРСР у 1991 р. та соціалістичної системи комуністична ідеологія для російських державників втратила свою значимість.

Дуже швидко у самостійній Росії були вироблені чергові ідеї-замінники збанкрутілої ідеології комуністичного режиму. Проведення радикальних реформ попереднього режиму спрямовувалося заради зміцнення позицій РФ спочатку на пострадянському просторі, серед колишніх колоній Росії, а потім і на міжнародній арені. Цей курс набув завершеного формування у новій національній ідеї Росії у вигляді рашизму, що ввібрав у себе всі попередні великодержавницькі ідеології Московії від золотоординців до сучасної концепції «русского мира», основу якого складає расизм, ксенофобія, шовінізм та популістська ідеологія. Цю злочинну за своєю суттю ідеологію реалізує путінська еліта у внутрішній та зовнішній політиці. Рашизм став логічним продовженням ідеології Московського царства, Російської імперії, СРСР від початку XIV і до XX століть, головною метою якої залишається «собираніе русских земель». Попри очевидну реакційність та ненависть до усіх сусідніх народів її підтримує значна частина російського населення.

Поняття «рашизм», як справедливо вважають українські вчені І. Гирич, О. Кривдик, П. Полянський, В. Огризко та інші, є російський еквівалент фашизму/нацизму, що базується на ідеї зверхності «російських співвітчизників», їхньої «особливої цивілізаційної місії», антидемократизмі й неоколоніалізмі радянсько-імперського типу, використанні православ'я як моральної доктрини та на геоекономічних інструментах, у першу чергу – енергоносіях» [16, с. 15, 17, 18, 24, 82].

Російська державницька ідеологія в усі епохи свого існування заперечувала існування окремої української нації та її права на незалежне існування і державу. Постійно вживалися підступні заходи для її знищення, що тривало упродовж усього перебування України у складі Російської імперії. Для остаточної реалізації цих планів правляча комуністична еліта СРСР застосовувала у XX ст. самі антигуманні методи, які ніколи не можуть бути прощеними. Вона таємно влаштувала над українцями три штучні голодомори: 1921-1922 рр. – на півдні України, в місцях козацької слави; у 1932-1933 рр. та у 1946-1947 рр. на усіх теренах проживання української нації. Від трьох штучно

вчинених голодовок в Україні загинуло понад 12 млн. осіб. Ніхто не знає, а скільки ж їх не було народжено внаслідок вимирання цілих поколінь. До знищення української нації голодом додавався масовий терор проти носіїв української інтелігенції, придушення української самобутності. У другій половині ХХ ст. понад 3 млн. українців, переважно із західних регіонів України, було депортовано до Сибіру, Далекого Сходу та Середньої Азії. Комуністичний режим мстив українцям за одвічне прагнення до самостійності, за створення Української соборної держави у 1918-1922 рр., перемогу 15 березня 1939 р. Карпатської України та проголошення 30 червня 1941 р. Української держави.

В історії України радянського періоду серед суперечливих і трагічних явищ Голодомор – геноцид українського народу у 1932-1933 рр. – посідає центральне місце. Постанова ВР України Про Голодомор 1932-1933 років в Україні від 28 листопада 2006 р., Резолюція Європарламенту від 23 жовтня 2008 р. щодо визнання Голодомору штучним голодом в Україні 1932-1933 рр. та Постанова ЄП від 15 грудня 2022 рр. про визнання Голодомору 1932-33 рр. в Україні геноцидом українського народу («90 років після Голодомору: визнання масового морення голодом геноцидом») (2022/3001(RSP)) свідчать, що національна трагедія українців отримала національне і міжнародне визнання і засудження, перетворилася на доленосний фактор українського народу та Української держави. Завдяки цьому тематика Голодомору стала такою ж центральною складовою української національної ідеї, як Голокост – у єврейського народу.

Більше 30 країн світу визнали голодомор в Україні 1932-1933 рр. геноцидом українського народу. Всупереч тому, що цей процес набув міжнародного визнання, пострадянська Росія продовжує не визнавати цього акту і активно боротися за недопущення поширення правдивої історії про Голодомор, доведення його об'єктивних причин, наслідків, оцінок як на міжнародній арені, так і у сучасній Україні. Упродовж 2017-2022 рр. робота РФ на міжнародній арені спрямовувалася на переконання, що такого голоду в Україні не було, що це міфи і домисли українських націоналістів, бандерівців, прислужників нацизму, фашистів, які окопалися на американському континенті і у такий спосіб очорнюють і дискредитують радянську історію. Усі спроби переконати керівні органи ЄП у тому, що голод не мав ознак голодомору українців, що його не можна порівнювати з Голокостом євреїв, не знайшли підтримки серед основної частини європарламентарів. Керівні органи ЄП відкинули псевдоаргументи РФ.

У Постанові Європарламенту від 15 грудня 2022 р. Голодомор в Україні 1932-33 рр. визнано геноцидом українського народу, що його було здійснено штучно, цинічно, сплановано і жорстоко реалізовано умисною політикою сталінського режиму, який спричинив смерть мільйонів українців.

ЄП рішуче засудив акти геноциду радянського тоталітарного режиму, які призвели до загибелі мільйонів українців, і закликав країни ЄС та інші країни, зокрема РФ, відкрити архіви щодо штучного голоду в Україні, офіційно визнати Голодомор і вибачитися за ці злочини перед нащадками цих жертв, сприяти обізнаності про ці події та інші злочини, вчинені радянським режимом, шляхом включення історичних знань про них в освітні та дослідницькі програми, щоб запобігти подібним трагедіям у майбутньому.

Серед мотивів прийняття цієї Постанови ЄП відзначено те, що поточна загарбницька війна Росії проти України, знищення її енергетичної та сільськогосподарської інфраструктури, блокування експорту зерна та крадіжка мільйонів тонн зерна Росією відновили побоювання широкомасштабного штучного голоду, особливо на Глобальному Півдні, який залежить від українського зерна за доступними цінами.

Оскільки радянські злочини не отримали чіткої морально-правової оцінки міжнародної спільноти; а відбілювання та прославляння радянського тоталітарного режиму й відродження культу Сталіна в Росії призвели до того, що нині РФ є державою – спонсором тероризму та державою, яка використовує терористичні засоби, а також вдається до повторення жахливих злочинів проти українського народу у нинішній час, як-от «Холодомору» – спроби Росії заморозити український народ до смерті шляхом цілеспрямованого знищення у зимовий період цивільної енергетичної інфраструктури та опалювальної системи України [17].

Постанова ЄП від 15 грудня 2022 р. стала доленосним міжнародним актом переможного завершення ідеологічного протистояння між українством та рашизмом на користь правди. Суспільствознавці України мають рівнятися на сформовані у ній положення і оцінки. В умовах переростання політики РФ щодо України від Голодомору до Холодомору вважаємо, що дослідження тематики Голодомору заслуговує на всебічне прискорення, вимагається єдність політичної еліти, органів влади, консолідація суспільства, академічної та вузівської науки навколо системного, неупередженого вивчення і завершення всеохоплюючого висвітлення усіх вузлових питань історії Голодомору. Тим більше, коли вони є спадкоємцями тих академічних і вузівських установ, в яких ця трагедія українського народу висвітлювалася тенденційно, у викривлених формах, а то й неправдиво. Не можна відкидати й того, що у східних областях упродовж трьох десятиліть незалежної України розкриття наслідків голоду саботувалося. Усе це склало певне підґрунтя для недоброчесного і упередженого ставлення окремих авторів до дослідників даної проблеми, що здійснюються в інших інституціях.

Оскільки навіть такими актами геноциду москалі не змогли знищити українську націю, визвольні сили якої 24 серпня 1991 р. знову відродили незалежну Українську державу, правляча кліка РФ, зміцнившись при владі, у черговий раз, тепер уже збройно вдалася до реалізації головної державницької

ідеї рашизму, спрямованого на політичне і фізичне знищення Української держави та української нації на головних теренах її проживання, щоб таким чином остаточно вирішити питання про існування єдиного «русского народа» у складі «русских», білорусів та українців. Вершиною нинішньої державницької ідеології РФ стало заперечення існування окремої української нації, її мови та самої України.

Південноруська, старобілоруська і «русская» мови і народності активно формувалися упродовж VII-VIII ст. на середньому Подніпров'ї, на середньоруських та північно-східних землях. Їх генеза завершилася в основному у XIV ст. Перші дві народності та їх мова формувалися під впливом місцевих традицій і сусідніх народностей (поляків, литовців), а у формуванні північноросійської мови і народності відіграли важливу роль слов'янські племена, які у IV-VI ст. масово переселялися з Балканського півострова на землі північної Русі, рятуючись від поневолення спочатку Гунською, а через два століття Аварською імперіями. Пізніше на неї справили великий вплив фіно-угорські племена, а також 300-літнє перебування цих земель у складі Золотої Орди.

В оцінках формування народів імперії та їхніх мов відомий діяч Російської імперії другої половини XVIII ст. М. Ломоносов був досить поверховим. З одного боку, він вважав, що «русский язык» виник в часи владарювання київського князя Володимира. З тих часів пройшло понад 700 років, але мова його поколінь змінилася не настільки, щоб старій мові не розуміли його сучасники. На його думку, завдяки церковним книгам і діяльності православних священників російська мова (читай - «русский язык») не зазнавала змін та занепаду, як це сталося з іншими мовами. М. Ломоносов відзначав значний вплив грецької і славенської (сербської) мов на формування «русского языка». Разом з тим він уникав визнання великого впливу на формування «русского языка» фіно-угорських народів на північно-східних землях та племен Золотої Орди у часи її панування. З одного боку, він наголошував, що «народ російський, не дивлячись на великий простір проживання, скрізь говорить зрозумілою один одному мовою у містах та у селах». З другого боку, він відзначав існування дуже великих особливостей між московським, поморським та «малорусским» діалектами. Останній серед них мав найбільше відмінностей від перших двох і був змішаний з польською мовою. Окрім цього, він підкреслював, що московський діалект мав великі особливості. Тому, якщо усіх зобов'язати на ньому писати і друкувати тексти, «то більшу частину Росії знову доведеться насильно перенавчати розмовляти і читати» [18, 1) с. 587, 590, 591, 608, 609; 2) с. 37, 44, 45, 48, 51, 93, 122, 182, 183, 247, 304, 343, 430].

Необхідно зазначити, що термін «діалект» часів Ломоносова відповідає сучасному поняттю як про окрему мову.

Усі, хто прагнув потрапити до придвірцевої еліти Російської імперії, мали бути виключними носіями і виразниками її загарбницької політики. До таких потрапив і М. Ломоносов. Їх життєвим кредом було прославляння та ідеалізація кожного монарха, піднесення усіх їх як видатних діячів «освіченої монархії», постійне підкреслення миролюбивого характеру Російської імперії, схвалення усіх перемог Росії у війнах XVI – XVIII ст., бо вони, на їхнє переконання, велися заради захисту Вітчизни, розвитку країни, розширення та приєднання до неї чужих територій. Військова тематика пронизувала усі послання (оди) М. Ломоносова, в яких війська Росії завжди перемагали, бо «тримали на умі царя, Вітчизну та віру». На переконання М. Ломоносова, Петро I за завойовницькі подвиги став вічним Богом для русских, а Росія – небесним божеством. Він порівнював славу Петра I з успіхами Римського імператора Сулли, Олександра Македонського, вождя гунів Аттіли. Він виправдовував усі наступні війни Росії у другій половині XVIII ст. Після таких здобутків Росії М. Ломоносов пропонував: «дивитися на західні країни з превеликої висоти». Своє прислуговування перед троном та прославляння його володарів М. Ломоносов пояснював наступним чином: «Хто хоче великим бути, той повинен усім служити!». Особливо ганебно і аморально виглядало новорічне 1764 р. привітання М. Ломоносова Катерині II, в якому він наголошував, що Катерина I – дочка Петра I, а Катерина II – внучка Петра I. На його думку, обидві зійшли на трон законно: першій владу передав Петро I, а другій владу довірив Бог! [18, 1) с. 587, 590, 591, 608, 609; 2) с. 176, 200, 203, 434].

М. Ломоносов в обох випадках брехав. Катерина була дружиною Петра I, а не його дочкою, а Софія Цербська – не онучкою Петра I, а дружиною Петра III. Вступ обох на престол відповідно у 1725 та у 1762 рр. був незаконним. Особливо вражають його твердження щодо законності сходження Софії на імператорський трон Росії під іменем Катерини II. Вона була княгинею, племінницею королів Пруссії та Швеції, повне ім'я якої Ангальт-Цербська Софія Фредеріка, яка стала дружиною майбутнього російського монарха Петра III. Прусачка Софія, як дружина поваленого при її ключовій ролі імператора Російської імперії, онука Петра III, вчинила у 1762 р. подвійний злочин. Пугачисти шляхом змови з придвірцевим вищим офіцерством та державного перевороту усунули від влади і знищили законного імператора, не передали влади законному спадкоємцю – сину Петра III, а протягнули на трон свою фаворитку.

В історії Росії два міжнародні чинники виявилися доленосними. У становленні, розвитку та нечуваному зміцненні Московського царства та Московської держави у XIV-XVII ст. ключову роль відіграли засвоєні і втілені до життя традиції Золотої Орди. У перетворенні Росії на світову імперію набули неоціненного значення державотворна політика Катерини II (пруської принцеси Софії) та її співвітчизників. Представники еліти європейських імперій у масовому порядку прибували і захоплювали ключові посади у

державній ієрархії Росії. Наступні століття – друга половина XVIII і аж до середини XX ст. – позначалися особливою активністю та успіхами Російської імперії у загарбанні чужих народів і територій, розчленуванні та ліквідації держав, закріпаченні населення. Форми правління та моделі державного устрою царської/радянської імперії носили найбільше реакційних ознак, що надзвичайно трагічно відображалось на становищі сусідніх народів і країн, особливо українського.

Вплив першого чинника на долю України ще не став вирішальним, завдяки чому Україна продовжувала перебувати на світовій арені в ранзі історичного народу аж до середини XVII ст., доки Московія не перетворилася на імперію. Наступні століття виявилися для України та її нації трагічними. Україна почала зазнавати руйнації та розчленування. Упродовж XVIII-XX ст. тривала найбільша колонізація українських земель, що були розчленовані і перейшли основною частиною до Росії та Речі Посполитої. Після поділу останньої у кінці XVIII ст. між трьома монархіями – Російською, Пруською та Габсбурзькою – до 90% українських етнічних земель потрапили до царської, а понад 9% – до цісарської імперій. У цей проміжок часу українство перебувало у стані поневолення, тобто відчуження від своєї державності, культури, політичної та господарської самостійності. Основні сфери його діяльності цілковито визначалися метрополіями поза його участі, що відповідало статусу неісторичного народу. Теорія державознавства та практика й досвід державотворення, функціонування державного механізму поширилися і закріпилися в Україні на основі моделі спочатку царської, а потім радянської Росії. Ознаками такого устрою була відсутність правових засад, домінування авторитаризму і централізму, слабкість ліберальних, загальнолюдських і демократичних цінностей. На західних теренах України панували державотворчі традиції Польщі та Австро-Угорщини, де певною мірою були присутні й правові і демократичні елементи. В залежності від особливостей державної системи та її функціонування (оптимізації співвідношення сили і права) на землях обох частин українського соціуму були засвоєні додаткові компоненти у менталітеті, культурній та політичній діяльності, що цілковито проявилися у національно-визвольних змаганнях після розпаду метрополій, досягнення соборності українських етнічних земель та здобуття незалежності України у 1917 та у 1991 роках.

Всупереч цим фактам фальсифікація історії становлення української нації з боку відомих діячів царської імперії продовжують складати основу державницької ідеології сучасної Росії. Дійшло до того, що В. Путін та його оточення заявляють, що української нації та України ніколи не існувало, що «Ленін придумав Україну». Подібні заяви свідчать про те, що нинішні правителі Кремля за рівнем інтелекту далекі від більшовицьких вождів. Адже саме соратники В. Леніна, незрівнянно ерудованіші від путінців, уклали з Центральними державами 9 березня 1918 р. Брест-Литовський мирний договір,

яким УНР визнавалася незалежною усіма учасниками цього процесу (Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною, Болгарією та більшовицькою Росією). УНР підписала самостійно подібний договір з Центральними державами ще раніше, 3 березня 1918 р. Росія цей договір анулювала лише у грудні 1918 р. після закінчення війни. Закономірним було й те, що установчий з'їзд КП(б) України було проведено у липні 1918 р. саме на українській землі, у м. Таганрог, а не у Москві, щоб цим самим підтвердити українськість утвореної партії робітників і селян цієї національності. Утворення СРСР 30-31 грудня 1922 р. відбулося на рівноправній основі. Лише наркомати у зовнішній та оборонній політиці ставали спільними. У питаннях щодо діяльності решти міністерств кожна союзна республіка набувала цілковитої самостійності. За союзними республіками, тобто і за УСРР, закріплювалося право на вихід із складу СРСР. Плани Й. Сталіна щодо автономізації союзних республік були відхилені. Лише після встановлення у 30-і роки його кривавої диктатури в СРСР вони були реалізованими.

У відповідь на назву книги Л. Кучми «Україна – не Росія», видрукувану ще у 2004 р., а потім перевидану у доопрацьованому варіанті восени 2023 р., В. Путін почав з 2021 р. постійно використовувати формулювання, що «Україна – це антиРосія». І це правда. Кожна демократична країна і суспільство світу має відмежовуватися від рашистської ідеології і засуджувати злочинну практику її здійснення. Путінська Росія перетворилася на антицивілізаційну диктаторську державу. Нечувано, що Компартия РФ, як впливова парламентська сила цієї країни, перебуває у хвості путінської політики, не проводить самостійного курсу на формування мирних, рівноправних відносин між народами і державами, не сприяє реалізації права на самовизначення націй та недопущення відродження колоніальної системи у вигляді неоросійської імперії.

Загарбуючи території сусідніх народів, царсько-радянська Росія у підсумку «навизволяла» понад 120 націй і народностей, які до «русской нации» ніякого відношення не мали. З розпадом СРСР 15 народів від'єдналися від імперії, але на просторі незалежної РФ залишилися проживати переважна більшість цих націй, народностей і етносів. Росія залишилася багатоетнічною і багатонаціональною державою, у складі якої нараховується 85 суб'єктів федерації. Усі корінні нації, народності, етноси мають свої етнічні території з певними автономними повноваженнями. Лише панівна «русская нация» у цій федерації не має власного територіального і етнічного визначення. За нею закріплено скритне панівне становище над усіма іншими народами, тому правляча еліта ніколи не дозволяла порушувати питання щодо її національного самовизначення і самоідентифікації. Прикриваючись ідеологією «мы все россияне», «являемся великим и единым российским народом», правляча «русская» еліта продовжує зберігати своє політичне, економічне, культурно-освітнє панування на усьому просторі РФ, неухильно зміцнює політику щодо

формування «єдиного русского народа» на зразок «єдиного советского народа» періоду СРСР. Нині, як і у минулому, не дозволяється не те, що наголошувати на багатонаціональності РФ та розробляти програми розвитку окремих народів поза рамками єдиноросійства, виокремлювати із загальноросійського контексту будь-які особливості, менталітет інших націй окремо від «русского народа», а й навіть згадувати про переважання, а не тільки існування у кожній з них етнонаціональних особливостей, культури і мови, які є домінуючими у їхньому житті. Накладено табу з тюремним ув'язненням усіх авторів публічних закликів, пропозицій, дискусій про необхідність забезпечення вільного розвитку окремих народів, про права сучасних націй, автономних республік РФ на незалежність. Усі ці заборони пояснюються тим, що РФ є багатонаціональною федерацією, тому вона не може йти шляхом будівництва «держави-нації», основою якої є ідеологія етнонаціоналізму. Розрекламовані теоретичні положення про розбудову федеративної, правової і демократичної держави з ринковою економікою не відповідають практиці державотворчих процесів у РФ.

У протистоянні агресивній і загарбницькій війні Росії українська нація у боротьбі за незалежність завжди демонструвала свою волю, незламність і стійкість, як це було у минулі, так і у нинішні часи. У сучасних умовах завдяки величезній допомозі та підтримці провідних цивілізованих країн вона вистоїть і доб'ється права на самостійну екзистенцію на своїй землі і у власній державі. Успішна боротьба за незалежну Українську державу завершиться переможно. Творці та реалізатори расистської ідеології рашизму неминуче мають бути притягнуті до міжнародного трибуналу, а усі причетні до злочинів на території України проти цивільного населення та промислової інфраструктури покарані. Ідеологія рашизму буде засуджена і заборонена так, як це було вчинено з ідеями і практичною діяльністю фашистських і нацистських режимів після Другої світової війни. Важливим кроком у цьому зв'язку стала Заява Верховної Ради України «Про визначення існуючого в Російській Федерації політичного режиму як рашизму та засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людоненависницьких» від 2 травня 2023 р.

Внаслідок політико-адміністративних реформ, здійснених режимом В. Путіна, було вироблено і впроваджено до життя таку модель державного устрою, яка, на думку рашистів, найбільше сприятиме збереженню і зміцненню цілісності РФ. Державний устрій ґрунтується на основі надцентралізації влади та концентрації власності, відсутності правових і демократичних інститутів, дозованому формуванні інституцій громадянського суспільства.

Основи сучасної національної ідеї РФ походять від традицій попередніх епох, постулати яких – самодержавство, православ'я і народність – за змістом у сучасному розумінні залишилися незмінними. Це диктаторська форма правління, надцентралізм в управлінській сфері; цілковите панування духовних скрепів православної релігії, єднання усіх націй і народностей навколо ідеї

єдиної держави на основі «русского языка и культуры», формування єдиної спільноти росіян не на національних засадах (мові, культурі, народних традиціях), а на духовних постулатах. У радянські часи таку політичну основу складала: правляча централізована компартія, всесилля комуністичної моралі та ідеології, формування єдиної радянської спільноти на «русском языке и культуре», тотальна русифікація і перемішування народів на просторі єдиної держави. Саме надцентралізована організація влади зберігалася в усі попередні періоди історії Росії. На глибоке переконання нинішньої правлячої еліти РФ така система влади – є не тільки гарантією збереження державної єдності, а й найкращою і єдино прийнятною моделлю для зміцнення цілісності сучасної РФ, підвищення національної безпеки, подолання сепаратизму і відцентрових рухів у явно «нерусских регионах».

Окремі демократичні інтелектуали РФ не підтримують загарбницької політики попередніх епох, вирішення суперечливих питань у відносинах між РФ та Україною силовими методами, окрім того виступають проти повномасштабної агресії 24 лютого 2022 р., окупації та захоплення частин української території. Серед найпомітніших слід назвати Дмитра Муратова, головного редактора «Новой газеты», який за свою демократичну позицію став Лауреатом Нобелівської премії миру у 2021 р. Упродовж 2022 р. він та 82 члени редакції цієї газети публічно засуджували збройне вторгнення РФ в Україну. На його переконання, ганебною акцією СВО було зведено нанівець піввікові здобутки РФ. В інтерв'ю агентству «Рейтер» 23 вересня 2022 р. під назвою «Украина никогда не простит России» він зазначав: «Війна зруйнувала репутацію країни Михайла Горбачова, російського фізика і правозахисника Андрія Сахарова та радянського космонавта Юрія Гагаріна». У багатьох інтерв'ю Д. Муратов протестував проти війни Росії з Україною. Наголошував, що ніколи більше Україна та Росія не будуть разом, ніколи ці народи не будуть братськими, тим більше, коли один брат вважає себе завжди старшим; Росія більше не є європейською державою. Вікно в Європу для неї закрите і на ньому встановлені решітки. Він також зазначив, що в результаті масових репресій у тюрмах РФ перебуває 600 тисяч політичних в'язнів [19].

Така рішуча і справедлива критика агресії Росії та злочинів її військових на території України на шпальтах «Новой газеты» та її головного редактора була розкритикована владою. Верховний Суд РФ у середині вересня 2022 р. позбавив ліцензії на право видання цієї газети у РФ. Всупереч цьому, Д. Муратов та члени редакції продовжують працювати і боротися за свої позиції у РФ.

Закономірно, що російські прогресивні політологи дивуються, як так сталося, що РФ не встигла звільнитися від комуністичної диктатури, бідна, голодна, дезорієнтована, але така, що усвідомлювала свою гідність, добровільно впряглася у нову тоталітарну історію. Стару державу зруйнували, а нової створити не вийшло. Ті, хто вірив у блага попереднього режиму, як і ті,

хто вірить у нинішню диктатуру, перебувають у меншості [20]. У підсумку втратили країну ті, хто був у меншості. А створили таку нинішню Росію ті, хто був у більшості при комуністах і при рашистах. Саме така більшість відіграла ключову роль у зародженні, зміцненні і пануванні у РФ рашизму – тоталітарного злочинного режиму на чолі з В. Путіним.

Прокремлівські російські політологи і соціологи (В.К. Левашов, О.П. Новоженіна, А.В. Мерзлікін, А.В. Іванов та інші) уникають оцінок реального становища, політики і суті режиму В. Пугіна, його внутрішньої і зовнішньої політики. Говорять, що у РФ встановився мирний ліберальний режим, а в багатьох інших країнах – авторитарний і нацистський режими, зокрема й в Україні, що соціологічні опитування свідчать про схвалення населенням початку СВО, швидке завершення якої вселяло всенародний оптимізм, свідчили про зростаючу підтримку зміцнення в РФ ідеї державності, патріотизму, довіри і солідарності, які є інтегруючими цінностями, спрямованими на подолання проблем, що постають перед суспільством. Причини загальмованості економічного розвитку РФ вони шукають не у власній країні, не у внутрішніх політиці, а у зовнішньополітичній загрозі.

Шушпанова І.С. доводить, що в умовах міжнародних санкцій проти РФ та проведення СВО в Україні відбувається деструктивний характер консолідаційних процесів у суспільстві та владі, що є властивим для більшості країн світу, які перебувають у такій ситуації. Їх характерними рисами є падіння довіри громадян до влади, зростаюча відчуженість держави і соціума, криза демократії у світі. Влада таких країн навмисне поширює недостовірну інформацію, яка спрямована на роз'єднання, розкол громадянського суспільства. У нинішні часи громадяни країн поділяють позицію щодо багатополлярної моделі світооблаштування. Плани лідерів недружніх держав, що посилюють санкції проти РФ і збільшують надання військової допомоги Україні, на її брехливе переконання, не знайшли активної підтримки серед населення низки країн світу. РФ не є агресором у свідомості соціумів більшості країн. Свідченням соціально-політичної консолідації суспільства та держави у Росії стали зростання довіри громадян до державних структур і лояльності до політики влади, що здійснюється. У РФ вдалося уникнути різкого падіння якості життя громадян, налагодити діалог в інформаційному просторі. Ключовим резервом для подальшої соціально-політичної консолідації суспільства та держави у РФ авторка вбачає у формуванні спільної національної ідеї, ідеології, стійких моральних орієнтирів, що ґрунтуються на цінностях справедливості, миру, прав і патріотизму [21].

Зрозуміло, що після повномасштабної війни РФ проти України рівень життя у ній різко знижується. Соціолог Мохнаткіна К.В. зазначала у 2022 р., що 30,6% населення РФ перебувало у стані бідності чи жебрацтва. З початком СВО в Україні економіка РФ була переведена на військовий стан часів «холодної війни». У 2023 р. частка ВПК у ВВП досягла 23%. Планувалося певною мірою

залучати підприємства ВПК до збільшення випуску продукції цивільного призначення і таким чином підтримувати розвиток промисловості, соціальної сфери і пом'якшити негативний вплив західних санкцій. Проте такого навантаження економіка РФ не може витримати. Адже санкції носять сильнодіючий характер. З цих причин розпочалося різке скорочення обсягів виробництва товарів широкого вжитку. Соціально-економічна сфера витіснена на другорядні позиції. Дефіцит ВВП у 2023 р. досяг 3-5%. В історії Росії не було випадків, щоб країна з таким високим рівнем військових витрат розвивалася і багатіла.

Наслідки наростаючих санкцій обертаються для РФ величезними втратами, ізоляцією від світових ринків. Світова історія не знає таких обсягів санкцій, які запроваджено і запроваджується проти РФ у відповідь на вторгнення в Україну. «Були точкові санкції, були країни-ізгої на кшталт Північної Кореї, до санкцій проти якої приєдналася більшість держав, – наголошують фахівці з Росії, – але настільки масштабних санкцій щодо такої великої і важливої для світової економіки країни до цього не було» [22].

Заборона на доступ РФ до найсучасніших імпорتنих технологій завдає особливо нищівних ударів по провідних галузях економіки: ВПК, розвідки й видобування нафти і газу. Адже залежність Росії від імпорту обладнання і технологій видобувної сфери становить 70-90%, а в окремих її сегментах й 100%. Припускається, що ембарго на закупівлю нафти і газу, падіння на них цін, відсутність сучасних технологій спричинить скорочення їх видобування у два і більше разів. Відповідно знизяться основні доходи РФ, що обумовить колапс індустріальних центрів. Безробіття перевищить 10 млн. чол. В умовах відсутності вітчизняних технологій та санкцій проти РФ, неможливості використання світових технологій подвійного призначення російські види озброєнь втрачатимуть спроможність успішно розвиватися і з середини 2030-х рр. почнуть безнадійно відставати від головних світових конкурентів.

Прогнози Мінекономіки РФ у кінці грудня 2022 р. справджувалися. Падіння економіки мало скласти 2,9%, а у 2023 р. – 0,8%. Більшість топ-менеджерів не вірять у відновлення економіки й у 2027 році. Ризик втраченого майбутнього для РФ вважається дуже великим. Серед причин називаються: війна в Україні, санкції, втрата ефективного співробітництва з передовими державами, торговельні війни, автаркія, скорочення чисельності працездатного населення, відкат до старих технологій, різке зниження імпорту високотехнологічних товарів та інвестицій.

Ринки Європи для енергоносіїв РФ були основними, тому втрата їх обернулася самою великою втратою для економіки Росії. Сприятливі умови для такого співробітництва формувалися і успішно розвивалися десятиліттями. Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. проти України обсяги імпорту російської нафти та вугілля до країн ЄС до кінця 2022 р. скоротилися майже вдвічі. З 5 лютого 2023 р. Європа відмовилася від закупівлі

нафти у РФ. Прогнозовані тяжкі наслідки для РФ від нафтового ембарго почали справджуватися з кінця 2023 р. До цього моменту видобування енергоносіїв у РФ різко не скоротилося, ціни на них не обвалилися, різкого падіння економіки не відбулося. До листопада 2023 р. РФ заробила від експорту нафти і газу майже 550 млрд. євро. З них 180 млрд. зароблено у Європі. Основними покупцями були: Німеччина – 28 млрд. євро.; Нідерланди – 18 млрд. євро, Італія – 17 млрд. євро. Китай закупив у РФ енергоносіїв на суму 142 млрд. євро (107 – за нафту, 17 – за газ, 18 – за вугілля). Закупки Індією енергоносіїв у РФ склали 64 млрд. євро, Туреччини – 53 млрд. євро, Південної Кореї – 14 млрд. євро.

Але коли влітку 2022 р. курс долара знизився до 50 руб., влада не змогла протидіяти цьому через санкції. Заблоковані у зарубіжних банках 300 млрд. дол. російських резервів не дозволили їй здійснювати валютні інтервенції. У Москві недооцінили зовнішньої загрози і перебільшували власні можливості. У вересні 2023 р. ціни на російську нафту знизилися майже на 16%, а з грудня 2023 р. вони впали нижче мінімуму, встановленого восени того ж року країнами Великої Сімки. Причини: зростання її виробництва у США, перевиробництво її у РФ, стабільне її виробництво у країнах ОПЕК, економічні проблеми і падіння її споживання у КНР спричинили перевищення її пропозиції над попитом на світових ринках. Відбулося значне падіння ціни на нафту. Тому РФ різко знизила її видобування. Заступник глави уряду РФ з питань паливно-енергетичного комплексу О. Новак заявив, що з грудня 2023 р. щоденне видобування нафти у РФ скорочується на 50 тис. барелів, а відповідно і значно зменшується її експорт з метою стабілізації її ціни на світових ринках. Країни ОПЕК з кінця листопада 2023 р. вдалися до чергової знижки видобутку нафти. Якщо й цього буде недостатньо для стабілізації ціни на нафту, то ці країни вдадуться до нових запобіжних заходів [23].

Основна частина російської нафти почала перенаправлятися до Азійсько-Тихоокеанського регіону. Видобуток нафти поступово зменшиться від 523,7 млн. тонн у 2021 р. до 490 млн. тонн (скорочення на 5%). Країни ОПЕК прогнозують зменшення її видобування у РФ на 48%. Ситуація з газом набуває катастрофічних наслідків. Падіння видобування складе 20%, а експорту – до 50%. Поставки до Європи зменшилися приблизно у 5 разів. Збільшення поставок газу до КНР, Індії та ближнього зарубіжжя різко зросли, але вони не досягають обсягів, які направлялися до Європи. До війни Росії в Україні (дані Єврокомісії) поставки російського газу забезпечували біля 40% його споживання країнами Європи, а після запровадження санкцій – приблизно 8%. Нечувано, але постачання зрідженого газу із США до ЄС стали за обсягами більшими, ніж поставки його у минулому трубопроводами з РФ.

І найголовнішим наслідком ембарго для РФ стало те, що вона прирікається на залежність від країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, насамперед КНР. Відносини РФ та КНР – це не рівноправне партнерство. Росія перетворюється

на сировинний придаток Китаю [24]. Окрім того, із затягуванням війни РФ проти України КНР поступово віддалятиметься від РФ, бо економічний потенціал останньої буде згасати. Інтереси обох країн все більше розходяться. Москва готується до тривалої війни, щоб реалізувати «корейський сценарій» в Україні, а Пекін прагне успішно розвивати свою економіку завдяки іноземним технологіям та інвестиціям. Китай не буде заглиблюватися у двостороннє співробітництво з Росією, бо він отримує від неї лише енергоносії та сировину, застаріле військове обладнання. У РФ, на відміну від розвинутих країн Заходу, немає передових галузей економіки, в яких гостро зацікавлений Пекін. На думку військового експерта Великої Британії Г. Гранта, Китай усе більшу перевагу віддаватиме США, ЄС, спиратиметься саме на їхні інвестиції, технології та ринки. Його висновок про те, що «Китай не може розвиватися без ринків ЄС та США», є досить переконливим [25].

Упродовж 2023 р. 2/3 операцій у зовнішній торгівлі РФ здійснювалося у рублях, юанях, рупіях чи у валюті інших «дружніх держав». Зміна Росією усталеного, відрегульованого до автоматизму світового торговельного порядку (банків, валют, принципів СОТ) на не стандартизовану аналогію гіршої якості веде до втрат до третини коштів від товарообороту. Вартість товарів, які складають критичний імпорт РФ, після відмови від розрахунків у зовнішній торгівлі доларами і євро, для Росії зростає у 2-2,5 рази. Економіка і соціальна сфера жодної держави таких переplat безболісно не може витримувати [26]. Так, наприклад, Індія, закупаючи уже 40% нафти у РФ, розплачується товарами, які не складають критичного імпорту для економіки і соціально-економічної сфери РФ. Індія не володіє технологіями яких гостро потребує Росія. Подібне поширюється й на усіх інших партнерів РФ, з якими Москва активізувала співпрацю. На думку першого заступника голови Центробанку РФ К. Юдаєвої вихід із нездорової ситуації є лише один – зупинити війну в Україні, що швидко сприятиме вирішенню більшості зростаючих перед РФ проблем [27]. Російський імпорт обвалився і став найпекельнішою проблемою для економіки РФ. Гостродефіцитні товари ввозяться до РФ самими складними маршрутами, що відчутно їх здорошує. Вантажобіг портів у Санкт-Петербурзі скоротився у 3 рази, а на Далекому Сході не справляються з вантажоперевезеннями. Усі товари у валюті дуже подорожчали і обсяги можливих поставок скоротилися. Натомість імпортується не сировина, обладнання, комплектуючі і передові технології, а в основному продовольчі товари. Це – міна уповільненої дії під економіку РФ. За технологічним рівнем РФ продовжує все більше відставати від провідних держав. Центральний банк РФ назвав найбільші проблемні галузі економіки РФ: автопром, авіаперевезення, комерційна нерухомість. Іноземні компанії масово залишають РФ, а з цим і виробничі та торговельні потужності. Вивільнених об'єктів стає більше, ніж під час локдаунів [24]. Автомобілебудування РФ позбавляється будь-яких перспектив для розвитку. Йдеться про дуже відомі моделі –

АвтоВАЗ, Москвич, Камаз, автофургони Ford Transit. Втративши іноземних власників, усі автозаводи РФ переорієнтувалися на співробітництво з КНР. Але після міжнародних санкцій й китайські компанії не будуть ризикувати втратити свій бізнес на глобальних ринках. Продаж автомобілів у РФ упродовж 2022 р. скоротилася більш як на 60%. В умовах війни ця тенденція погіршилася. Їх місце посіли автопідприємства КНР. Постачання китайських автозапчастин та готових компонентів, які відсутні у РФ, прискорено почали зростати. Натомість, у самій же РФ різко зріс випуск металоємного виробництва, продукції ВПК, спецодягу, автомобілів УАЗ для військових потреб. УАЗ ввійшов у 5-ку марок авто, що найбільше купуються у РФ силовими структурами. Російська автомобільна галузь тимчасово врятувалася завдяки не стільки спроможності протидіяти наслідкам міжнародних санкцій, скільки зростаючій присутності у цієї галузі КНР. Автомобільні компанії КНР у 2023 р. захопили 49% ринку Росії проти 7% у 2021 р. [28].

На міжнародній виставці військової техніки у Дубаї 15 листопада 2023 р. жоден із представлених зразків із РФ не зацікавив покупців. Причини політичні та технічні. Для багатьох держав РФ стала небезпечною через агресивну політику, зокрема війну в Україні, міжнародні санкції. На думку зарубіжних експертів, російське озброєння виявилось досить неякісним, що підтвердилося у війні проти України. Усі види літаків дуже поступаються аналогічним країн НАТО. Український військовий експерт В. Романенко констатує, що раніше країни світу активно закуповували військову техніку з часів СРСР, тепер здебільшого відмовляються. В останні місяці інтерес до російської авіації дуже впав. Авіаційний пасажирський парк складає 1176 одиниць. Міжнародні сертифікати щодо льотної придатності мають 617 зарубіжних літаків і лише 225 повітряних суден мають лише російську реєстрацію. А це 5-а частина усього пасажирського авіапарку країни. Деякі авіакомпанії знаходяться на межі колапсу, бо не в змозі отримати запчастини та модернізуватися. Стан цивільної авіації у РФ відображає рівень розвитку головних галузей економіки країни. І якщо вже авіакомпанії не витримують конкуренції, то інші складові економіки перебувають на межі колапсу [29].

РФ здає позиції у світовій науці у міру того, як скорочується фінансування науково-дослідницької діяльності, а вчені масово почали виїжджати за кордон. За підрахунками фахівців Національного дослідницького університету – Вища школа економіки (ВШЕ) за останні 20 років кількість науковців у РФ скоротилася на 25%, і на початку 2022 р. знизилася до 322 тис. осіб, це найнижчий показник за всю сучасну історію країни. Війна проти України та її негативні наслідки позначаються на морально-психологічному й соціальному кліматі країни, прискорилися процеси еміграції найбільш мобільних категорій населення. РФ опустилася з 47 на 60 місце у рейтингу провідних наукових центрів світу.

ВШЕ – самий передовий вуз РФ, сформувався прихильниками прогресивних реформ. У 2021-2022 рр. з цього вузу було звільнено не менше 150 викладачів-професіоналів. Заходами нового керівництва ВШЕ усі публікації таких авторів вилучалися із сайтів, бо вони були визнані «іноземними агентами». Також до усіх науково-дослідних установ, до яких їхні праці надсилалися, було розіслано пам'ятку заборонених публікацій та книг цих авторів [30].

Упродовж 33 років суверенної РФ так і не відбулося якісного покращення соціально-економічної сфери, не вдалося вирішити проблему бідності. У 2022-2023 рр. у РФ ще не спостерігалось різкого зниження рівня доходів, зростання цін і бідності. Погіршення життєвого рівня відбувається повільно, без обвалу. Пом'якшувати ситуацію вдавалося тимчасово, завдяки постійній фінансовій підтримці вразливих соціальних груп населення. Так, з IV кварталу 2022 р. уряд зобов'язав компанію «Газпром» сплачувати щомісячно додатковий податок на суму понад 400 млн. руб. Але в умовах, коли доходи «Газпрому» через війну різко скорочуються, а дефіцит ВВП зростає, владі все важче утримувати стабільною соціально-економічну сферу. В умовах збільшення аж у 2 рази фінансування ВПК у 2023 р. зростання економіки високими темпами і покращення соціальної сфери унеможлиблюється. Як би влада не маскувала додаткових статей замовлення оборонпрому серед різних цивільних галузей економіки, успіхів не буде, реальне падіння показників цивільних галузей економіки обов'язково матиме місце, що негативно позначиться на соціально-економічному становищі усього суспільства [24].

Життєвий рівень громадян повільно продовжує знижуватися. Якщо у 1992 р. до категорії бідних відносилася третина населення, то у нинішні часи – вже майже його половина. Падіння доходів у 2022 р. охопило 30% громадян. Чверть населення РФ з березня 2022 р. економить навіть на їжі. Результати соціологічних опитувань, проведених службою Head Hunter серед 4 тис. росіян восени 2022 р., показали, що війна і санкції негативно позначилися на становищі 68% опитаних. Росія зупинилася у розвитку і жодних перспектив та джерел для прогресу немає. За самими оптимістичними прогнозами економіка РФ впаде більш як на 30% без перспективи відновлення, Росії потрібно буде упродовж 15 років здійснювати зворотню індустріалізацію і вирішувати проблеми імпортозаміщення, щоб повернутися до рівня 2021 року.

Починаючи з кінця 2023 р., РФ зіштовхнулася з галопуючою інфляцією, що прискорено вдаряє по доходах населення. Для транскордонних платежів, розвитку довгострокового фінансування «дуже серйозні проблеми для багатьох підприємств» РФ не тільки залишатимуться, але й зростатимуть. Успіхи у подібних фінансових операціях знизяться до мінімуму. Про такі невтішні перспективи економіки заговорила у відкритій формі голова Нацбанку РФ Е. Набіуллінова у грудні 2023 р.

Заяви політичних лідерів РФ про повне пристосування і успішне протистояння західним санкціям економіки країни, повідомлення офіційної

статистики Росстату про позитивну динаміку розвитку основних галузей економіки не відповідають дійсності. Приховати значні економічні та фінансові проблеми, тим більше в умовах їх наростання, неможливо. В умовах зростання цін, збільшення різниці між рівнем попиту та пропозиціями вироблених товарів і послуг, швидкого збільшення кредитних ставок та бюджетних витрат усе це стане очевидним і доконаним фактом у найближчий період. Проблеми погіршення економічного становища наростатимуть і вирішальним підтвердженням цього стане зростання цін на основні продукти харчування та предмети першої необхідності. Внаслідок цього, вкрай загостриться і так дуже складна соціальна ситуація для Кремля напередодні президентських виборів 17 березня 2024 р.

Соціологічні опитування засвідчують, що росіяни не складають такої монолітної єдності, а їхнє прихильне ставлення до режиму не таке значне, як про це говорить пропаганда. Насправді, більшість з них мріють більше заробляти, краще жити. За даними опитування центру з пошуку роботи Super Job з'ясовується, що росіяни прагнуть заробляти в середньому 190 тис. руб. у місяць. Найменші запити у жителів Оренбурга – 140 тис. руб. Москвичі мають найвищі зарплати – 230 тис. руб. Це єдине виключення в усій РФ. В усіх округах і регіонах росіяни отримують значно менші зарплати. В середньому медіанна зарплата у Росії у 2022 р. складала всього біля 40 тис. руб. А середньоподушний дохід сім'ї у місяць за першу половину 2023 р. становив 24 тис. руб. Прожитковий мінімум складав 14,4 тис. руб. Різниця між бажаним і реальним рівнями життя дуже велика. Шансів на покращення життя немає.

Результати соціопитування «Левада-Центр» показало, що у майже 60% громадян РФ у 2022 р. не було банківських заощаджень, а у майже 20% з них ледве вистачало коштів на самі необхідні речі, серед яких їжа, одяг. За даними Центру вивчення цивільного суспільства і некомерційного сектора ВШЕ на початку 2023 р. громадяни РФ заборгували банкам майже 27 трлн. руб. Це величезна сума, яка перевищує усі доходи бюджету країни у 2023 р. Якщо розділити цей борг на усіх жителів Росії, то кожен з них буде винен банкам біля 185 тис. руб. І це при тому, що люди беруть кредити не для розкішного життя. Вони влазять у борги, щоб зробити ремонт квартири, погасити попередні борги, купити автомобіль, побутову техніку і навіть звичайні меблі. Трохи більше боргів складає іпотека. З житлом у РФ становище ще гірше, ніж з коштами. За даними Соціологічного центру РАН 2019 р. понад 85% росіян проживали у складних житлових умовах. Понад 20% населення проживало у приміщеннях без мінімальних видів послуг. Дуже велика кількість сімей проживала у невеликих 1-но кімнатних квартирах у новобудовах, які не перевищують 18-20 кв. м житлової площі на сім'ю з 3-х чоловік. І це торкається Москви та Санкт-Петербурга. Лише 25% тих, чие житло не дотягує навіть до середнього рівня, можуть дозволити собі переїзд і покращити житлові умови або провести у ньому звичайний ремонт [24].

На поставлене запитання, чи потрібна велика війна, санкції та інфляція людям, які проживають у тісних квартирках на доходи у 20-40 тис. руб. на місяць, давалася відповідь – не потрібно. Вони прагнуть іншого: підвищення зарплати, покращення соціальних умов, зниження процентних ставок по іпотечі. Більша половина росіян жаліються на вимушене перепрацювання, щоб збільшити свої доходи. Але керівництво РФ ці питання замовчує. У погіршенні рівня життя, зростанні труднощів значною частиною населення звинувачується сам В. Путін. Додається, а може це цілеспрямована політика, адже керувати залежними і бідними завжди легше.

Називаються наступні причини цього: «руйнівна для економіки і здорового глузду війна, санкції, скорочення ВВП, інфляція, зростання цін і ще десятки інших причин, основна серед них – застаріле уявлення лідерів країни про оточуючий світ». Інтереси у росіян європейські: мати щасливу сім'ю, дітей, добрих друзів, цікаву роботу, отримати якісну вищу освіту, прожити життя чесно. Серед їхніх мрій немає нічого про відродження великої Росії, про придбання нових територій, які потрібно відібрати у сусідів, про бажання продемонструвати усьому світові нашу силу та іншу імперську сутність [31].

У виступі та прес-конференції 5 жовтня 2023 р. на 20-у Валдайському форумі у Сочі В. Путін упродовж 3 год. і 40 хвилин вихвалявся, що РФ йде з ринку Європи, який згасає, в Азію, що перебуває у стані піднесення. Європа, наголошував В. Путін, втратила суверенітет, стала у хвіст до свого суверена – США – і прослідувала за ним. Співробітництво РФ з Китаєм він назвав фактором, що «стабілізує міжнародне життя». Питома вага США у світовій економіці скорочується, а доля країн БРІКС – збільшується. Але він не сказав, за рахунок яких держав відбувається приріст. Звісно, що не за рахунок РФ. Завдані удари по економіці РФ, продовжував він, переслідували мету розвалити її, але Росія не тільки пододала ці удари, але й добилася зростання. На його думку «велич Росії полягає у зміцненні її суверенітету, а суверенітет ґрунтується на самодостатності у технологіях, безпеці, фінансах, в економіці в цілому, у сфері оборони і безпеки». Майбутнє за багатополярним світом, це неминуче. І у ньому РФ фігуруватиме як один із самостійних центрів. Він наголосив, що економіка РФ цілковито пододала спад 2022 року і набуває прискорення. Економічне зростання у 2023 р. складе 2,8-3%. При цьому В. Путін зізнався, що витрати на оборону і безпеку РФ у 2023 р. збільшилися у 2 рази і складають близько 60% ВВП. Наголосив, що 335 тис. добровольців уже уклали контракти на службу у збройних силах РФ. Інші чекають своєї черги. «Сказати про те, що ми занадто витрачаємо багато грошей на гармати і забули про масло, це не так». Він відзначив й те, що «усі взяті соціальні зобов'язання перед населенням цілковито виконуються» [32]. Вагоме місце відводилося Україні. Розпочатою операцією (СВО) в Україні РФ захищає «свої традиції, свою культуру і своїх людей». Економіка України тримається за рахунок щомісячних вливань 4-5 млрд. дол. «Достатньо це припинити - і все, через

тиждень усе ляже». Путін глузував, що в США випускають упродовж місяця 14 тисяч снарядів 155-о калібру, а Україна тратить щоденно до 5 тис. таких снарядів; зловтішався, що після розпаду СРСР населення України скоротилося з 41 млн. чол. до 19,5 млн. чол. Причиною подвійного падіння чисельності населення мало було асоціюватися у головах росіян з нестерпними умовами життя у розграбованій олігархами нещасній Україні. Тим більше, коли він наголошував, що РФ виступає лише проти вступу України до НАТО, але ніколи не заперечувала проти її вступу до ЄС. Торкаючись конфлікту в Україні, він зазначив, що «справа не у територіях, справа у гарантіях безпеки народів Росії і російської держави. А це більш складне питання, ніж якась там територія». Соромно було чути подібне на фоні того, як В.Путін реагував на масові протести українців проти відмови промосковського керівництва України на чолі з Януковичем-Азаровим підписувати у кінці листопада 2013 р. у Вільнюсі угоди про асоціацію України з ЄС. Правда полягає у тому, що прорашистським агентам та їхнім прихвосням не вдалося подолати Революції, бо піднялася на боротьбу за національну свободу і незалежність держави основна частина українства. Проевропейську переможну Революцію гідності у суверенній Україні 2014 р. путінська кліка осмілилася розглядати як кризу, спровоковану з боку США, оббрівали її як путч, переворот, повалення законної влади і захоплення її хунтою, нацистами. Окрім того, В.Путін назвав метою вторгнення РФ в Україну її «денацифікацію». При цьому утаємничувалися інші завдання, які переслідує Москва в Україні, хоча вони очевидні: ліквідувати Українську державу, підпорядкувати її величезний потенціал Росії, колонізувати і остаточно русифікувати або знищити українську націю.

У відповідь за конфронтацію РФ з країнами Заходу через вторгнення в Україну і загарбання частини її територій, В.Путін озвучив на цьому форумі дві причини можливого застосування ядерної зброї, визначені у воєнній доктрині РФ: «удар стосовно нас, загроза існуванню Росії». Він додав, що «ні одній людині при здоровому розумі не прийде в голову застосувати ядерну зброю проти Російської Федерації. Відповідь Росії на можливий ядерний удар по її території є абсолютно неприйнятним для любого агресора, шансів на виживання у противника не залишиться». Подібні заяви можуть робитися виключно антилюдьми, тому вони, як і їхні режими, не мають жодного права на існування. Він також заявив про те, що санітарні та безвідновлювальні втрати українських військ під час контрнаступу склали понад 90 тис. чол. [32]. Це – масовий геноцид, спрямований на винищення української нації. Злочинною також виглядає чергова погроза щодо можливого застосування ядерної зброї проти України і НАТО, яка пролунала 11 січня 2024 р. від Д.Медведєва. Причина її появи: бандерівці, окремі керівники України просять у НАТО ракети великого радіусу дії, щоб обстрілювати глибинні території РФ. Такі обстріли, на його думку, будуть не самозахистом, а агресією проти РФ, що складатиме небезпеку для її існування. І законом про національну безпеку РФ

передбачається застосування ядерної зброї. «Краще, – зазначив Д. Медведєв, – щоб спадкоємці Гітлера, Муссоліні, Петена та інших у Європі, які підтримують київських нацистів, прийняли це до відома» [33].

Винними у значних втратах українських військових і цивільного населення на власній території є виключно правителі РФ на чолі з В. Путіним, що розпочали повномасштабну війну проти мирної України. А погрози щодо застосування ядерної зброї проти держави, яка відмовилася від ядерного статусу, є не лише шантажем, а викликом та уроком для усіх держав світу. Не меншою є провина й усіх країн-підписантів Будапештського меморандуму 1994 р. Україна, усі інші миролюбні держави мають з цього зробити однозначні висновки. І відповідно до цього діяти у недалекій перспективі.

Не менш злочинні та імперські ідеї пролунали у виступі В. Путіна 28 листопада 2023 р. на 25-у засіданні Всесвітнього «руського» народного собору. Йшлося про боротьбу РФ не тільки за свою, а й за свободу усього світу, що культури і етноси РФ є багатобарвними і єдиними, вони не вписуються у логіку західних расистів і колонізаторів. Він звинуватив Захід у тому, що прагне розчленувати і пограбувати Росію. На думку В. Путіна, до складу «руського мира» входять стародавня Росія, Московське князівство, Російська імперія, СРСР і модерна Росія, яка відроджується, зміцнюється і примножує свій суверенітет. Наголосив, що до складу «русской нации» входять русские, білоруси, українці, а до складу «руського мира» входять усі народи і нації, які проживали чи проживають на території усіх попередніх російських державних утворень. Без суверенної Росії світовий порядок не може бути стабільним. Ним доводилося, що «русская» нація формувалася тривалий історичний період не на основі національної мови, культури, національної ідеології. Усі національності, етноси і релігії РФ об'єдналися на засадах духовного світогляду спільної державності. У нинішні часи духовні цінності усіх народів сучасної РФ набули найвищого розвитку. В. Путін виправдовував війну проти України ідеями про «безмежну» Росію, вперше назвав війну в Україні «національно-визвольною», а РФ – авангардом формування більш справедливого облаштування світового порядку [34].

Напередодні щорічної прес-конференції В. Путіна 14 грудня 2023 р. щодо діяльності влади за підсумками 2023 р. соціологічний Левада-Центр опублікував 6 грудня результати соціопитування, проведеного 23-29 листопада 2023 р. 21% опитаних виявили зацікавленість в обговоренні результатів війни в Україні, 26% – бажали покращення життя пенсіонерів, вирішення економічних і соціальних програм, підвищення зарплат та життєвого рівня населення; 6% хотіли, щоб він пішов з посади, бо немає умов для життя; лише 4% підтримували діяльність В. Путіна. 30% опитаних не бажали брати участь у конференції чи їм важко було з формулюванням запитання. Боязнь засвітитися сковувала третину респондентів [35].

Згідно з результатами соціологічного опитування, проведеного Європейською радою з міжнародних відносин на початку листопада і обнародованого 29 листопада 2023 р., 55% росіян вважали, що Росія має розпочати мирні переговори та припинити війну з Україною. Проте 38% респондентів висловилися за продовження цієї операції [36].

Замість концентрації уваги на вирішенні соціально-економічних проблем громадян РФ, намагання консолідувати суспільство і зміцнити внутрішню стабільність, В. Путін зосередився на звершенні геополітичних і великодержавницьких планів, зухвало демонстрував ігнорування Росією норм міжнародного права, відмову від принципів світового правопорядку заради відновлення статусу і суверенітету РФ, яким загрожують на Заході, вдався до грубої і безпідставної критики країн НАТО і ЄС, які проводять антиросійську діяльність і нарощують її. Оскільки Захід відвернувся від Росії, тому вона переорієнтовується на перспективний євразійсько-тихоокеанський регіон.

Головні сюжети, проголошені В. Путіним на 25-у засіданні Всесвітнього «русского» народного собору, набули розвитку на щорічній прес-конференції 14 грудня 2023 р. Країни Заходу було звинувачено виключно у вчиненні перевороту в Україні у 2004 і 2014 рр., через що РФ вдалася до контрзаходів. Набуло зухвалого виправдання і схвалювання військового вторгнення в Україну, окупації її територій та включення їх до складу РФ. Весь перебіг його тривалої прес-конференції позначався розпалюванням ненависті до України та українців. Політикою загарбання України демонструється, що для РФ міжнародного права більше не існує, сучасна міжнародна політика РФ подається як норма чи зразок, спрямований на зміцнення суверенітету РФ. Путін зазначив, що існування упродовж тисячі років Росії триває завдяки збереженню її суверенітету, без якого цього забезпечити було б неможливо. Як він зазначив, в Україні та частині країн Заходу, насамперед ЄС, такого суверенітету немає. В. Путін не пояснив, що основу «суверенітету» Московії склали постійні загарбання територій інших народів, їх колонізація і перетворення на рабів. Цим самим він обґрунтовував приєднання окупованих українських територій до РФ, які стали уже «невід'ємною частиною РФ». Виходячи з озвучених міфів В. Путіна, інші країни такого суверенного права на території, які колись були у складі царської імперії, не мають, тому й не можуть володіти ними, бо цьому заперечує Москва. Усі українські землі і населення, які колись входили до складу царської імперії, є територіями і населенням Росії. «Русские», українці і білоруси – це один народ, який має жити в єдиній державі. Ось такою є ідеологія рашистського вождя.

Усі гострі запитання соціально-економічного характеру РФ для «прямої лінії» диктатора до уваги не бралися, відбиралися лише ті з них, які свідчили б про розвиток та позитивну динаміку. У такий спосіб демонструвалося зростання промислового та сільськогосподарського виробництва, стійкість економічної та фінансової системи. Відзначалося, що запас міцності у Росії

дуже високий і продовжує зростати. Нечуваною стала консолідація народів РФ навколо влади. Значно посилилася роль силових структур у суспільстві, а ВПК в економіці. Не було озвучено жодної проблеми, помилкового рішення чи критичної оцінки щодо внутрішньої чи міжнародної діяльності влади. Для відволікання уваги громадян від значного погіршення їх матеріального становища зростання цін на курятину та яйця було обґрунтовано збільшенням доходів населення, що посприяло підвищенню їх попиту на харчові товари першої необхідності. Путін дозволив собі стверджувати, що пенсії у 2021-2023 рр. зросли на 30-35%. Але він не сказав про зростання цін та інфляцію, які нівелювали ці доходи. Путін безвідповідально стверджував, що прив'язка до долара чи євро у міжнародній торгівлі – це зниження суверенітету держави; виправдовував, що питома вага долара у зовнішньоторговельній діяльності РФ у кращі часи складала 87%, а у 2023 р. – знизилася до 24%. Натомість частка рубля у міжнародних розрахунках РФ склала 40%, юаня була 0,4%, а досягла 33%. Решту посіли рупії – грошова одиниця Індії. Він словом не обмовився про те, що зовнішньоторговельні операції РФ у валютах, не визнаних світовими, ведуть до значних втрат виручки (до 20%), замовчував причини такого стану речей, цілковито виправдовував загарбницьку війну в Україні і звинувачував у цьому санкції та протидію країн Заходу. Подібні заяви керівника держави, яка є членом РБ ООН, членом СОТ і прагне до лідерства у світі, є негідними.

На запитання про причини зростання націоналізму у Росії, В. Путін ухилився від обговорення суті проблеми, наголосив, що 96% громадян РФ дотримуються толерантності у міжнаціональних та міжконфесійних відносинах. Зважена політика РФ у даних питаннях є ключем до зниження таких протиріч на основі ісламофобії, антисемітизму, русофобії. Розпалювання будь-яких подібних міжетнічних та міжконфесійних протиріч у РФ, він у черговий раз заявив, що це є наслідком цілеспрямованої політики Заходу для ослаблення і розчленування Росії. Фальшивими виглядають і його заяви про те, що як би Захід не старався своїми санкціями, допомогою Україні у протистоянні з Росією, обезкровити РФ, нічого не вдалося. Росія знайшла шляхи для свого успішного розвитку. А Молдова та Україна залишаються самими бідними у Європі. Їхня продукція не потрібна у ЄС, якої не пропускають навіть транзитом через країни ЄС. Їх не хочуть приймати до ЄС.

В цілому 4-х годинна прес-конференція була пронизана антисесівськими та антиукраїнськими випадками, ненавистю і злорадством рашистського диктатора, демонстрацією незрівнянно більших втрат західних держав у порівнянні з РФ через санкції і заборону поставок енергоносіїв та сировини з Росії. Ми нічого не робимо, стверджував він, у сфері торгівлі з політичних інтересів на відміну від Заходу. Це вони винні у всьому. Раз так, ми переорієнтувалися у постачанні нафти, газу, вугілля до країн АТР, зокрема до центрів, які бурхливо розвиваються – КНР, Японію, Індію. Путін запевнив, що це суттєво допомагає покращувати соціально-економічні умови Сибіру і Далекого Сходу. Усі

зусилля влади переорієнтовуються на піднесення виробничого потенціалу, інфраструктури східних регіонів. Відповідаючи на проблему, що загострюється на сході в останні роки, зокрема через переселення в останні роки понад 10 млн. мігрантів, які чисельно почали переважати корінне населення, і на цей раз В. Путін не визнав реальної загрози для всього Зауралля, а лише запевнив, що влада забезпечить для мігрантів школи на «русском языке» навчання, належні умови для сприяння їх залученню до суспільно-економічного та культурного життя на «русских» засадах. З яких країн прибувають мігранти керівництво РФ ніколи публічно не інформувало і не давало оцінки цим процесам. Він звернув увагу на те, що багатьох «русскоязычных» на Заході після початку СВО почали обмежувати в правах і витісняти, тому влада буде сприяти розселенню їх в регіонах, де демографічна ситуація складається не на користь панівної нації. Ніхто з тих «русскоязычных», хто уже побував у європейських країнах, ніколи не поїде ні до Сибіру, ні на Далекий Схід. Насправді йдеться про масове заселення Південного Сибіру і Далекого Сходу китайцями, які усе більше освоюють як прилеглі до КНР, так і віддалені землі. Це складає чи не найзагрозливішу проблему для РФ. Але для В. Путіна це непідйомна проблема. Диктатор закликав вірити у великий «русский» і російський народ. «Це – основа нашого минулого, нинішнього та майбутнього» [24].

За результатами цієї прес-конференції, цілком слушно припустити, що питома вага противників та опонентів В. Путіна зростатиме. Це підтверджується слухними критичними оцінками. Відразу після цієї прес-конференції вони набули масового характеру. Вже 14 грудня координатор Ради нацбезпеки США Дж. Кірбі провів брифінг, на якому заявив, що В. Путін ще раз підтвердив, що його мета – завоювати Україну та покорити її народ. Він додав: «Путін кидає виклик тому самому міжнародному порядку, який ми допомагали будувати. Він кидає виклик Статуту ООН. Він кидає виклик самому поняттю суверенітету. Він кидає виклик демократії. Росія прагне переробити міжнародний порядок, щоб створити світ, що сприятиме її вкрай персоналізованому та репресивному типу автократії. Це глибоко вплине на свободу і процвітання в усьому світі» [37]. Наступного дня у Держдепі США наголосили, що В. Путін не збирається припиняти війни проти України, а прагнутиме продовжувати її до повного загарбання і знищення Української держави.

ЄС схвалив 18 грудня 2023 р. 12-й пакет санкцій проти РФ, які запроваджені з 1 січня 2024 р. «Обмеження спрямовані на важливі сектори економіки країни-агресора та можливості обходити минулі санкції». Забороняється імпорт і транзит природних і синтетичних алмазів, а також ювелірних виробів з діамантів, оброблених чи вироблених у РФ. Розширюється перелік заборонених промислових товарів щодо імпорту з РФ – зрідженого газу, чорних металів, труб, чавуну, міді, алюмінію, фольги, а також обмежується транзит через Росію

товарів подвійного призначення, що можуть збільшити промислові потужності, а також посилюється механізм дотримання стелі цін на російську нафту. Також розширюється заборона на експорт чутливих товарів і технологій, компонентів для безпілотників та високотехнологічних товарів, вживаються заходи для ліквідації лазівок, які використовувалися РФ для обходу обмежень [38].

Нові 13-й та 14-й пакети санкцій США (SDN List) спрямовані на покарання компаній третіх країн, які сприяють постачанню до РФ електроніки. Цим самим буде завершено процес правового застосування самого жорстокого типу санкцій проти економіки РФ. У переліку пакетів санкцій передбачаються обмежувальні секторальні та персональні санкції, які не увійшли до 12-го пакету санкцій. Йдеться про порядок використання прибутку від заморожених активів Центробанку РФ для допомоги Україні, передбачається введення податку на прибуток, який приносять заморожені активи Центробанку РФ (200 млрд. євро або 213 млрд. дол.). Передбачається посилення санкцій проти третіх країн (ОАЕ, Туреччини), через які Росія отримувала важливі компоненти для ВПК. Практика засвідчила, що треті країни не дотримуються європейських санкцій, бо ЄС не має достатніх важелів впливу для їх обов'язкового виконання.

Спецпредставник ЄС Д. О'Селівон заявив з цього приводу, що ЄС запровадив безпрецедентний перелік санкцій проти РФ, більший за будь-який з будь-коли запроваджених проти інших країн. Як він підкреслив, «60% імпорту з РФ та 55% експорту – під санкціями. Очевидно, що дуже важливо забезпечити їхнє ефективне виконання». Для Росії буде все важче купувати активи. Ухилення від санкцій буде завжди, але головна мета забезпечена, доступ РФ до цих товарів стане важчим, повільнішим і дорожчим. Цим самим ЄС досяг успіхів на трьох напрямках: позбавив армію РФ сучасних технологій; позбавив уряд РФ великих доходів; нав'язав ВПК Росії високу ціну за закупку компонентів [39]. Міжнародна спільнота постійно нарощує заходи проти РФ з метою знекровити її воєнну машину, щоб вона усе більші несла втрати за розв'язану війну та якомога дорожче платила за страждання цивільного населення й руйнування, завдані Україні. Робота над новими обмеженнями проти РФ триває.

Український економіст А. Амелін, констатуєчи факт величезної допомоги з боку Заходу для України, обсяги якої з 24 лютого 2022 р. до осені 2023 р. склали 233 млрд. дол., левову частку в якій становлять США і країни ЄС, все ж зробив у листопаді 2023 р. припущення, що розвинений Захід не в змозі щось протиставити роздубаній та розкраденій соціально-економічній системі Росії, яка експлуатує те, що залишилося з радянських часів, хай навіть із деякою допомогою КНР, Південної Кореї. Захід, на його думку, демонструє свою нездатність і капітулянтство перед РФ. Згодом цей автор доводитиме 14 грудня 2023 р. те, що західні політики хочуть змусити Україну сісти за стіл переговорів з Росією [40].

Його думки відразу ж були розвінчані вітчизняними та іноземними аналітичними центрами. Зокрема, дослідниками Київського Інституту світової економіки зазначається, що якщо допомога Україні скоротиться на 90% у порівнянні з 2022 р., то у крайніх правих сил РФ на чолі з В. Путіним, незважаючи на зростання в самій Росії невдоволення війною проти України, все ж таки з'явиться надія на успіх у війні проти України. Захід розглядає 5 сценаріїв наслідків програшу України у цій війні. Усі вони однозначно будуть спрямовані проти Заходу. Виходячи з цього, колективний Захід змушений надавати таку допомогу Україні, щоб вона виграла. Якщо така допомога з боку США буде припинена, то це під силу здійснити й самому ЄС. Йдеться про 40,8 млрд. євро щорічно. Така сума складає трохи більше 1% ВВП країн ЄС, що є посилюючою сумою для євроспільноти [41].

За повідомленням Мініюсту України від 25 листопада 2023 р. на Заході арештовано активи РФ на суму 320-350 млрд. дол. Такі санкції не будуть скасовані допоки РФ не припинить агресії проти України і не виплатить компенсації за завдані їй втрати і збитки [42]. Президент України В. Зеленський вважає, що заморожені російські кошти повинні бути використані на підтримку України. Це буде справедливою і законною відповіддю на агресію Росії. В. Зеленський закликав партнерів «швидко рухатися до створення відповідної правової бази» і висловив впевненість, що країни Великої Сімки у 2024 р. вирішать цю справу [43]. Адміністрація Дж. Байдена з 21 грудня 2023 р. докладає зусилля, щоб спрямувати ці кошти у законний спосіб на допомогу у відбудові України. На рівні країн G-7 досягнуто домовленості, що до 24 лютого 2024 р. має бути вироблено рішення щодо законного способу їх конфіскації. Україна може розраховувати на щорічне отримання додатково до 15 млрд. дол. з цих активів РФ.

Важливо відзначити, що ЄС прийняв 23 лютого 2024 р. 13-й пакет санкцій, а Президент США Дж. Байден того ж дня оголосив про запровадження понад 500 нових санкцій. Усі вони спрямовані проти Росії і торкаються військового й оборонного секторів компаній і організацій, які діють у третіх країнах на користь ВПК Росії - Індії, Шрі-Ланці, КНР, Сербії, Казахстані, Таїланді і Туреччині. Посилено контроль за недопущенням експорту з РФ заліза і сталі та компаній третіх країн, які, порушуючи санкції, беруть участь у реалізації даної продукції. Вживаються заходи щодо подальшого скорочення доходів РФ від реалізації енергоносіїв. Обмеження торкаються понад 2 тисяч фізичних та понад 120 юридичних осіб, які причетні до постачання товарів і технологій подвійного призначення. У Вашингтоні переконані, що глобальна коаліція з 50 країн на чолі з США сильніша і згуртованіша ніж будь-коли навколо підтримки України.

Усі подібні заходи світової спільноти є вагомим важелем впливу на Москву, аби припинити війну і змусити її сісти за стіл переговорів з Україною. Опозиційні соціологи РФ зазначають, що у російському суспільстві наростає

напруженість через значне зростання витрат, спричинених значним підвищенням цін на продукти харчування та інші товари широкого вжитку. Страждають мільйони сімей країни. Статистика засвідчує, що понад 15,7 млн. осіб перебуває за межею бідності з місячним доходом до 14375 рублів (157 доларів). Основною причиною цього називається розпочала саме Росією війна проти України. Але «хоча зв'язок між військовими діями та економічною кризою є очевидним, росіяни, здається, не готові визнати це і, мабуть, продовжують підтримувати Володимира Пугіна та його вертикаль влади».

Відомий російський економіст І. Ліпіц наголошує, що офіційні дані про бідність та загальне економічне становище країни спотворені з метою догодити кремлівському керівництву. Він констатує, що за останні 5 років ціни на харчі виросли у кілька разів, а зарплати залишилися попередніми. Він передбачає, що після президентських виборів у березні 2024 р. Росію чекають не тільки стагнація, але і серйозне погіршення економічної ситуації. За його прогнозами, біля 20 млн. чол. можуть опинитися за межею бідності, а курс рубля буде продовжувати падати. Але, не дивлячись на зростаючі труднощі, багато респондентів уникають обговорення політики та війни з Україною. Виходячи з цього, поки неясно, які довготривалі негативні тенденції будуть мати самі тяжкі наслідки для життя і впливати політичну атмосферу та результати голосування у Росії. Важливим, на думку І. Ліпіца, є те, що В. Пугін, зосередившись на військовій економіці, зіштовхнеться з такими негативними наслідками цивільних галузей економічного життя, які серйозно впливатимуть на загальноекономічне становище РФ [24].

Бюджетні витрати в цілому планувалося збільшити з 19,1% ВВП у 2023 р. до 20,4% ВВП у 2024 р. Слід зазначити, що ця частка була такою уже у 2022 році – 20,3% ВВП. Таким чином, влада прагне добитися збільшення доходів населення з 17,3% ВВП у 2023 р. до 19,5% ВВП у 2024 р. Витрати бюджету зростуть у 2024 р. на 6,4 трлн. руб. (у реальних показниках на 14,4%) за рахунок збільшення витрат на оборону (на 4,4 трлн. руб.), на пенсії – з 2,6 трлн. руб. до 4,1 трлн. руб. (приріст на 1,5 трлн. руб. проти 2023 р.), на погашення держборгу на 0,8 трлн. руб. Збільшення воєнних витрат та пенсійне забезпечення стали пріоритетними у діяльності чинної влади. Відбувається велике розміщення збільшених оборонних витрат в інших статтях бюджетного фінансування, щоб суспільство не бачило реальної мілітаризації країни. Такі обсяги зростатимуть з 0,5 трлн. руб. у 2023 р. до 7,0 трлн. руб. у 2024 р., до 5,1 трлн. руб. у 2025 р. і на 3,5 трлн. руб. у 2026 р. [44].

Тасмні видатки на оборону склали у 2022 р. 6 трлн. рублів. У 2023 р. вони зросли до 40% усіх бюджетних витрат і склали від 6,5 до 7,5 трлн. рублів. У 2024 р. вони будуть не меншими. Російські політологи наголошують, що у 2024 р., як і у 2023 р. військові витратити складатимуть 40% бюджетних коштів. Доведеться пожертвувати багатьма сферами, але влада робить і робитиме вигляд, що в країні все відмінно [45]. Самі великі оптимісти не

сумніваються, що збільшення у таких обсягах коштів на розвиток ВПК завдасть величезних збитків для економіки і соціальної сфери. Усі програми модернізації та покращення життя людей будуть скорочені або й скасовані. Про це народні маси не дізнаються з офіційних джерел, але це дуже швидко відобразиться у їхньому повсякденному житті.

Курс долара у середині 2023 р. досяг 102 російських рублів. Щоб врятувати ситуацію від подальшого знецінення рубля влада РФ перевела валютний ринок країни на «ручне управління». Центробанк провів інвентаризацію задля того, щоб змусити компанії з великим експортним потенціалом продавати долари і таким чином «руками експортерів» пом'якшити волатильність. У перший рік війни РФ проти України, за даними Bloomberg, в офшорних зонах осіло не менше 80 млрд. дол., вивезених з РФ. Влада примусила власників цієї суми продати її Центробанку. Незгодним з цим рішенням пригрозили запровадити жорстокий валютний контроль, обов'язковий продаж майже усієї експортної валюти (90%), а також обмеження на вивезення капіталу, зокрема й у рублях [46].

Проаналізувавши бюджет РФ на 2024 рік, відомий фахівець М. Делягін дійшов до висновків, що нинішня влада ігнорує вирішення найголовнішого завдання, яке постійно стоїть перед країною: провести докорінні зміни в усіх сферах економіки Росії на засадах всеохоплюючої модернізації. Він зазначає різке падіння резервних фондів уряду з 371,4 млрд. руб. у 2023 р. до 110 млрд. руб. у 2024 р. і до 90 млрд. руб. у 2025-2026 рр. Неадекватною в умовах стагнації економіки РФ та поступової втрати нею позицій у світі виглядає послідовне скорочення фінансової допомоги регіонам. Її обсяги зменшаться у 2024 р. у порівнянні з 2023 р. на 9,0%; у 2025 р. – на 14,5%, а у 2026 р. – на 17,6%. Бюджетне кредитування має таку ж тенденцію до скорочення: якщо у 2023 р. воно складало 187,3 млрд. руб., то у 2024 р. – 109 млрд. руб. Основна мета бюджету 2024 р., як він її розуміє, спрямовується на «стимулювання фінансових спекуляцій, придушення усіх видів виробничої діяльності, створення додаткової вартості і подальше ускладнення становища Росії, перетворення її на економічну колонію, що продає сировину і закупляє, якщо дозволять, частину продукції з її переробки» [44].

Також передбачається додаткове дотування Соціального фонду за рахунок бюджету для збільшення пенсійних витрат. Воно зросте з 2,6 трлн. руб. у 2023 р. до 4,1 трлн. руб. у 2024 р., до 3,9 трлн. руб. у 2025-2026 рр. Незважаючи на безперечно корисні індексації, серйозного покращення умов життя пенсіонерів не відбудеться. Середня пенсія у 2024 р. складатиме 23,4 тис. руб. Тоді як мінімальна зарплата становитиме 13,3 тис. руб., що драматично є нижчою від прожиткового мінімуму 14,4 тис. руб. Дотації на підтримку Соціального фонду зростають, але пенсійне забезпечення буде погіршуватися. Додаткові вливання для підтримки пенсійної сфери не є відображенням зрілості соціальної політики правлячої еліти РФ, а лише спробами запобігти краху

пенсійної реформи, що насувається [44]. Єдина стаття бюджету, якою передбачено зростання видатків, торкається обслуговування державного боргу. Обсяги цих видатків у 2024 р. проти 2023 р. зростуть у 1,4 рази, а у 2025 р. – у 1,7 рази, у 2026 р. – у 1,9 рази. За ці три роки обсяги для погашення боргів зростуть із 1,5 трлн. руб. до 3,3 трлн. руб. Такі дії влади РФ свідчать, що погашення державних боргів це свята справа, а соціальна сфера, пенсіонери, зокрема, мають самі долати труднощі. Аналітики переконані, що закладені нинішнім режимом у бюджеті на 2024 р. фінансові завдання носять антинародний характер, припускають, що це найбільше сприяє фінансовим спекулянтам на міжнародній арені, а також країнам, які запровадили санкції, заморожують і конфісковують російські активи за кордоном. А те, що зменшуються кошти на освіту, охорону здоров'я, діяльність і розвиток ЗМІ та їх сучасних технологій, є курсом на дебілізацію суспільства та вимирання населення Росії [44].

Необхідно зазначити, що схвалені урядом РФ ще 22 вересня 2023 р. уточнені макропоказники розвитку економіки на 2023-2026 рр. подавалися у дуже позитивній динаміці. Так, зростання реальних доходів населення мало скласти у 2023 р. – 4,3%; у 2024 р. – 2,7%; у 2025 р. – 2,6%; у 2026 р. – 2,3%; зростання реальних зарплат відповідно у 2023 р. – 6,2%; у 2024 р. – 2,5%; у 2025 р. – 2,6%; у 2026 р. – 2,3%. Інфляція мала скласти у 2023 р. – 7,5%; у 2024 р. – 4,5%; у 2025 р. – 4,0%; у 2026 р. – 4,0%. Безробіття мало складати у ці роки стабільно мінімальний рівень – 3,1%. Але чомусь такі оптимістичні макропрогнози на 2024-2026 рр., схвалені ще у вересні 2023 р., так і не були оприлюднені станом на січень 2024 року [47]. Становище економіки та соціальної сфери у РФ настільки набуло хаотичного розвитку, що навіть МВФ постійно вносить корективи у свої прогнози, які торкаються економічних перспектив РФ. За його останніми уточненими прогнозами темпи економічного приросту у 2024 р. складуть 1,1 -1,3%; у 2025-2026 рр. по 1,0%; у 2027 - 2028 рр. – по 0,9%. Всупереч такому хаосу висновок МВФ про поступове економічне затухання Росії залишається незмінним [48].

Виступаючи перед діловими колами Далекого Сходу у Хабаровську 10 січня 2024 р., В. Путін вихвалявся успішними результатами розвитку економіки РФ. Так ВВП у 2024 р. зросте на 4%, а не на 3,5%, як планувалося. За паритетом купівельної спроможності економіка РФ стала найбільшою у Європі, п'ятою у світі після США, КНР, Японії та Індії. Банківська система РФ покращує діяльність. На думку зарубіжних аналітиків, названий В. Путіним показник як аргумент не є основним для оцінки реального стану економіки РФ. Оцінюючи виступ В. Путіна у Хабаровську, зарубіжні фахівці наголошують, що нічого конкретного про стан розвитку цього регіону не було сказано. Усе обійшлося загальними фразами, на зразок: перспективи економіки країни є добрими, програма спеціального і пільгового режиму розвитку Далекого Сходу принесла свої результати, подібні умови будуть збережені і поглиблені.

Зарубіжними експертами зазначається, що наведені В. Путіним дані щодо становища і розвитку економіки Росії, «здебільшого не відповідають реальному її стану». Більшість незалежних економістів також ставлять під сумнів достовірність оприлюднених офіційних даних щодо стану розвитку економіки Росії. Адже за основним критерієм, за номінальними показниками ВВП, РФ відповідає показникам ВВП Іспанії. В цілому за економічним потенціалом РФ не входить до групи світових лідерів, вона відстає від країн Західної Європи. За даними Світового банку паритетна купівельна спроможність на одну особу (2022 р., у тис. дол.) мала наступну динаміку: США – 87, Британія – 56, країни ЄС – 53, Японія – 45, Угорщина – 41, Росія – 37, КНР – 21 [49]. На економіку РФ чекають серйозні випробування і небезпека. Загарбницька війна проти України спричинила міжнародні санкції, зростання інфляції, зниження доходів населення. Прогнози відомих західних аналітичних центрів однозначні: у кінці 2030-х рр. нафтогазова промисловість вичерпає свій ресурс, а поповнити його через санкції буде неможливо, видобування нафти і газу різко знизиться, доходи від експорту енергоносіїв значно скоротяться. Наслідком цього стане неминучий обвал економіки і матеріального становища основної частини населення. Усе це призведе до краху режиму В. Путіна, негативно позначиться і на майбутньому Росії.

«Нам залишаються останні десять років, заявляють відомі російські фахівці, які перебувають в еміграції, поки російська нафта і газ ще будуть затребувані... На фоні зруйнованої до підвалин інфраструктури, знищеної промисловості та пограбованої країни нам залишається лише згадувати про трильйони середини нульових років, які випарувалися не на реконструкцію країни, а на обжерливість друзів Президента, які розтринькали в нікуди колосальний ресурс розвитку і поїдали попутно ще й ресурс стійкості держави» [50].

Починаючи з осені 2023 р., влада РФ зосередилася на підготовці до президентських виборів 17 березня 2024 р. Правляча еліта цілковито підтримала рішення В. Путіна у черговий раз балотуватися на посаду Президента. Усі внесені під час його владарювання зміни до конституції РФ, багаторазові зміни до закону про вибори президента РФ, інші правозастосовні акти спрямовувалися не стільки на забезпечення постійного перебування його на вищій державній посаді, скільки на цілковиту узурпацію влади, встановлення одноосібної диктатури, яка за суттю мало у чому відрізняється від царської одноосібності. Правління Путіна обернулося для держави і суспільства нечуваними втратами і деградацією, економічний, технологічний і соціальний стан якої відповідає потенціалу розвитку країн, що розвиваються. Режим В. Путіна, що отримав справедливу назву рашизм, за рівнем загострення міжнародних відносин, темпами наростання конфронтації та агресивної політики Москви у різних регіонах світу, повномасштабної війни проти України, за наслідками вчинених злочинів проти людяності, за рівнем залякування ядерною війною, складає реальну небезпеку для усієї людської

цивілізації. Історія не знає подібного, щоб окрема держава могла стати прямою загрозою для усього живого на планеті Земля.

Станом на 23 грудня 2023 р. до ЦВК РФ було подано документи 29 кандидатів на цю посаду. Слід врахувати певну дискримінацію кандидатів-самовисуванців у порівнянні з кандидатами від партій. Для подання документів до ЦВК РФ першим до 31 січня 2024 р. необхідно було зібрати на підтримку 300 тис. підписів, а для кандидатів від партій лише 100 тис. підписів. А для висуванців партій, які є парламентськими, взагалі не потрібно подавати списки підтримки виборців.

На початковій стадії президентської гонки на рубежі 2023-2024 рр. ЦВК відхилила документи представників ЗМІ Катерини Дунцової та Дмитра Надеждіна, бо у списках на їхню підтримку було виявлено «мертві душі». У передвиборчій програмі обох кандидатів серед іншого пропонувалося припинити війну в Україні, звільнити політичних в'язнів із тюрем РФ, серед них і О. Навального, та відмінити законодавство про звинувачення опозиціонерів влади, її справедливих критиків іноземними агентами. В одному з інтерв'ю К. Дунцової відзначалося, що упродовж 24-річного панування Путіна Росія переживала стагнацію. Ціни, на її думку, по-суті, щоденно підвищувалися, схвалені програми про стабілізацію становища та економічний розвиток країни не виконувалися, а заяви влади про успіхи не відповідали дійсності. Її було звинувачено у тому, що її діяльність фінансується опозиційним олігархом М. Ходорковським, якого влада віднесла до іноземних агентів РФ [51]. Така ж доля спіткала й Бориса Надеждіна, який виступає проти політичного курсу Кремля, критикує владу, виступає проти СВО в Україні. У підсумковому списку кандидатів на вибори президента РФ 17 березня 2024 р. залишилося 4 особи: три представники партій та один самовисуванець. Це – Леонід Слуцький (ЛДПР), Микола Харитонов (КПРФ), Владислав Даванков (Нові люди). Володимир Путін – самовисуванець. 18 грудня 2023 р. він подав до ЦВК понад 1,8 млн. підписів жителів різних регіонів на його підтримку.

Говорячи про президентські вибори у РФ 15-17 березня 2024 р., необхідно враховувати думку відомого державного діяча України, міжнародника В. Огризка про те, що виборів у Росії не було з 1996 року. Вони закінчилися після першого і другого обрання Б. Єльцина. Далі відбувався процес перепризначення. Тоталітарний режим цього не допускає, у РФ пройде політичний спектакль. Відбудеться перепризначення В. Путіна на п'ятий термін [52].

Якщо диктатура збережеться і агресивна та загарбницька політика рашизму продовжиться, то антипутінські санкційні заходи міжнародної коаліції доведуть РФ до деградації й остаточного занепаду.

Висновки

Радянське та російське керівництво так і не зробило об'єктивних висновків про причини розпаду СРСР та демонтажу комуністичного режиму. Воно не

вибачилися перед усіма народами за завдані злочини і втрати, спричинені тоталітарною владою. Окрім того, воно не спромоглося упродовж 33-х річної реформації незалежної Російської Федерації запровадити прогресивний політико-правовий і демократичний лад, модернізувати базові галузі економіки, звести до доцільного рівня розвиток ВПК, сформувати ринкову економіку, розвинене громадянське суспільство, дотримуватися цивілізованих міжнародних відносин, а з цим досягти рівноправних і рівнозалежних взаємин з передовими світовими центрами, забезпечити успішний розвиток країни у політичному, економічному та соціальному відношенні, радикально покращити соціально-економічне становище своїх громадян.

Під впливом дуже негативних і суперечливих результатів перетворень керівництво РФ не спромоглося прилучитися до сучасного світового порядку. Причини невдач полягають не стільки через значне науково-технологічне і промислове відставання від світових центрів, скільки через суб'єктивні чинники, які постійно тяжіли над колишньою імперією і тяжіють над незалежною РФ з її багато- національною і конфесійною конгломерацією. Подальші інтеграційні процеси з країнами Заходу та іншими центрами обумовлювали формування і зміцнення правових і демократичних засад державного устрою РФ, забезпечення політичного плюралізму, демократизації усіх сторін внутрішнього життя, конкурентного і ринкового економічного середовища, поглиблення відкритості ринків, необмеженого переміщення товарів і капіталів, демократизації суспільного життя, розвитку громадянського суспільства. До такого рівня відносин у всіх сферах, що має місце у цивілізованих і розвинених державах, Росія була не готовою. На переконання її правлячої еліти усіх часів, це складало найбільшу небезпеку для збереження її цілісності, бо посилювало національно-визвольні процеси серед народів федерації, загрожувало збереженню унітарної і закритої від західних форм і способу життя держави та суспільства, виводило соціум з-під тотального контролю з боку влади. Переважно з цих причин еліта незалежної РФ під час докорінної трансформації попереднього устрою все більше ігнорувала успіхами найбільш передових і ефективних моделей облаштування держави і суспільства, що отримали визнання на світовому рівні. Натомість вона все більше віддавала перевагу власним попереднім традиціям облаштування країни і суспільства, на основі яких й були проведені політичні, економічні, цивілізаційні і культурні реформи.

Незважаючи на об'єктивні причини падіння комуністичної моделі державного устрою, нинішні вожді РФ не визнають їх і продовжують бачити причини поразки СРСР лише у суб'єктивних чинниках. Головні зусилля під час зміцнення незалежної РФ спрямовувалися на відродження імперських традицій як царської Росії, так і СРСР.

За рівнем розвитку основних галузей економіки, за усіма технологічними, економічними, соціальними, геополітичними, демографічними критеріями РФ

продовжує перебувати на рівні країн, що розвиваються. Домінуючою складовою структури її зовнішньої торгівлі залишилися енергоносії, сировина і зброя. Передові технології чи обладнання, готова продукція складають жалюгідну частину її експортного потенціалу. Структура імпорту РФ залишається діаметрально протилежною до її експорту.

В умовах слабого економічного потенціалу, зламати існуючий світовий порядок і запровадити новий, вигідний для неї, в якому мали успішно діяти кілька самостійних центрів, один з яких, як окрема цивілізація на чолі з Росією та її сателітами і союзницям, або сформувати рівноправні, вигідні для РФ відносини з країнами ЄС та НАТО, не вдалося. Тим паче, коли модель її устрою прискорено еволюціонувала до автаркії, самоізоляції, формування власної окремої цивілізації, самостійного центру світової політики. Політико-правова і демократична модель влади прискорено еволюціонувала до авторитарної і тоталітарної форми правління, яка у 20-і рр. XXI ст. набула ознак диктатури, напівмонархічної форми, що отримала на міжнародному рівні назву «рашизм» як різновид расизму і ксенофобії, ненависті до інших народів на кшталт ідеології фашизму та нацизму.

Керівництво РФ, в якості компенсації втраченого, усе більшою мірою прагнуло у відносинах з пострадянськими країнами, насамперед з Україною, не до співробітництва на взаємовигідній основі, а до забезпечення домінування її власних інтересів та привілеїв, рівноправні відносини для неї так і не набули пріоритетного значення. РФ продовжувала все більше зміцнювати власний розвиток як окремої цивілізації, добивалася відновлення статусу окремого геополітичного центру на пострадянському просторі. Переорієнтація її інтересів на країни АТР, домагання сформувати євразійський окремий світовий геополітичний центр також не приніс їй очікуваних результатів. РФ не вдалося забезпечити для себе рівноправний статус і серед країн АТР.

Зростання агресивності, що особливо проявилось у відношенні до України, Молдови, Грузії, загостило відносини РФ із західними державами, країнами ЄС і НАТО та з пострадянськими країнами. А повномасштабна неоголошена і не спровокована війна проти України, варварство щодо населення та цивільної інфраструктури, загарбання частини її території спричинило адекватну протидію колективного Заходу. Радикальні обмеження, санкції з боку західних країн та організацій проти РФ набули нечуваного до цього рівня і системності, що прирікає усі провідні її галузі економіки до стагнації і падіння темпів розвитку, обвалу життєвого рівня, деградації самої держави.

На досвіді відносин РФ із сусідніми пострадянськими державами підтверджується, що у її політиці переважали не прагнення до взаємного порозуміння і співробітництва на спільній основі, а конфронтація, що переростає у збройні конфлікти, агресію і війну задля їх покорення і повернення до виключної сфери свого впливу. Реваншистська і все наростаюча агресивна боротьба по відновленню гегемонії РФ є не тільки головною ознакою

розвитку сучасної РФ, а й природнім продовженням такої політики минулих століть.

Наукові і політичні діячі РФ так і не спромоглися відповісти, а яка ж модель влади сформувалася упродовж 33 років: демократична, унітарна, тоталітарна, монархічна чи федеративна, і в чому вона принципово відрізняється від державного устрою Московської держави, царської імперії чи СРСР.

На жаль, упродовж 2014-2024 рр. Захід зволікав з наданням Україні належного захисту і допомоги. Країни, на яких покладено функції підтримувати встановлений світовий правопорядок, зокрема п'ять ядерних держав-підписанти Будапештського меморандуму 1994 р., якими гарантувалася територіальна цілісність і невтручання у її внутрішні справи, не виконали своїх зобов'язань. Належної протидії агресії Росії та підтримки України з їхнього боку не було вжито. Така безвідповідальність штовхає людство до світової катастрофи. Українська влада і суспільство, як і інші держави світу, мають зробити з цього відповідні висновки і відповідно й почали діяти.

Лише завдяки героїчному опору повномасштабному вторгненню РФ в Україну колективний Захід вдався до системних рішучих контрзаходів, які унеможливили реалізацію загарбницьких планів Москви. Фундатори світового порядку почали діяти на користь України тільки після масових варварських злочинів рашистів в Україні. З одного боку, надані у значних обсягах воєнно-технічна, фінансова і дипломатична допомога нечувано підсилили економічний і воєнно-промисловий потенціал України, найбільше сприяли успіхам у вітчизняній війні проти агресора, а з іншого боку, запроваджені проти РФ системні санкції прирекли її економічний, фінансовий і воєнний потенціал до різкого ослаблення, що унеможливорює тривале ведення війни проти України.

Зміцнення диктаторського режиму, що отримав назву рашизм, наростання агресивної і безкомпромісної внутрішньої і міжнародної політики Російської Федерації, яка все більшими негараздами обертається для економіки і соціальної сфери її самої, а також інших держав, яких це безпосередньо торкається, стало закономірним підсумком її самостійного розвитку. Тоталітарна форма правління РФ, її великодержавницька агресивна зовнішня політика є природною суттю, наслідком історичного минулого цієї держави.

Підсумком розвитку самостійної РФ за 33 роки стало те, що ідеологія рашизму зародилася як прояв чергового загострення у нинішніх правителів РФ та значної частини самої «русской нации» націоналістичних, шовіністичних і геополітичних інстинктів минулих епох. Рашизм завдав великої шкоди для РФ, усього суспільства. Ця злочинна ідеологія поставила власну державу і суспільство на межу неминучої розплати, прирекла її на складне майбутнє. Але найбільші злочини (варварське винищення мирного населення, цивільної інфраструктури, викрадання власності та цивільних людей і дітей, провокації і цинічне звинувачення української сторони у злочинах, обдурювання та пропагандистські провокації) були вчинені в Україні та інших сусідніх

держав. Ідеологія і практика рашизму мають бути засуджені і цілковито заборонені, а усі особи РФ, причетні до злочинів, невідворотно покарані.

Міжнародні відносини після 24 лютого 2024 р., цілковито склалися на користь України. Імперські плани Росії відродити колоніальну імперію за рахунок української нації не можуть зреалізуватися завдяки тому, що на бік національно-визвольних рухів кожної молоді держави, які набувають піднесення і демонструють здатність збройно захищати свій суверенітет і незалежність, серед них і України, стала більшість світових держав та міжнародних організацій, протидія яких посилюється і стає нездоланною.

Для Заходу з'явилася нагода досягти стратегічної мети – ослабити й зруйнувати єдину Російську імперію. Нинішні міжнародні, збройні, фінансові, санкційні, ізоляційні, дипломатичні заходи близькі до здійснення цього. Фатальне майбутнє РФ, спричинене варварською політикою Москви, на що вона ніяк не розраховувала, стане неминучим.

Список використаних джерел та літератури

1. Кизилів В. Русские ловушки. Главные институциональные ошибки новейшей истории России. *The Insider*. 14.12.2023. URL: <https://theins.ru/opinions/kizilov/267618>
2. Коржихина Т.П., Фигатнер Ю.Ю. Советская номенклатура: становление, механизмы действия. *Вопросы истории*. 1993. № 7. С. 25-38.
3. Гордієнко М. Тоталітарний синдром Росії: від комунізму до екзальтованого рашизму. *Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.)* / Упор. П. Гай-Нижник. К.: «МП Леся», 2016. С. 89-98.
4. Здравомыслов А.И. Украина и Россия в постсоветском пространстве. *Украина и Россия в новом геополитическом пространстве (Материалы круглого стола)*. К., 1995. С. 10-18.
5. Кремень В. Украинско-российские отношения: сущность и перспективы. *Украина и Россия в новом геополитическом пространстве (Материалы круглого стола)*. К., 1995. С. 18-27.
6. Нагорная Л., Шаповал Ю. Украинско-российские отношения в историко-политическом контексте: современные оценки. *Украина и Россия в новом геополитическом пространстве (Материалы круглого стола)*. К., 1995. С. 57-76.
7. Україна-Росія: проблеми економічної взаємодопомоги. Монографія. За редакцією С.І. Пирожкова, В.В. Губського, А.І. Сухорукова. К., 2000.
8. Савченко О. Антиукраїнець, або Воля до боротьби, поразки чи зради. К., 2019. 192 с.
9. Уваров А. Украина и Россия: символический демонтаж отношений. *Riddle*. 5 октября 2023. URL: <https://ridl.io/ru/ukraina-i-rossiya-simvolicheskij-demontazh-otnoshenij/>
10. Пирожков С.И. Украинско-российские отношения в контексте национальной безопасности. *Украина и Россия в новом геополитическом пространстве (Материалы круглого стола)*. К., 1995. С. 27-35.
11. Богданович В.Ю., Маначинський А.Я., Бутенко С.Г. Конфликты и войны после распада СССР. Житомир: Полесье, 2006. 440 с.
12. Мовчан А. Коротко о главном: Российская экономика в XXI веке. *Carnegie Endowment for International Peace*. 26 апреля 2016. URL: <https://carnegiemoscow.org/2016/04/26/ru-pub-63431>
13. Магузко Р.І. Україна і світ. Геополітика, виробництво, економіка. К., 2013.

14. Аналитический доклад «Россия в международных рейтингах». Москва. 2019. URL: <https://roscongress.org/upload/medialibrary/66f/200-Doklad>
15. Фігурний Ю.С. Историчні витоки та паралелі російської агресії проти України та українців на прикладі політичної діяльності Петра Кальнишевського. *Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.) / Упор. П. Гай-Нижник. К.: «МП Леся», 2016. С. 58-75; Чекаленко Л.Д. Україна, Росія. Вчора, сьогодні, завтра. *Російська окупація і деокупація України: історія, сучасні загрози та виклики сьогодення*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 2016 р.) / Упор. П. Гай-Нижник. К.: «МП Леся», 2016. С. 32-48.
16. Багатовимірний рашизм: початок і кінець / Укладач В.С. Огризко. Київ: ДП «ГДІП», 2023. 245 с.
17. Власенко В. ЄП: Голодомор в Україні – злочин геноциду. *DW*. 15 грудня 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/evroparlament-viznav-golodomor-19321933-rokiv-v-ukraini-genocidom/a-64105761>
18. Ломоносов М.В. Полное собрание сочинений. Труды по филологии. 1739-1758. Том 7. М.-Л., 1952; Ломоносов М.В. Избранные произведения. Л.: Советский писатель, 1990. 463 с.
19. Муратов «Никогда больше Россия и Украина не будут вместе, никогда эти народы не будут братьями». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jROOTV-Rf6A>
20. Как в 90-е «освобождали» Россию, и почему это закончилось диктатурой? URL: <https://prosleuet.media/details/2023-09-08-1990s/>
21. Шушпанова И.С. Особенности социально-политической консолидации российского общества и государства в условиях проведения специальной военной операции: социологический анализ. *Наука. Культура. Общество*. 2022. Т. 28, № 4. С. 97–108. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-sotsialno-politicheskoy-konsolidatsii-rossijskogo-obschestva-i-gosudarstva-v-usloviyah-provedeniya-spetsialnoy-voennoy>
22. Мереминская К. Третья сила. Что могло бы усилить влияние санкций. *Важные истории*. 7 сентября 2023. URL: <https://stories.media/opinions/2023/09/07/tretya-sila-cto-moglo-bi-usilit-vliyanie-sanktsii/>
23. З початку повномасштабної війни РФ заробила майже 550 млрд. євро на експорті нафти та газу. *New Voice*. 16 листопада 2023. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/world/geopolitics/rf-zarobila-550-mlrd-yevro-na-eksporti-nafti-ta-gazu-z-pochatku-viyini-novini-rosiji-50368671.html>; Fajo bejelentest tett Oroszorszag. *Portfolio*. 2023. December 17. URL: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/2023.12.17/fajo-bejelentest-tett-oroszorszag-658197>
24. Ужвак П. Все плохое у нас еще впереди. *Важные истории*. 26 декабря 2022. URL: <https://stories.media/opinions/2022/12/26/vse-plochoe-u-nas-yeshche-vperedi/>; Mi folyik itt? Halalra itelt területen porogtek fel az oroszok. *Portfolio*. 2023. November 6. URL: <https://www.portfolio.hu/global/20231106/mi-folyik-itt-halalra-itelt-terulet-en-porogtek-fel-az-oroszok-649845>
25. Путін готується до тривалої війни, щоб реалізувати «корейський сценарій» в Україні – полковник Грант. *EspressoTV*. 25 листопада 2023. URL: <https://espresso-tv/putin-gotuetsya-do-trivaloi-viyini-shchob-realizuvati-koreyskiy-stsenariy-v-ukraini-polkovnik-grant>
26. «Ну проявите фантазию!» Как российские компании оплачивают поставки. *Важные истории*. 27 июля 2023. URL: <https://stories.media/opinions/2023/07/27/nu-proyavite-fantaziyu-kak-rossiiskie-kompanii-oplachivayut-postavki/>
27. Валютный детокс. К чему привел уход России от долларов и евро в торговле. *Важные истории*. 18 июля 2023. URL: <https://stories.media/opinions/2023/07/18/valyutnii-detoks-k-chemu-privel-uchod-rossii-ot-dollarov-i-jevro-v-torgovle/>
28. Парцвания В. Бомба замедленного действия: как санкции истощают российское автомобилестроение. *Riddle*. 7 октября 2023. URL: <https://ridl.io/ru/bomba-zamedlennogo-dejstvija-kak-sanktsii-istoshhayut-rossijskoe-avtomobilestroenie/>

29. В России лишь пятая часть гражданских самолетов имеет только российскую регистрацию. *Black Sea News*. 01.11.2023. URL: <https://www.blackseanews.net/read/210340>
30. Москва «вылетела» из топ-50 ведущих научных центров мира. *Black Sea News*. 25.11.2023. URL: <https://www.blacksea-news.net/read/211292>
31. О чем молчит пропаганда: мечты и желания россиян. О некоторых мечтах россиян, согласно данным опросов. 20.09.2023. URL: <https://prosleduet.media/details/2023-09-20-dreams-of-russians/>
32. Путин выступил на Валдайском форуме. 5.10.2023. URL: <https://www.youtube.com/watch&u=SuKAF8Grrfy>
33. Atomcsapassal fenyegetozik Putyin jobbkeze. *Portfolio*. 2024. Január 11. URL: <https://www.portfolio.hu/global/20240111/atomcsapassal-fenyegetozik-putyin-jobbkeze-662379>
34. Выступление Путина на заседании Всемирного русского народного собора. 28.11.2023. URL: <https://ria.ru/20231128/putin-1912378747.html>
35. Баланчук І. Лінія з Путіним: росіяні найбільше цікавить, коли закінчиться війна – опитування. *Українська правда*. 6 грудня 2023. URL: <https://www.prawda.com.ua/news/2023/12/6/7431871/>
36. Леонова О. У Зеленського озвучили перспективи проведення переговорів із Росією. *Новини Live*. 29 листопада 2023. URL: <https://vijna.novyny.live/u-zelenskogo-ozvuchili-perspektivi-provedennia-peregovoriv-iz-rosiiei-u-135139.html>
37. Сподіваємося, республіканці почули послання: у Білому домі прокоментували прес-конференцію Путіна. *Слово і діло*. 15 грудня 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/15/novyna/politik/spodivayemosya-respublikanczi-pochuly-poslannya-u-bilomu-domi-prokomentuvaly-preskonferencziyu-putina>
38. ЄС ухвалив 12-й пакет санкцій проти Росії. *Укрінформ*. 18.11.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3801723-es-shvaliv-12j-paket-sankcij-proti-rosii.html>
39. Що відомо про 13-й і 14-й санкційні пакети ЄС проти рф. *UA.NEWS*. 25 грудня 2023. URL: <https://ua.news/ua/ukraine/chto-yzvestno-o-13-m-y-14-m-stantsyonnyh-paketah-evrosoyuza-protyv-rf>
40. У запеклій війні України проти російської агресії першим капітулює Захід. *Економічні новини*. 28 листопада 2023. URL: <https://enovosty.com/uk/service-ukr/topnews-ukr/full/2811-u-zareklj-vijni-ukraini-proti-rosijskoj-agresii-pershim-kapitulyuye-zaxid>
41. Kovács F. Ez fog történni, ha Oroszország megnyeri a háborút. *Index*. 2023. December 23. URL: <https://index.hu/kulfold/2023/12/23/haboru-orosz-ukran-konfliktus-oroszorszag-gyozelem/>
42. На Заході арештовано російських активів на \$ 320-350 млрд – Мін'юст. *Black Sea News*. 25.11.2023. URL: <https://www.blacksea-news.net/read/211274>
43. Зеленський назвав найбільшій втрату для рф. *ASPI News*. 06.1.2024. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/zelenskiy-nazvav-naybolychishu-vtratu-dlya-rf#gsc.tab=0>
44. Бюджет - 2024 - стагнация и спекуляция. *Совет по внешней и оборонной политике*. 8.10.2023. URL: <https://svop.ru/main/49462/budzhnet-2024-stagnaciya-i-spekulyaciya/2023-10-08/>
45. Грозовский Б. Военный бюджет хорошего настроения. *Важные истории*. 2 октября 2023. URL: <https://istories.media/opinions/2023/10/02/voennii-byudzhnet-khoroshego-nastroeniya/>
46. Влада рф вимагає від великих компаній продати долари, щоб врятувати рубль. *Інформаційний спротив*. 10.10.2023. URL: <https://sprotyv.info/ekonomika/vlada-rf-vimagae-vid-velikih-kompanij-prodati-dolari-shhob-vryatuvati-rubel/>
47. Кабмин РФ рассмотрит уточненный макропрогноз на 2024-26 гг. *Интерфакс*. 22 сентября 2023. URL: <https://www.interfax.ru/business/922071>
48. Катасонов В.Ю. Экономическая траектория России. Прогнозы на 2024 год. *Русское экономическое общество*. URL: <https://reosh.ru/valentin-katasonov-ekonomicheskaya-traektoriya-rossii-prognozy-na-2024-god.html>

49. Putyin: megalaltak a kibuvokat a szankciok alol, szarnyal az orosz gazdasag. *Portfolio*. 2023. Január 11. URL: <https://www.portfolio.hu/global/20240111/putyin-megalaltak-a-kibuvokat-a-szankciok-alol-szarnyal-az-orosz-gazdasag-662257>
50. Мюрид Э. Нулевая рентабельность. *Каспаров.ru* 09.01.2024. URL: <https://www.kasparov.ru/material.php?id=659D681D16C53>
51. Maris beindult a lejaratogepezet Putyin egyetlen kihivoja ellen. *Portfolio*. 2023. December 21. URL: <https://www.portfolio.hu/global/20231221/maris-beindult-a-lejaratogepezet-putyin-egyetlen-kihivoja-ellen-659141>
52. Цих виборів не буде: дипломат Огрізко про 5-й термін Путіна. *Еспресо*. 25 листопада 2023. URL: <https://espreso.tv/tsikh-viboriv-ne-bude-diplomat-ogrizko-pro-5-y-termin-putina>

References

1. Kizilov, V. (2023). Russkiye lovushki. Glavnoye institutsional'nyye oshibki noveyshey istorii Rossii. *The Insider*. 14 dekabya. [Online]. Available from: <https://theins.ru/opinions/kizilov/267618> [In Russian].
2. Korzhikhina, T.P., Figatner, Yu.Yu. (1993). Sovetskaya nomenklatura: stanovleniye, mekhanizmy deystviya. *Voprosy istorii*, 7, pp. 25-38. [In Russian].
3. Hordiyenko, M. (2016). Totalitarnyy syndrom Rosiyi: vid komunizmu do ekzal'tovanoho rashyzmu. *Rosiy's'ka okupatsiya i deokupatsiya Ukrayiny: istoriya, suchasni zahrozy ta vyklyky s'ohodennya: Materialy Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi* (Kyiv, 2016 r.). Kyiv: "MP Lesya", pp. 89-98. [In Ukrainian].
4. Zdravomyslov, A.I. (1995). Ukraina i Rossiya v postsovetskom prostranstve. *Ukraina i Rossiya v novom geopoliticheskom prstranstve (Materialy kruglogo stola)*. Kiev, pp. 10-18. [In Russian].
5. Kremen', V. (1995). Ukrainsko-rossiyskiye otnosheniya: sushchnost' i perspektivy. *Ukraina i Rossiya v novom geopolicheskom prostranstve (Materialy kruglogo stola)*. Kiev, pp. 18-27. [In Russian].
6. Nagornaya, L., Shapoval, Yu. (1995). Ukrainsko-rossiyskiye otnosheniya v istoriko-politicheskom kontekste: sovremennyye otsenki. *Ukraina i Rossiya v novom geopolicheskom prostranstve (Materialy kruglogo stola)*. Kiev, pp. 57-76. [In Russian].
7. Pyrozhkov, S.I., Hubs'kii, V.V., Sukhorukov, A.I. (eds) (2000). *Ukrayina-Rosiya: problemy ekonomichnoyi vzayemodopomohy. Monohrafiya*. Kyiv. [In Ukrainian].
8. Savchenko, O. (2019). *Antyukrayinets', abo Volya do borot'by, porazky chy zrady*. Kyiv. [In Ukrainian].
9. Uvarov, A. (2023). Ukraina i Rossiya: simvolicheskij demontazh otnosheniy. *Riddle*. 5 oktyabrya. [Online]. Available from: <https://ridl.io/ru/ukraina-i-rossiya-simvolicheskij-demontazh-otnoshenij/> [In Russian].
10. Pirozhkov, S.I. (1995). Ukrainsko-rossiyskiye otnosheniya v kontekste natsional'noy bezopasnosti. *Ukraina i Rossiya v novom geopolicheskom prostranstve (Materialy kruglogo stola)*. Kiev, pp. 27-35. [In Russian].
11. Bogdanovich, V.Yu., Manachins'kiy, A.Ya., Butenko, S.G. (2006). Konflikty i voyny posle raspada SSSR. Zhitomir: Poles'ye. [In Russian].
12. Movchan, A. (2016). Korotko o glavnom: Rossiyskaya ekonomika v XXI veke. *Carnegie Endowment for International Peace*. 26 aprelya. [Online]. Available from: <https://carnegiemoscow.org/2016/04/26/ru-pub-63431> [In Russian].
13. Matuzko, R.I. (2013). *Ukrayina i svit. Heopolityka, vyrobnytstvo, ekonomika*. Kyiv. [In Ukrainian].
14. (2019). *Analiticheskij doklad "Rossiya v mezhdunarodnykh reytingakh"*. Moskva. <https://roscongress.org/upload/medialibrary/66f/200-Doklad> [In Russian].
15. Fihurnyy, Yu.S. (2016). Istorychni vytoky ta paraleli rosiys'koyi ahresiyi proty Ukrayiny ta ukrayintsiv na prykladi politychnoyi diyal'nosti Petra Kal'nyshevs'koho. *Rosiy's'ka okupatsiya i deokupatsiya Ukrayiny: istoriya, suchasni zahrozy ta vyklyky s'ohodennya: Materialy*

- Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (Kyiv, 2016 r.) Kyiv: "MP Lesya", pp. 58-75; Chekalenko, L.D. (2016). *Ukrayina, Rosiya. Vchora, s'ohodni, zavtra. Rosiys'ka okupatsiya i deokupatsiya Ukrayiny: istoriya, suchasni zahrozy ta vyklyky s'ohodennya: Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (Kyiv, 2016 r.). Kyiv: "MP Lesya", pp. 32-48. [In Ukrainian].
16. Ohryzko, V.S. (eds) (2023). *Bahatovymirnyy rashyzm: pochatok i kinets'*. Kyiv: DP "HDIP". [In Ukrainian].
 17. Vlasenko, V. (2022). EP: Holodomor v Ukrayini – zlochyn henotsydu. *DW*. 15 hrudnya. [Online]. Available from: <https://www.dw.com/uk/evroparlament-viznav-golodomor-19321933-rokiv-v-ukraini-genocidom/a-64105761> [In Ukrainian].
 18. Lomonosov, M.V. (1952). *Polnoye sobraniye sochineniy. Trudy po filologii. 1739-1758*. Tom 7. Moskva-Leningrad; Lomonosov, M.V. (1990). *Izbrannyye proizvedeniya*. Leningrad: Sovetskiy pisatel'. [In Russian].
 19. Muratov "Nikogda bol'she Rossiya i Ukraina ne budut vmeste, nikogda eti narody ne budut brot'yami". [Online]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=jROOTV-Rf6A> [In Russian].
 20. Kak v 90-ye "osvobodzhdali" Rossiyu, i pochemu eto zakonchilos' diktatury? [Online]. Available from: <https://prosleuet.media/details/2023-09-08-1990s/> [In Russian].
 21. Shushpanova, I.S. (2022). Osobennosti sotsial'no-politicheskoy konsolidatsii rossiyskogo obshchestva i gosudarstva v usloviyakh provedeniya spetsial'noy voyennoy operatsii: sotsilogicheskyy analiz. *Nauka. Kul'tura. Obshchestvo*, Vol. 28, No. 4, pp. 97–108. [Online]. Available from: <https://cyberleninka.ru/articl/n/osobennosti-sotsialno-politicheskoy-konsolidatsii-rossiyskogo-obschestva-i-gosudarstva-v-usloviyah-provedeniya-spetsialnoy-voennoy> [In Russian].
 22. Mereminskaya K. (2023). Tret'ya sila. Chto moglo by usilit' vliyaniye sanktsiy. *Vazhnyye istorii*. 7 sentyabrya. [Online]. Available from: <https://istories.media/opinions/2023/09/07/tretya-sila-chto-moglo-bi-usilit-vliyanie-sanktsii/> [In Russian].
 23. Z pochatku povnomasshtabnoyi viyny RF zarobyla mayzhe 550 mlrd. yevro na eksporti nafty ta hazu. (2023). *New Voice*. 16 lystopada. [Online]. Available from: <https://biz.nv.ua/ukr/world/geopolitics/rf-zarobila-550-mlrd-yevro-na-eksporti-nafti-ta-gazu-z-pochatku-viyni-novini-rosiji-50368671.html> [In Russian]; Fajo bejelentest tett Oroszorszag. (2023). *Portfolio*. December 17. [Online]. Available from: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/2023.12.17/fajo-bejelentest-tett-oroszorszag-658197> [In Hungarian].
 24. Uzhvak, P. (2022). Vse plokhoye u nas yeshche vperedi. *Vazhnyye istorii*. 26 dekabrya. [Online]. Available from: <https://istories.media/opinions/2022/12/26/vse-plochoe-u-nas-yeshche-vperedi/> [In Russian]; Mi folyik itt? Halalra itelt teruleten porogtek fel az oroszok. (2023). *Portfolio*. November 6. [Online]. Available from: <https://www.portfolio.hu/global/20231106/mi-folyik-itt-halalra-itelt-teruleten-porogtek-fel-az-oroszok-649845> [In Hungarian].
 25. Putin hotuyet'sya do tryvaloyi viyny, shchob realizuvaty "koreys'kyy stsenariy" v Ukrayini – polkovnyk Hrant. (2023). *EspressoTV*. 25 lystopada. [Online]. Available from: <https://espresso-tv/putin-gotuetsya-do-trivaloi-viyni-shchob-realizuvati-koreyskiy-stsenariy-v-ukraini-polkovnik-grant> [In Ukrainian].
 26. "Nu proyavite fantaziyu!" Kak rossiyskiye kompanii oplachivayut postavki. (2023). *Vazhnyye istorii*. 27 iyulya. [Online]. Available from: <https://istories.media/opinions/2023/07/27/nu-proyavite-fantaziyu-kak-rossiiskie-kompanii-oplachivayut-postavki/> [In Russian].
 27. Valyutnyy detoks. K chemu privel ukhod Rossii ot dollarov i yevro v torgovle. (2023). *Vazhnyye istorii*. 18 iyulya. [Online]. Available from: <https://istories.media/opinions/2023/07/18/valyutni-detoks-k-chemu-privel-uchod-rossii-ot-dollarov-i-jevro-v-torgovle/> [In Russian].

28. Partsvaniya, V. (2023). Bomba zamedlennogo deystviya: kak sanktsii istoshchayut rossiyskoye avtomobilstroyeniye. *Riddle*. 7 oktyabrya. [Online]. Available from: <https://ridl.io/ru/bomba-zamedlennogo-dejstviya-kak-sanktsii-istoshhayut-rossijskoe-avtomobilstroenie/> [In Russian].
29. V Rossii lish' pyataya chast' grazhdanskikh samoletov imeyet tol'ko rossiyskuyu registratsiyu. (2023). *Black Sea News*. 1 Noyabrya. [Online]. Available from: <https://www.blackseanews.net/read/210340> [In Russian].
30. Moskva "vyletela" iz top-50 vedushchikh nauchnykh tsentrom mira. (2023). *Black Sea News*. 25 Noyabrya. [Online]. Available from: <https://www.blacksea-news.net/read/211292> [In Russian].
31. O chem molchit propaganda: mechty i zhelaniya rossiyan. O nekotorykh mechtakh rossiyan, soglasno dannym oprosov. 20 sentyabrya 2023. [Online]. Available from: <https://prosleduet.media/details/2023-09-20-dreams-of-russians/> [In Russian].
32. Putin vystupil na Valdayskom forume. 5.10.2023. [Online]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=SuKAF8Grrfy> [In Russian].
33. Atomcsapassal fenyegetozik Putyin jobbkeze. (2024). *Portfolio*. Január 11. [Online]. Available from: <https://www.portfolio.hu/global/20240111/atomcsapassal-fenyegetozik-putyin-jobbkeze-662379> [In Hungarian].
34. Vystupleniye Putina na zasedanii Vsemirnogo russkogo narodnogo sobora. 28.11.2023. [Online]. Available from: <https://ria.ru/20231128/putin-1912378747.html> [In Russian].
35. Balanchuk, I. (2023). Liniya z Putinyem: rosiyan naybil'she tsikavyt', koly zakinchyt'sya viyna – opytuvannya. *Ukrayins'ka pravda*. 6 hrudnya. [Online]. Available from: <https://www.prawda.com.ua/news/2023/12/6/7431871/> [In Ukrainian].
36. Leonova, O. (2023). U Zelens'koho ozvuchyly perspektyvy provedennya perehovoriv iz Rosiyeyu. *Novyny Live*. 29 lystopada. [Online]. Available from: <https://vijna.novyny.live/u-zelenskogo-ozvuchili-perspektivi-provedennia-peregovoriv-iz-rosiieiu-135139.html> [In Ukrainian].
37. Spodivayemosya, respublikantsi pochuly poslannya: u Bilomu domi prokomentuvaly preskonferentsiyu Putina. (2023). *Slovo i dilo*. 15 hrudnya. [Online]. Available from: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/15/novyna/politik/spodivayemosya-respublikanczi-pochuly-poslannya-u-bilomu-domi-prokomentuvaly-preskonferencziyu-putina> [In Ukrainian].
38. ES ukhvalyv 12-y paket sanktsiy proty Rosiyi. (2023). *Ukrinform*. 18 lystopada. [Online]. Available from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3801723-es-shvaliv-12j-paket-sankcij-proti-rosii.html> [In Ukrainian].
39. Shcho vidomo pro 13-y i 14-y sanktsiyini pakety ES proty rf. (2023). *UA.NEWS*. 25 hrudnya. [Online]. Available from: <https://ua.news/ua/ukraine/chto-yzvestno-o-13-m-y-14-m-stantsyonnyh-paketah-evrosoyuza-protyv-rf> [In Russian].
40. U zapekliy viyni Ukrayiny proty rosiys'koyi ahresiyi pershym kapitulyuye Zakhid. (2023). *Ekonomichni novyny*. 28 lystopada. [Online]. Available from: <https://enovosty.com/uk/service-ukr/topnews-ukr/full/2811-u-zapekliv-vijni-ukraini-proti-rosijskoj-agresii-pershim-kapitulyuye-zaxid> [In Ukrainian].
41. Kovács, F. (2023). Ez fog tortenni, ha Oroszország megnyeri a háborút. *Index*. December 23. [Online]. Available from: <https://index.hu/kulfold/2023/12/23/haboru-orosz-ukran-konfliktus-oroszország-gyozelem/> [In Hungarian].
42. Na Zakhodi areshovano rosiys'kykh aktyviv na \$ 320-350 mlrd – Min"yust. (2023). *Black Sea News*. 25 lystopada. [Online]. Available from: <https://www.blacksea-news.net/read/211274> [In Ukrainian].
43. Zelens'kyy nazvav naybolyuchishu vtratu dlya rf. (2024). *ASPI News*. 6 sichnya. [Online]. Available from: <https://aspi.com.ua/news/politika/zelenskiy-nazvav-naybolyuchishu-vtratu-dlya-rf#gsc.tab=0> [In Ukrainian].

44. Byudzhnet - 2024 - stagnatsiya i spekulyatsiya. Sovet po vneshney i oboronnoy politike. 8.10.2023. [Online]. Available from: <https://svop.ru/main/49462/budzhnet-2024-stagnaciya-i-spekulyaciya/2023-10-08/> [In Russian].
45. Grozovskiy, B. (2023). Voyennyy byudzhnet khoroshego nastroyeniya. *Vazhnyye istorii*. 2 oktyabrya. [Online]. Available from: <https://stories.media/opinions/2023/10/02/voennii-byudzhnet-khoroshego-nastroeniya/> [In Russian].
46. Vlada rf vymahaye vid velykykh kompaniy prodaty dolary, shchob vryatuvaty rubl'. (2023). *Informatsiynyy sprotyv*. 10 zhovtnya. [Online]. Available from: <https://sprotyv.info/ekonomika/vlada-rf-vimagae-vid-velikih-kompanij-prodati-dolari-shhob-vryatuvati-rubel/> [In Ukrainian].
47. Kabmin RF rassmotrit utochnenny makroprognoz na 2024-26 gg. (2023). *Interfaks*. 22 sentyabrya. [Online]. Available from: <https://www.interfax.ru/business/922071> [In Russian].
48. Katasonov, V.Yu. Ekonomicheskaya traektoriya Rossii. Prognozy na 2024 god. *Russkoye ekonomicheskoye obshchestvo*. [Online]. Available from: <https://reosh.ru/valentin-katasonov-ekonomicheskaya-traektoriya-rossii-prognozy-na-2024-god.html> [In Russian].
49. Putyin: megtalaltak a kibuvokat a szankciok alol, szarnyal az orosz gazdasag. (2023). *Portfolio*. Január 11. [Online]. Available from: <https://www.portfolio.hu/global/20240111/putyin-megtalaltak-a-kibuvokat-a-szankciok-alol-szarnyal-az-orosz-gazdasag-662257> [In Hungarian].
50. Myurid, E. (2024). Nulevaya rentabel'nost'. *Kasparov.ru* [Online]. Available from: <https://www.kasparov.ru/material.php?id=659D681D16C53> [In Russian].
51. Maris beindult a lejaratogepezet Putyin egyetlen kihivoja ellen. (2023). *Portfolio*. December 21. [Online]. Available from: <https://www.portfolio.hu/global/20231221/maris-beindult-a-lejaratogepezet-putyin-egyetlen-kihivoja-ellen-659141> [In Hungarian].
52. Tsykh vyboriv ne bude: dyplomat Ohryzko pro 5-y termin Putina. (2023). *Espresso*. 25 lystopada. [Online]. Available from: <https://espresso.tv/tsikh-vivoriv-ne-bude-diplomat-ogrizko-pro-5-y-termin-putina> [In Ukrainian].

Derzhaliuk M., Derzhaliuk O. The Ruscist Regime Dooms Russia to Serious Shocks.

The article analyzes the development of the Russian Federation during the 33 years after independence. It was noted that during the first years, decisive measures were taken to dismantle the communist regime, all its key institutions, and introduce in its place a democratic and legal system, a market economy on a multi-system basis, the modernization of its leading industries, the development of the socio-economic sphere and the provision of the primary needs of citizens, solving international problems in the country itself.

In foreign policy, the leadership of the Russian Federation sought to form equal, democratic and mutually beneficial relations, especially with such world centers as the EU and the Atlantic countries. The same principles were initiated in relation to other world regions and states, in particular, in relation to the post-Soviet countries that continued to cooperate within the framework of the CIS.

Since the beginning of the 21st century, the departure of the Russian Federation from the democratic values developed by Western civilization began, since a number of provisions regarding the transformation of socio-political, socio-economic and national development, which were recommended for borrowing, ran counter to the interests of Russia and contradicted the national idea. In the activities of the new elite of the Russian Federation, their own geopolitical and geo-economic interests, which were aimed at reviving the positions of the great powers in the world, ensuring the security and integrity of the multinational state, were increasingly strengthened.

At the final stage of transformational transformations in the Russian Federation, the final establishment of a totalitarian model of the state system took place, the main features of which were: in domestic politics – over-centralism, dictatorship, militarism, revival and development of the Military Industry; on the international arena – revanchist and aggressive policy; it is increasingly

obvious that the principles of peaceful coexistence, equal cooperation, and the strengthening of the dominance of its geopolitical interests are being ignored.

It is emphasized that the establishment of a dictatorial model of the state system in post-Soviet Russia took place primarily because the tsarist-imperial centralist and great-state traditions most corresponded to the implementation of its tasks in domestic and foreign policy.

It is proved that the dominance of internal rather than external factors was the reason for the inability of the Russian Federation to form a progressive political-legal, democratic and economic model of the development of the state and society, to build international relations, in particular with neighboring states, on a legal, competitive and mutually beneficial basis.

It was noted that the growing aggressive policy of the Russian Federation towards Ukraine and other countries did not receive timely and appropriate countermeasures from world states and international organizations. Only the heroic resistance of the Ukrainian nation to the invaders forced the collective West to provide active assistance to Ukraine and to introduce effective sanctions against the Russian Federation.

It is emphasized that the war of aggression of the Russian Federation against Ukraine, the annexation of part of its territories, the barbaric destruction of the civilian population and industrial infrastructure are aimed at the liquidation of the Ukrainian state and the Ukrainian nation, the colonization of its territory. The ideology of ruscism must be condemned and banned at the international level and its bearers and those involved in the commission of crimes must be punished.

Keywords: *the Russian Federation, the formation of the state, traditions, the model of power, the social sphere, international relations, aggressive politics, ruscism, the war against Ukraine, Western sanctions, the isolation of the Russian Federation.*